

2

**Millî Mücadele
Döneminde
Kırklareli**

**Kırklareli
During
the National Struggle**

V. Türkan Doğruöz

Millî Mücadele Döneminde Kırklareli

*V. Türkan Doğruöz**

Özet

Kırklareli, Türkiye'nin kuzeybatısında, Marmara Bölgesi'nin Trakya bölümünde yer alan Bulgaristan sınırında bir ilimizdir. Şehir, Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra Rumeli Eyaleti'nin Paşa Livası'na bağlı bir kaza, 1831 yılındaki idari bölünmede Silistre Vilayeti'ne bağlı bir kaza konumuna geldi. 1846 yılında Edirne Vilayeti'ne bağlanarak 1854 yılında Edirne'nin kazası, 1885 yılına gelindiğinde de Edirne Vilayeti'nin bir sancağı oldu. Balkan Savaşı'nda bir yıl Bulgar işgali altında kalan Kırklareli, İkinci Balkan Savaşı'nda yeniden Osmanlı topraklarına katıldı. Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar sakin bir dönem geçiren Kırklareli, savaşın sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi'nde Trakya ile ilgili herhangi bir madde olmamasına rağmen Yunan Ordusu tarafından işgal edildi. 20 Temmuz 1920'de Tekirdağ'dan başlayan Yunan işgali, 25 Temmuz 1920'de Kırklareli'nin işgaliyle beş gün gibi kısa bir sürede tamamlandı. Tarih boyunca İstanbul ile Edirne arasında sıkışmış ve onların gölgesinde kalmış olan Kırklareli, Millî Mücadele döneminde siyasi ve coğrafi konumu gereği önemli roller üstlendi. Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerine Bulgaristan'a geçiş yolu oldu. Trakya'da yığınak yapan Yunan kuvvetlerinin Anadolu'ya geçmesini önlemek için mücadele eden akıncı müfrezeleri de kuvvetlerini Kırklareli ve çevresine yerleştirdi. Bu durum, Kırklareli halkının mütareke yılları boyunca Yunan işgali altında daha çok ezilmesine, işkence ve eziyet çekmesine neden oldu. Ancak yaşanan bütün zorluklar ve acılar 10 Kasım 1922 günü Kırklareli halkının yaşadığı kurtuluş sevincini gölgeleyemedi.

Anahtar Kelimeler

Kırklareli, Millî Mücadele, Yunan Ordusu, Bulgaristan

* Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, turkan.dogruoz[at]klu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9401-7126.

Kırklareli During the National Struggle

Abstract

Kırklareli is a province located in the northwest of Türkiye, in the Thrace part of the Marmara Region, on the Bulgarian border. After the city joined the Ottoman lands, it became a county affiliated to the Pasha Liva of Rumeli Province, and became a county affiliated to the Silistre province after the administrative division in 1831. It was attached to the Edirne province in 1846 then became a district of Edirne in 1854 and a sanjak of the Edirne province in 1885. Kırklareli, which was under Bulgarian occupation for a year during the Balkan War, rejoined the Ottoman lands in the Second Balkan War. Kırklareli, which had a quiet period until the end of World War I, was occupied by the Greek Army, although there was no article about Thrace in the Armistice of Mondros signed at the end of the war. The Greek occupation, which started from Tekirdağ on July 20, 1920, was completed in a short period of five days with the occupation of Kırklareli on July 25, 1920. Kırklareli, which was stuck between Istanbul and Edirne throughout history and remained in their shadow, had important roles during the National Struggle Period due to its political and geographical location. It became a passage to Bulgaria for the members of the Thrace-Pashaeli Defense of Rights Society. The raiding parties, which fought to prevent the Greek forces massed in Thrace from crossing into Anatolia, also placed their forces in and around Kırklareli. This situation caused the people of Kırklareli to suffer more oppression, torture and torment under the Greek occupation during the armistice years. However, all the hardships and pains suffered could not overshadow the joy of liberation experienced by the people of Kırklareli on November 10, 1922.

Keywords

Kırklareli, National Struggle, Greek Army, Bulgaria

1. Giriş

Kırklareli, Türkiye'nin kuzeybatısında, Marmara Bölgesi'nin Trakya bölümünde Bulgaristan sınırında bir ilimizdir. Doğuda Karadeniz, güneyde Marmara Denizi, Çanakkale Boğazi ve Ege Denizi ile çevrilidir. Ege Denizi'nin kuzey sahillerinden Balkan Dağları'na kadar yarımada'nın doğusunda yaşayan bütün kavimlere Trak ismi verildiğinden bölge Trakya olarak anılmaktadır. Trakya adı,¹ Osmanlı döneminde de aynı yer için kullanılmışsa da İkinci Balkan Savaşı'ndan sonra Rumeli'de kalan Osmanlı topraklarına Doğu Trakya adı verilmiştir. Doğu Trakya, Kırklareli, Edirne, Tekirdağ ve İstanbul'un bir kısmını içine alan bölgedir. Birinci Dünya Savaşı başlarından itibaren, bölgenin ismi² çeşitli kaynaklarda Trakya yerine Paşaeli olarak da geçmeye başlamıştır. Özellikle Millî Mücadele döneminde Trakya'yı ifade etmek için Paşaeli isminin daha çok kullanıldığı görülmektedir.

M.Ö. 1200'den itibaren, bir yerleşim yeri olduğu bilinen Kırklareli'nin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu ve eski isminin ne olduğu hakkında kesin bir bilgi yoktur.³ İlin ismi, gerek Bizans İmparatorluğu ve gerekse Osmanlı İmparatorluğu zamanında Kırkkilise olarak bilinmesine rağmen, bu ismin kaynağı hakkındaki bilgiler net değildir. Bu konuda bilinen tek şey şehrin Türkler tarafından fethinden önce,⁴ Bizanslıların şehre Saranta Ecelesies dediği ve bu ismin de fetihten sonra anlamı değiştirilmeden Türkçeye tercüme edilerek Kırkkilise şekline çevrildiğidir.

Cumhuriyetin ilanından sonra, Kırkkilise isminin değiştirilmesi teklifi⁵ ilk defa Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 4 Aralık 1924 tarihli toplantısında gündeme gelmiştir. Milletvekili Dr. Fuat Bey (Umay), Kırkkilise isminin Kırklareli'ne dönüştürülmesi teklifini TBMM'ye sunmuş, fakat öneri reddedilmiştir. Teklif TBMM'nin 20 Aralık 1924 günkü oturumunda ikinci defa görüşülerek kabul edilmiştir. Kırkkilise isminin Kırklareli'ne dönüştürülmesi, 14 Ocak 1925 tarih ve 82 sayılı *Resmî Gazete*'de,⁶ 537 nolu kanun olarak yayınlanmıştır. Bu kanunla, şehrin fethi sırasında şehit düşen kırk kimsenin anısına hürmeten şehrin ismi Kırklareli olmuştur.

Şehir, Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra Rumeli Eyaleti'nin Paşa Livası'na bağlı bir kaza, 1831 yılındaki idari bölünmede de Silistre Vilayeti'ne bağlı bir kaza konumuna gelmiştir. 1846 yılında Edirne Vilayeti'ne bağlanarak 1854 yılında Edirne'nin kazası

¹ Abidin Özmen, *Trakya*, Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayını No: IV, 1948, s. 3- 4; "Kırklareli", *İslâm Ansiklopedisi*, c. VI, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Yayını, 1967, s. 762-764.

² Tefvik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, c. I, 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, s. 3.

³ Kırklareli'nin güneyinde Kırklareli-Asılbeyli yolunun Höyükler Mevkiinde üç höyük, Aşağı Pınar mevkii ile Eriklice Köyü yakınında da birer höyük bulunmaktadır. Bkz. Arif Müfit Mansel, *Trakya'nın Kültür Tarihi*, İstanbul: Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayını, 1938, s. 15-19.

⁴ Ali Rıza Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve eski eserleri Yönünden Tetkik*, c. 1, Kırklareli: Yeşilyurt Basımevi, 1948, s. 53.

⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi* (TBMMZC), c. X, Ankara: 1958, s. 468-469.

⁶ *TBMMZC*, c. XI, Ankara: 1958, s. 193; *Düster (1340-1341 Teşrinisani-Teşrinievvel)*, III. Tertip, Ankara: Başvekâlet Matbaası, 1934, s. 49.

olmuştur. 1870 yılında hazırlanan *Edirne Vilayet Salnamesi*'ne göre, Pınarhisar, Babaeski, Kırkağaç, Ahtapoli, Sultanyeri, Cisri Mustafa Paşa (Svilengrad) ve Havsa'dan oluşan şehir, yedi nahiyeli kaza durumuna gelmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Ayastefanos Antlaşması (3 Mart 1878) ile yeni kurulan Bulgaristan Prenslığı'nın sınırları içine alınmış⁷ ise de Ayastefanos Antlaşması'nın uygulanmaması üzerine, Berlin Antlaşması (13 Temmuz 1878) gereğince Osmanlı Devleti'ne iade edilmiştir. Şehir, 1885 yılına gelindiğinde, Kırkkilise, Lüleburgaz, Ahtapoli, Vize, Babaeski, Midye, Tırnova, Pınarhisar kazaları ve Üsküp, Kavaklı, Eski Poloz, Koyva nahiyeleri ile Edirne Vilayeti'nin bir sancağı olmuştur. 1888 yılında Pınarhisar Kazası nahiye olunca, altı kazası beş nahiyesi olan bir sancak konumuna gelmiş ve mutasarrıf denilen valiler tarafından yönetilmiştir. Halkının büyük bir kısmı, Osmanlı iskân politikası gereği, Anadolu'dan getirilen Türkmen veya Yörük aşiretlerinden oluşmaktadır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Balkanlar'dan Anadolu'ya başlayan göç hareketleri, şehri nüfus bakımından etkilemiştir. Bulgaristan'dan kaçarak Trakya'ya gelen Türklerin bir kısmı, önce hükûmet tarafından satın alınan çiftliklere, daha sonra da yeni kurulan köylere yerleştirilmişlerdir. 1888 yılında yapılan nüfus sayımına göre şehrin nüfusu 119 bin 943 iken, 1898 yılı sayımında bu sayı 145 bin 883'e çıkmıştır.

Şehrin nüfusunda 1888-1889 arası büyük bir artış olmuş ve kent 19. yüzyıl sonlarında, Edirne Vilayeti'nin en gelişmiş ve kalabalık sancak merkezi durumuna gelmiştir. 1901 yılında nüfusu 175 bin 65 olan şehir, altı kaza, yirmi bir nahiye, iki yüz otuz beş karye ve sekiz çiftlikten oluşan birinci sınıf bir mutasarrıflık durumundadır. 1903 yılı nüfus sayımında Kırkkilise merkez kazasının nüfusu 60 bin 200 olmuştur. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra başlayan göçlerle Balkanların küçük bir modeli haline alan şehir, önemli bir sorun çıkmadan Balkan Savaşlarına kadar huzur içinde yaşamayı başarmıştır.

Balkan Savaşları sonrası Osmanlı Devleti'nde yapılan yeni idari bölünmeye (1913) göre Edirne Vilâyeti, Edirne merkez, Kırkkilise, Tekfurdağ ve Gelibolu olmak üzere dört sancaktan oluşmuştur. Kırkkilise Sancağı da merkez, Lüleburgaz, Babaeski, Vize, Demirköy, Saray, Pınarhisar kazaları ile Üsküp, Kofçağız, Dereköy, Yenice, Eskipolos, Karıştıran, Karacaoğlan, Pavli, Sergen, Hedye, İğneada, Karacadağ, Çerkezköy, Pınarca ve Osmanlı nahiyelerinden meydana gelmiştir.⁸ İkinci Balkan Savaşı sonunda, Osmanlı Devleti ile Bulgar Krallığı arasında yapılan İstanbul Antlaşması'nın (1913), Ek:1 Numaralı Protokolü'nün, C bölümüne göre,⁹ her iki taraftaki Bulgar ve Müslüman

⁷ Ayastefanos Antlaşması'na göre Bulgaristan sınırı, doğuda Midye ve Lüleburgaz'ın yanından geçirildi. Böylece Babaeski, Kırklareli, İskeçe Bulgaristan'da kalarak yeni kurulan Bulgar Prenslığı'ne bırakıldı. Bu anlaşma ile hemen hemen bütün Rumeli Bulgaristan'a veriliyordu; Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, 3. baskı, Ankara: Çağ Matbaası, 1980, s. 154-155.

⁸ BOA, DH. UMVM, nr: 84/1, ek 2/2 (Aralık 1332).

⁹ *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938)*, 1. Baskı, Ankara: Başbakanlık Yay.,2002, s. 36-40.

ahalinin ve onların emlakinin, isteğe bağlı ve karşılıklı olarak mübadelesini kolaylaştırma hususunda, iki hükûmet nezdinde uzlaşma gerçekleşmiştir. Bu anlaşma gereği, şehirden 100 bine yakın Bulgar'ın göç ettiği bilinmektedir.

1912'de Birinci Balkan Savaşı'nda Kırklareli ve yöresi,¹⁰ Bahriye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa'nın komuta ettiği bir birlik tarafından desteklenen Abdullah Paşa komutasındaki 1. Ordu tarafından korundu. Türk savunma birlikleri Çatalca'daki Bulgar saldırısı karşısında yenilgiye uğrayınca 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması¹¹ ile Birinci Balkan Savaşı sona erdi Osmanlı Devleti'nin en batı sınırı olarak Midye-Enez çizgisi kabul edildi. Bulgaristan'a da Kavala, Dedeağaç ve bütün Trakya verilince, Kırklareli Bulgaristan tarafından işgal edilmiş oldu. Bir yıl kadar Bulgar işgali altında kalan Kırklareli Fahrettin Bey (Altay) komutasındaki Türk askerleri tarafından geri alınarak yeniden Osmanlı topraklarına katıldı.

20. yüzyılın başlarında halkının büyük bir kısmını, başta Rumlar olmak üzere Hıristiyan ve Musevilerin oluşturduğu Kırklareli'nin nüfusu, Balkan Savaşları sırasındaki göçler nedeni ile azaldı. Balkan Savaşları sonunda, Bulgaristan ve Yunanistan'a bırakılan yerlerdeki Türkler, idaresine geçtikleri yerlerin hükûmetleri ve halkı tarafından gördükleri kötü davranış ve zulüm yüzünden tarlalarını, evlerini ve neredeyse bütün maddi varlıklarını bırakarak Osmanlı topraklarına geri dönünce şehrin nüfusu yeniden arttı. Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar sakin bir dönem geçiren Kırklareli, savaşın sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi'nde Trakya ile ilgili herhangi bir madde olmamasına rağmen Yunanlılar tarafından işgal edildi. İtilaf devletleri Mondros Mütarekesi uyarınca önce Trakya demiryolu hattına yerleşti. Daha sonra da bu hattı Yunanlılara teslim etti. 20 Temmuz 1920'de resmen başlayan Yunan işgali 25 Temmuz 1920'de Kırklareli'nin işgaliyle beş gün gibi kısa bir sürede tamamlandı.

Tarih boyunca İstanbul ile Edirne arasında sıkışmış ve onların gölgesinde kalmış olan Kırklareli Millî Mücadele döneminde önemli bir konuma geldi. Kırklareli, Trakya'nın Yunanlılar tarafından işgaliyle çalışmalarına Bulgaristan'da devam etmek zorunda kalan Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerine siyasi ve coğrafi konumu gereği bir geçiş yolu oldu. Trakya'da yığınak yapan Yunan kuvvetlerinin Anadolu'ya geçmesini önlemek için mücadele eden akıncı müfrezeleri de kuvvetlerini Kırklareli ve çevresine yerleştirdiler. Bu durum, Kırklareli halkının işgal yılları boyunca Yunan işgali altında daha çok ezilmesine, işkence ve eziyet çekmesine neden oldu. Hatta Mudanya Mütarekesi ile Millî Mücadele dönemi sona ermesine rağmen Kırklarelililerin sıkıntıları bitmedi. Yenildikten sonra panik içinde olan Yunanlılar Kırklareli halkının hemen hemen tüm mallarını, araç ve hayvanlarına el koyarak Yunanistan'a taşıdılar. Ancak yaşanan bütün zorluklar ve acılar 10 Kasım 1922 günü Kırklareli halkının yaşadığı kurtuluş sevincini gölgelemedi.

¹⁰ Mahmut Muhtar, *Balkan Harbi "Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusu'nun Muharebeleri"*, Yay. Haz. M. Ziyaettin Engin, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1979, s. 31.

¹¹ Muzaffer Erendil, *Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri*, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, 1976, s. 87.

Çalışmamızda “Millî Mücadele Başlarken Kırklareli” başlığını taşıyan birinci bölümde Millî Mücadele'nin başında Kırklareli'nin içinde bulunduğu durum, şehir halkının gündelik yaşantısı, eğitim durumu, geçim kaynakları üzerinde durulmuş, böylece dönem okuyucunun gözünde canlandırılmaya çalışılmıştır. Heyet-i Nâsiha'nın Kırklareli ziyareti ve İzmir'in işgaline tepkiler de bu bölüm içerisinde incelenmiştir.

Kırklareli'nin Yunanlılar tarafından işgalinin anlatıldığı ikinci bölümde Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin yaptığı Lüleburgaz Kongresi üzerinde durularak Kırklareli'nin işgali anlatılmıştır.

“Kırklareli'nin Düşman İşgalinden Kurtuluşu ve TBMM Hükûmeti'ne Teslimi” başlıklı üçüncü bölümde Kırklareli'nin kurtuluşuna giden yolda Bulgaristan'a geçen cemiyet üyelerinin hazırlıkları ve faaliyetleri anlatılmıştır.

Kırklareli ve çevresinin işgalden kurtulması, TBMM Hükûmeti'ne teslimi ve özellikle şehrin kurtuluş günü yaşananlar günlük gazeteler taranarak aktarılmıştır. Ayrıca Cumhuriyet'in ilanından sonra TBMM Hükûmeti'nin aldığı kararlar doğrultusunda illerin sağlık müdürleri tarafından hazırlanan raporlar ve salnamelere dayanılarak Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kırklareli'nin vaziyeti değerlendirilmiştir. Kırklareli ile ilgili hazırlanan rapor Kırklareli Sağlık Müdürü Dr. Ahmet Hamdi Bey¹² tarafından 1925 yılında *Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası Kırkkilise (Kırklareli) Vilayeti* başlığı altında basılmıştır.

2. Millî Mücadele Başlarken Kırklareli

2.1. Kırklareli'nde Gündelik Hayat

Kırklareli, tarih boyunca barındırdığı Müslüman, Bulgar, Rum, Musevi toplumlarıyla Balkanların bir örneğini oluşturmaktadır. Yüzyıllar boyunca bir arada olan bu toplumlar Balkan Savaşlarına kadar barış ve huzur ortamı içinde yaşamışlardır.

Balkan Savaşlarında bir yıla yakın bir süre Bulgar işgali altında kalan Kırklareli'nde Bulgarlar tarafından evleri yıkılarak keresteleri götürülen Müslüman mahalleleri acınacak duruma gelmiş, evler ve minareleri yıkılan camiler tamir edilememiştir. Merkez kaza, Hatice Hatun, Karakaş, Karaca İbrahim, Cami-i Kebir, Dellalzade ve Hacı Zekeriya mahallelerinden oluşuyordu. Hatice Hatun Mahallesi, Müslüman ve Bulgar olarak iki; Karakaş Mahallesi, Müslüman, Musevi, Rum olmak üzere üç; Cami-i Kebir Mahallesi, Müslüman, Rum, Bulgar olmak üzere üç; Dellalzade Mahallesi, Müslüman, Rum ve Bulgar olarak üç; Hacı Zekeriya Mahallesi de Müslüman, Rum ve Bulgar olarak üç gruptan müteşekkildi.

Müslüman mahallelerinde evler ya tamamen taştan ya da kâgir, bir veya iki katlı binalardı.¹³ Evlerin birbirine çok yakın olduğu bu mahallelerde sık sık yangın çıkar su taşıyıcıları ve tulumbacılar bütün gayretlerine rağmen mahalleyi yanmaktan

¹² Ahmet Hamdi, *Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası Kırkkilise (Kırklareli) Vilayeti*, İstanbul: Kâğıtçılık ve Matbaacılık A.Ş., 1925.

¹³ Ahmet Hamdi, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 15-37.

kurtaramazdı. Şehirdeki en güzel evler, yerli Rumlarla bazı Müslüman ailelerinin oturduğu Yayla Mahallesi'ndeydi.¹⁴ *Vakit*¹⁵ gazetesinde şehre hâkim bir tepede kurulan bu mahallenin on kilometre uzaklıktan bile görülebilen beyaz cepheli iki katlı kâgir konaklarıyla dikkat çektiğini yazmaktadır. Mahalle halkının büyük bir kısmı, başta bakkallar olmak üzere, Rum'dur.

Şehirdeki iş grupları toplumlara göre değişmektedir.¹⁶ Müslümanlar, berber, aktar, kürkçü, marangoz, kuyumcu, demirci, terzi, tüfekçi, nalbant, saraç, bıçakçı, helvacı, saatçi, ekmek fırını çalıştıranlar olup, zamanın ihtiyaçlarını karşılayan arabacı dükkânı, bozahane, mumhane, maytaphane, tabakhane gibi işyerleri de vardır. Kullanılan ev eşyaları arasında çömleklerin, güveçlerin, küplerin büyük oranda yer alması nedeniyle kiremitçilikle uğraşan da çoktur. Yerli Rumlar,¹⁷ doktorluk ve eczacılığın yanı sıra mobilya işçiliği, marangozluk, demircilik, inşaatçılık gibi işlerle uğraşırdı. Dört Rum doktorla bir Rum diş doktoru ve bir de Türk cerrah şehirde görev yapıyordu. Ayrıca Babaeski'de bir Rum doktorla bir Rum eczacı bulunmakta olup, Lüleburgaz'da da bir Rum doktorla iki Rum eczacı bulunuyordu. Bulgarlar ve Rumlar arasında iyi ilişkiler vardı. Sadece ticari değil aynı zamanda toplumsal alandaki ilişkiler de arkadaşça ve dostça yürütülüyordu.

Kırklareli'ndeki Musevi cemaatinin Podolya'dan sürgün edilen Musevilerle İspanya'dan Edirne ve çevresine gelenler olduğu bilinmektedir.¹⁸ Musevilerin temel işinin mandıracılık olduğunu yazan Sakaoğlu,¹⁹ makalesinde üretilen yağ ve kaşar torbalarının, Hahambaşı tarafından mühürlendikten sonra İstanbul'a satıldığını anlatmaktadır. Ayrıca kumaş gibi perakende mal satan işletmeler ve hırdavatçıların yanı sıra, kasaba halkına ve Müslüman köylerine toptan satış yapan büyük bakkal dükkânları da bulunmaktadır. Şapkacı, ayakkabıcı, manifaturacı, tenekeci, camcı, bayan terzisi, sebzeçi olan Musevi aileler de vardır. Bağcılığın iyi olduğu zamanlarda şarapçılıkla da uğraşmış olan Museviler, bağlara gelen hastalıktan sonra şarapçılığı bırakarak tamamen ticaret hayatına atılmışlardır.²⁰ Museviler buğday ve tahıllarını Müslüman çiftçilerden alırlar, Rum ve Bulgarlardan uzak dururlardı. Müslüman çiftçiler de Musevi perakendeciye Rum ve Bulgar perakendeciye tercih ederdi. Doğu Trakya Yunanlılar tarafından işgal edildiğinde, Rum tüccarlarla ticaret yapmak istemeyen Musevi tüccarlar, Yunan yetkililerin tüm ikna çabalarına rağmen, Yunan parasını kullanmamışlar, Osmanlı parasını kullanmaya devam etmişlerdi. Museviler, Yunan işgali sırasında Türk tarafını tutmakla beraber, genelde tavırlarını pek belli etmemiş, tarafsız kalmaya çalışmışlar,²¹

¹⁴ Erol Haker, *Bir Zamanlar Kırklareli'nde Yahudiler Yaşardı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 217-218.

¹⁵ "Kırkkilise", *Vakit*, 7 Aralık 1919, nr. 754.

¹⁶ Yannakopulu, S. İoannu, *Saranta Eklesies*, Selanik: Pahuli-Yapuli Anonim Ortaklığı Yayını, 1994, s. 171-172.

¹⁷ Yannakopulu, *Saranta Eklesies*, s. 154-156.

¹⁸ Avram Galanti, *Türkler ve Yahudiler Tarihi Siyasi Tetkik*, İstanbul: Tan Matbaası, 1947, s. 26-27.

¹⁹ Necdet Sakaoğlu, "Kırklareli'nde Gelenek Bolluğu", *Tarih ve Toplum*, 137 (1995), s. 290.

²⁰ Haker, *Bir Zamanlar Kırklareli'nde*, s. 318.

²¹ Ali Rıza Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, Basılmamış c. 2, s. 94-96.

Millî Mücadele döneminde Türk yetkililerin kendilerinden istedikleri para yardımını ve vergiyi vermekten de çekinmemişlerdir. Millî Mücadele dönemi yıllarında Museviler ve Rumlar arasında, iş münasebetleri dışında fazla bir ilişki olmamıştır.²² Hatta iş ilişkileri bile yok denecek kadar azdır. Musevilerle Bulgarların münasebetleri de çok değildir.

Gelirinin büyük bir kısmını çiftçilikten kazanan Müslüman halk, Balkan Savaşları sırasında Bulgarların imha ettiği suyolları ve ziraat aletlerinin yokluğu yüzünden tarlalarını sürememiş, bu yüzden de tarlalar zamanla meralara dönüşmüştü. Meralarda her biri ancak yüzer hayvandan oluşan birkaç sürü bulunuyordu.²³ Müslüman halk,²⁴ bir sene boyunca çalışarak elde ettiği ürününün ve baktığı hayvanının %60'ını evini geçindirmek için pazarlara götürüp satıyordu. Kendileri tarhana ve un çorbası ile mısır veya çavdardan yaptıkları az miktardaki ekmelele yetinmek zorunda kalıyor, çoğu zaman da tuz, soğan ve çeşitli tahılları karıştırarak yaptıkları ekmelele beslenmeye çalışıyorlardı. O derece korkunç bir yiyecek sıkıntısı yaşanmıştı ki, halkın sağlığı bozulmuş, düşkün bir hale gelmişti.

Millî Mücadele döneminde Kırklareli-Babaeski tren hattının bir kısmı söküldüğü için şehirden, eşya ve tarım ürününün nakliyesi de zorlaşmıştı.²⁵ Vaktiyle halkın refah kaynağı olan bağlarla çevrili olan şehir, üzüm bağlarının artık tarihe karıştığını hatırlatan bağ harabeleriyle çevriliydi. Bağların yok olmasının nedeni olarak filoksera hastalığı gösteriliyordu.²⁶ Bağcılığın yok olmasından sonra çiftçilik halkın başlıca geçim kaynağı olmuştu. Buğday, arpa, mısır, çavdar ve yulaf yetiştirilen belli başlı tahıl ürünleriydi.²⁷

Şehirde çiftçilikle uğraşan halkın ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan ve sahipleri Rum olan iki tane buharla çalışan un fabrikası vardı.²⁸ Bunlardan biri son model makineyle donatılmış bir un değirmeni ve fırını olan Rum cemaatinin zenginlerinden Dodopulos'a²⁹ aitti. Diğeri de Rum eşraftan, Dr. Hacı Yaniki'nin fabrikası³⁰ olup, şehrin tren istasyonu civarında inşa edilmiş, üç katlı bir bina idi.

Yannakopulu, gayrimüslimlerden³¹ (özellikle Rumların) zengin kesiminin belli başlı uğraşısının rakı ve şarap üretimi olduğundan söz etmektedir. Üzümden elde edilen içki yapımıyla özellikle Hıristiyanlar uğraşırdu. Şehirde imal edilen şarap ve şampanyaların Avrupa'da büyük bir ünü vardı. Elde edilen şarabın çoğu, Fransızların gözetiminde trenle Fransa'ya ihraç ediliyordu. Şarap üretimi bol olmasına rağmen, şehirde içki satan dükkânlar yoktu.

²² Haker, *Bir Zamanlar Kırklareli'nde*, s. 316-322.

²³ "Kırkkilise", *Vakit*, 7 Aralık 1919, nr. 754.

²⁴ Yannakopulu, *Saranta Eklesies*, s. 156.

²⁵ "Babaeski", *Vakit*, 1 Aralık 1919, nr. 748.

²⁶ "Kırkkilise", *Vakit*, 7-9 Aralık 1919, nr. 754- 756.

²⁷ Ahmet Hamdi, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 8.

²⁸ "Kırkkilise", *Vakit*, 9 Aralık 1919, nr. 756.

²⁹ Haker, *Bir Zamanlar Kırklareli'nde*, s. 217.

³⁰ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 2, s. 222-223.

³¹ Yannakopulu, *Saranta Eklesies*, s. 35-46.

Kırklareli'nde eğitime tarihin her döneminde önem verilmiştir.³² Şehirde ilk olarak 1868 yılında açılan Mekteb-i Rüştîye daha sonra Mekteb-i İdadi haline getirilmiştir.³³ Mekteb-i İdadi'nin eğitiminde Balkan Savaşları ve Yunan işgali sırasında aksamalar olmuş, Yunan işgalinden sonra da öğrenci azlığı bahane edilerek Edirne Maarif Müdürlüğü'nün bir raporu ile okul kapatılmıştı.³⁴ Millî Mücadele döneminde şehrin tek erkek okulu³⁵ Zükûr Mekteb-i İptidaiyesi (erkek çocukları için ilkokul) olup bütün erkek çocukları bu okula gitmiştir.³⁶ İnas Rüştîyesi (kız çocukları için ilkokul) ve Mekteb-i İptidaiye, şehrin Tırnovacık Caddesi üzerinde (bugünkü Dereköy yolu) sağ kolda yer alan, bahçe içinde, küçük bir meydana bakan müstakil iki katlı bir binada eğitim vermiştir.³⁷ Balkan Savaşları'ndan sonra şehirde yaşanan başlıca sorunlardan biri, okullarda ders verecek öğretmen bulunamamasıdır.³⁸ Önce Makedonya ve Batı Trakya'dan göç eden öğretmenler arasından iyi olanlar seçilerek şehirdeki okullarda görevlendirilmiş, daha sonra da öğretmen okullarından mezun olmaya başlayan gençler iş başına getirilmiştir. Millî Mücadele yıllarında şehir ve çevresindeki okullarda eğitim veren öğretmenlerin çoğunun İstanbul'a göç etmesi, eğitimi durma noktasına getiren bir diğer sebeptir. Öğretmenlerin en önemli sorunları, maaşlarını düzenli bir şekilde alamamalarıdır.³⁹

Cephede düşmanla çarpışan erler ile muhtaç, şehit ve fakir çocuklarının günden güne artan sayıları,⁴⁰ zamanın hükûmetini Maarif Nezareti'ne bağlı darüleytamların açılmasına mecbur bırakmıştır. Kırklareli'nde ilk defa 1915 yılında Mutasarrıf İbrahim Süreyya Bey zamanında şehit ve öksüz çocukları için bir darüleytam açılmış ancak Rum sahibinin şehre dönmesi üzerine bina boşaltılmıştır.⁴¹ Böylece, ailesi olmayan veya şehit çocuğu olan birçok çocuk sokaklarda kalmıştır. Kısa bir süre sonra şehre gelen maarif müdürü, öğrencisi az olan Mekteb-i İdadi öğrencilerini başka bir binaya taşımış, bu binaya da yetim çocuklarını yerleştirmiştir. Mutasarrıf Hasan Kemal Bey (Gedeleş) zamanında⁴² bir darüleytam binası yapılmasına karar verilmişse de mutasarrıfın Kırklareli'nden zamansız ayrılması sonucunda, inşaatı başlamış olan bina yarım kalmıştır. 1918 yılında müdür Hasan Bey⁴³ zamanında bir ara Darülmualimin adını almış⁴⁴ ise de mütareke yıllarında tamamen kapatılmıştır.⁴⁵

³² Ahmet Hamdi, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 7-17.

³³ "Kırkkilise'de Maarif", *Vakit*, 15 Aralık 1919, nr. 762.

³⁴ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 2, s. 18.

³⁵ "Kırkkilise'de Maarif", *Vakit*, 15 Aralık 1919, nr. 762.

³⁶ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 2, s. 26-27.

³⁷ "Kırkkilise'de Maarif", *Vakit*, 15 Aralık 1919, nr. 762.

³⁸ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 2, s. 6-7.

³⁹ BOA, DH. UMVM, nr: 42 /4-15-20-24-27-28-30-36-6-67-76; BOA, DH. UMVM, nr: 41/39-59-67-70-76.

⁴⁰ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 2, s. 26, 42.

⁴¹ "Kırkkilise", *Vakit*, 7 Aralık 1919, nr. 754.

⁴² Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 1, s. 152-153.

⁴³ BCA, FK. 272.0.0.14, Y. 73.13.21, 9 Mart 1918.

⁴⁴ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 2, s. 149.

⁴⁵ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 1, s. 152-153.

Savaşlar, bölgede yaşayan çocukları derinden etkiledi. Üst üste yaşanan savaşlara sahne olan şehirde ailesini kaybeden çok sayıda çocuk bulunuyordu. 1918 yılında Kırklareli'nde iki yaşından on yedi yaşına kadar olan Müslüman ve gayrimüslim kız ve erkek çocuk yetimlerin sayısı 862 idi. Bunların da 496'sı Müslüman yerli yetimlerdi.⁴⁶

Kırklareli'nde Müslüman okullarının yanı sıra gayrimüslim okulları da vardı. Bunların başında Rum okulları geliyordu.⁴⁷ Yunan işgalinde Filiki Eteryia Cemiyeti'nin (arkadaşlar derneği) merkezi olarak kullanılan Rum okulunda, yüksek maaşla iyi öğrenim görmüş bilgi düzeyleri yüksek, komitacı öğretmenler kendi dillerinde eğitim yapıyordu. Bulgarların, Dellalzade, Hatice Hatun, Karakaş mahallelerinde birer erkek Bulgar Okulu, ayrıca Dellalzade Mahallesi'nde⁴⁸ Bulgar Kız Okulu bulunuyordu. Şehirdeki Musevi çocuklarına, önceleri Havra'nın yanındaki sıbyan okulunda, yalnızca İbranice alfabe ve temel dualar öğretilirdi.⁴⁹ 1900 yılında Karakaş Mahallesi'nde⁵⁰ açılan yeni Musevi okulunda, önce dersler İspanyolca okutulmuş, daha sonra ise Fransa'daki Alliance Israelite Cemiyeti okullarının etkisiyle Fransızca eğitim vermeye başlanmıştı.

Eğitim sorunları en çok Yunan işgali sırasında yaşanmıştır.⁵¹ Özellikle kırsal kesimde yaşayan köy çocukları askere giden gençlerin yerine köylerde annelerine yardım etmek için tarlalara giderek, hayvanları otlatmışlardır. Bu yüzden köylerde yaşayan çocuklar okullarına ancak Ekim ayında başlayıp aralıklarla Nisan ayına kadar devam edebilmişlerdir. Okullar açık kalsa bile eğitim düzenli olarak yapılamamıştır.

Gerek Türk okullarının gerekse gayrimüslim okullarının sayısının fazla olması, Yunan işgaline kadar şehri eğitim konusunda Trakya vilâyetleri arasında birinci sıraya getirmiştir.⁵² Ancak Yunan işgali sırasında şehirdeki okullar ve öğretmenler zor durumda kalmışlardır.

Kırklareli'nde yaşayan her toplum kendi dilini konuşurdu.⁵³ Balkanlar'dan gelmiş olan göçmenlerin bir kısmı Pomakça, Boşnakça konuşurken, Arnavutluk'tan gelenler Arnavutça bilirdiler. Yerli Türklerin konuşma dili ise ufak tefek bazı değişikliklerle beraber İstanbul lehçesine yakındı.

Millî Mücadele dönemine gelindiğinde, şehirdeki bazı tarihi eserler yıkılmış veya harap haldeydi. Ayakta kalmayı başarabilen camilerden en eskisi, bugün Büyük Cami olarak da bildiğimiz Mihaloğlu Hızır Bey Camii'dir. (Cami-i Kebir) Şehirde camilerden başka dini eser olarak dergâh ve mescitler de vardır. Fakat bunların çoğu Balkan Savaşlarında Bulgarlar tarafından yıkılmıştır.

⁴⁶ BCA, FK. 272. 0. 0. 11, Y. 12. 36. 4, 29 Ocak 1918.

⁴⁷ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 2, s. 20-21.

⁴⁸ *Salname-i Vilayet Edirne*, "Kırkkilise Sancağı", 28.def'a, Edirne: Edirne Vilayet Matbaası, 1903, s. 186.

⁴⁹ *Salname-i Vilayet Edirne*, s. 56-172.

⁵⁰ *Salname-i Vilayet Edirne*, s. 186.

⁵¹ Ahmet Hamdi, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 34-35.

⁵² Ahmet Hamdi, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 7-8.

⁵³ Ahmet Hamdi, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 20.

Kırklareli'ndeki resmi daireler ve buralarda çalışanlar⁵⁴ Mutasarrıf, Müftü, Tahrirat Klemi (resmi mektuplar), Muhakeme-i Şer'iyye Klemi, Muhasebe Klemi, Nüfus Klemi, Defter-i Hakani İdaresi (tapu ve kadastro işleri), Evkaf İdaresi (vakıf idaresi), Tahrir-i Vergi İdaresi, Orman İdaresi, Nâfia İdaresi (bayındırlık işleri), Daire-i Adliye, Muhakeme-i Bidâyet Klemi (asliye mahkemesi), Cemaat-i İslâmiye Meclisi, Muhacirin Komisyonu, Vesâit-i Nakliye-i Askeriye Komisyonu, Teftiş Komisyonu, Evkaf Komisyonu, Tahsilat Komisyonu, Ticaret ve Ziraat ve Zanaat Odası, Ziraat Şubesi, Telgraf ve Posta Dairesi, Reji İdaresi, Jandarma Dairesi, Polis Dairesi, Belediye Dairesi, Rum Cemaat Meclisi, Bulgar Cemaat Meclisi'nden ibaretti. Ayrıca, bu resmi dairelerin kazalarda da birer memurları bulunurdu. Şehrin merkezi bir yerinde oldukça gösterişli fakat iç düzeni muntazam olmayan büyük bir hükûmet konağı vardı. Millî Mücadele döneminde, şehrin işgalinden sonra Yunan kuvvetlerinin merkezi olarak kullanılmaya başlanan bu bina Şubat 1922 tarihinde aynı sokak içinde bulunan polis dairesinin bacasından çıkan yangın sonucunda tamamen yanmıştır. *Tan* gazetesinin haberinde Yunanlıların yakında buraları terke mecbur olacakları düşüncesiyle yangını çıkarmış olduklarına dair bazı emarelerin bulunduğu yazılıdır.⁵⁵

Kırklareli'ni ziyaret eden *Vakit* gazetesi yazarının anlattıkları da bize bu dönemde Kırklareli'nde askeriye'nin durumu hakkında bilgiler vermektedir: "Kırkkilise Belediye Dairesinin üst katında çalışmalarını sürdüren Albay Şükrü Naili Bey, Kırklareli'nde kışlada bulunan askerini iki günde bir tümüyle kontrolden geçirerek askerin her zaman hazırlıklı olmasını sağlamak ve onlara moral vermektedir. Albay Şükrü Naili Bey'in kışlaya gider gitmez ilk yaptığı iş, pişirilmekte olan asker yemeğini görmek için iki katlı mutfığa gitmektir. Askerlikte bir kumandanın başlıca görevinin efradının karnını doyurmak ve sırtını sıcak tutmak olduğunu söyleyen Şükrü Naili Bey, bu iki ihtiyacını temin ettikten sonra bizim Mehmetçikler hiçbir tehlikeden korkmazlar, diyerek askerin yemeğini kontrol eder. Bundan sonra Mahmut Şevket usulü yapılmış olan pavyonları gezer. Pavyonlar iki katlı koğuşları ile muntazam şekilli sağlam binalardır. Karşılıklı pencerelerin açılması ile içerinin havası devamlı değişmektedir. Koğuşların içine yatılı okul yatakhaneleri gibi karyolalar muntazam aralıklarla sıralanmış, aralarına da birer dolap koyulmuştur. Askerin mahzun olmaması için bütün koğuşları tek tek gezen Şükrü Naili Bey, oradan sonra şehir yolu üzerinde olan Askeri Hastane'yi ziyaret ederdi. Hastanenin ortası açık olup etrafında koğuşlar ve daireler sıralanmıştı. Salgın hastalıklar bölümü diğer koğuşlardan cam bölmeler ile ayrılmakta olup ayrıca ameliyathane ve dış salonu bulunmakta idi."⁵⁶

Merkez kazada 1889 yılında açılmış olan Ziraat Bankası,⁵⁷ çiftçiye hem para ve tohumluk vererek hem de ticari iskonto, çek, poliçe işlemleri yaparak zor günlerinde çiftçinin ve köylünün en büyük destekçisi olmuştur. Bankanın Lüleburgaz ve Babaeski'de de birer

⁵⁴ *Salname-i Vilayet Edirne*, 28.defa, s. 747-757.

⁵⁵ "Artık Bıçak Kemiğe Dayandı", *Anadolu'da Yenigün Gazetesi*, 2 Şubat 1338, nr. 793-406.

⁵⁶ "Kırkkilise'de Hayat-ı Askeriye", *Vakit*, 21 Aralık 1919, nr. 768.

⁵⁷ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928*, Matbuat-ı Müdüriyeti-i Umumiyesi Neşriyatından:3, İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaası, 1928, s. 1027.

şubesi bulunmaktadır. Meşrutiyet'in ilanından Cumhuriyet dönemine kadar, şehirde bir başkan ve yedi üyeden oluşan Ticaret Ziraat ve Zanaat Odası da çalışmalarını sürdürmüştür.

Şehirde halkın sağlık sorunlarını çözebilecek bir hastane yoktur.⁵⁸ Zaman zaman kira ile tutulan evler geçici olarak hastane yerine kullanılmıştır. 1915 yılında, Mutasarrıf Celal Bey başkanlığında bir heyet, hastanenin temellerini atmışlarsa da mutasarrıfın tayiniyle inşaat durmuştur. Halkın en çok ihtiyaç duyduğu bir dönemde şehir hastanesiz kalmış ve bir kısım hastalar Edirne'ye gönderilirken bir kısım ağır hastalar da şehirdeki Askeri Hastane'ye kabul edilmiş ve tedavileri yapılmıştır. Kırklareli Mutasarrıfı Hasan Kemalettin Bey (Gedeleş)⁵⁹ zamanında yarım kalan hastanenin mühim kısmının inşaatı tamamlanmıştır.⁶⁰ 1918 yılı başlarında, belediyenin hastaneyi bitirmeye ve idare etmeye gücü olmadığı anlaşılınca, inşaat İl Özel İdaresi'ne devredilmiştir.

Halkın ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için Birinci Dünya Savaşı sırasında Hükûmet Doktoru Fuat Bey (Umay)'in çalışmalarıyla şehirde bir eczane açılmıştır.⁶¹ Ancak, şehre büyük hizmetler vermiş olan bu eczane, önce belediyeye devredilmiş, mütareke yıllarında da kapanmak zorunda kalmıştır. Şehrin Yunan işgalinden kurtulmasından sonra belediye tarafından tekrar işletilmeye başlanmıştır.

Balkan Savaşlarından sonra harap olan Kırklareli'ne yeni bir çehre kazandırmak için genel bir plana ihtiyaç olduğunu düşünen Mutasarrıf Hasan Kemal Bey,⁶² İstanbul'dan getirttiği İtalyan mühendis Andre Beverato ile şehrin imar planını yapmak üzere kontrat imzalamıştır.⁶³ Andre Beverato, beraberinde getirdiği Alfred adında bir mühendis ile hemen işe başlayarak 1918 yılında şehrin ilk planını oluşturmuştur.

Sakin bir yaşantısı olan Kırklareli'nde pek fazla suç işlenmemesine karşın,⁶⁴ halkın güven ve huzurunun sağlanması açısından, 1891 yılında Hasip Bey'in⁶⁵ mutasarrıflığı zamanında, 125 tutukluyu barındırabilecek⁶⁶ kapasitede iki katlı 20 odalı erkek suçlular için bir hapishane binası yaptırılmıştır.⁶⁷ Millî Mücadele dönemine kadar çoğunlukla boş olan bu hapishane, 1921 yılında Yunanlılar tarafından halkı yıldırma amacıyla tutuklanmış olan 2 bin 500 mahkûmla doldurulmuştur.

⁵⁸ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 2, s. 173-187.

⁵⁹ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 1, s. 152.

⁶⁰ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 2, s. 183-184; BOA, DH. UMVM, nr:15/ 26-5, ek 1 (3 Mart 1920).

⁶¹ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 2, s. 205-210.

⁶² BOA, Babıali Evrak Odası Memurin Kalemi Gelen Evrak (BEO. MK. GE), nr: 85/3-34 (27 Mart 1918).

⁶³ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 1, s. 152-155.

⁶⁴ BOA, Dahiliye Nezareti Takibat-ı Adliye Kalemi (DH. EUM. ADL), nr: 4/6 (13 Mayıs 1915); nr: 25/28 (19 Ekim 1916); nr: 35/ 2 (29 Ağustos 1917).

⁶⁵ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 1, s. 139.

⁶⁶ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 2, s. 183.

⁶⁷ BOA, DH. KMS, nr: 60-3/16 (7 Eylül 1921).

Kırklareli'nin merkez kaza dışındaki diğer kazalarında da sosyal yaşantı hemen hemen aynıdır. Ahmet Hamdi Bey'in anlattığına göre,⁶⁸ Babaeski kazası, Millî Mücadele döneminde üç nahiye ve otuz üç köye sahip birer katlı evleri ile altı mahalleden oluşan dar sokaklı küçük bir kasabadır. Hacı Hüseyin, Hamidiye, Tefikiye ve Varoş (şehir dışında kalan yer) olarak anılan dördü Müslüman, biri Rum, diğeri de Musevi altı mahallesi vardır. Halkının çoğunluğu Müslüman olan Babaeski'nin nüfusu, bu dönemde 19 bin 368'dir. Rum nüfusun 59'u merkezde; 177'si Kuleli'de ve 1.376'sı da Karahalil köyünde yaşamaktadır. Gayrimüslim nüfusu, tüm nüfusun sekizde birini teşkil eder. Kasaba merkezinde 447 hane Müslüman, 178 hane Rum ve 14 hanede 63 Musevi bulunur. Ayrıca Lüleburgaz-Alpullu yolu boyunca devam eden cadde üzerinde iki katlı eskice bir hükûmet konağıyla⁶⁹ ikişer katlı muntazam ve zarif Mekteb-i İptidai (ilkokul) ve Belediye binaları vardı.

Kırklareli'nin diğer bir kazası Lüleburgaz'ı 1919 yılında ziyaret eden *Vakit* gazetesi yazarı kasabayı şöyle tasvir etmektedir: "Lüleburgaz'da, Mimar Sinan tarafından 1569 yılında Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa adına inşa edilen cami çok zariftir. Mimar Sinan'ın diğer eserleri, kasabanın girişine yakın bir dere üzerine inşa edilmiş, aradan yüzyıllar geçmesine rağmen tarzındaki sadelikten ve zarafetten hiçbir şey kaybetmemiş olan bir köprü, askeri kışlanın içinde üç kurnalı inşa edilmiş bir hamam ve kasabanın merkezinde Kaymakam Nazım Bey tarafından yaptırılmış, dış görünüşü ile muhteşem bir hükûmet konağıdır. Belediye ve postane gibi diğer resmi binalar ise altları dükkân, ahşap, bir veya iki odalı yerlerdi. Müslüman cemaatinin toplandığı fetvahane (müftünün makamı), zarafeti ile gerçekten bir sanat eseri idi. Bunlardan başka, kazada adliye, telgrafhane, jandarma ve hapishane gibi resmi binalar da vardı."⁷⁰

Millî Mücadele döneminde iki nahiyesi, otuz iki karyesi, yedi müstakil çiftliği ile ikinci sınıf bir kaza olan Lüleburgaz,⁷¹ ahşaptan yapılmış evleri ve bahçelerindeki ziraat aletleri ile bir çiftçi kasabası görünümündeydi. Kasabanın Hüseyin Bey, Alaca Mescit, Hamidiye, Musevi, Cedid-i Müslim, Cami-i Atik adlarında altı mahallesi vardı. Doğusunda yer alan Rum ve Musevi mahalleleri, ikişer katlı binalarıyla işgaller sırasında yıkılmış olan Müslüman mahallelerinden daha bakımlı durumdaydı. Merkezde, 2 bin 267 Müslüman, 2 bin 995 Rum, 447 Musevi, 66 Ermeni olmak üzere tamamı 6 bin 222 nüfus vardı. Lüleburgaz'a bağlı 32 köyde tamamen Müslümanlar oturduğu için toplam İslâm nüfusu 12 bin 276 oluyordu ki bu sayı Rumların altı katına yakındı.

2.2. Heyeti Nâsiha Kırklareli'nde

Paris Barış Konferansı'nda İtilaf devletlerinin Türkiye ile ilgili politikaları netleşirken, devletler arasında çıkar çatışmaları da başlamıştı. Osmanlı Hükûmeti'nin daimi bir delegasyon tarafından temsil edilemediği konferansın sonunda İzmir'in Yunanlılara verilmesi gerektiği görüşü ağırlık kazandı. Bu durum karşısında, Osmanlı Hükûmeti

⁶⁸ Ahmet Hamdi, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 15.

⁶⁹ *Salname-i Vilayet Edirne*, 1903, s. 415.

⁷⁰ "Lüleburgaz", *Vakit*, 30 Kasım 1919, nr. 747; Ahmet Hamdi, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 35.

⁷¹ Ahmet Hamdi, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 15.

tedbir olarak vatandaşlar arasındaki dayanışmayı sağlamak ve asayişsizlik olaylarının önüne geçilebilmek için aralarında Rum ve Ermenilerin de bulunduğu heyetler kurarak Anadolu ve Rumeli'ye göndermeye karar verdi.

Osmanlı Hükûmeti'nin bu girişimi dış politikada⁷² beklentileri ve iç politikada da birtakım hedefleri açısından önemlidir. Heyetlerin kuruluşunu düşündüren nedenler gayrimüslimlerin ve özellikle de Rumların taşkınlıklarından kaynaklanmıştır. Şubat-Mart (1919) aylarında Rumların, İstanbul çevresinde ve Batı Anadolu'da yoğunlaşan yıldırma ve korkutma politikaları, artan eşkıyalık hareketleri ve devlet otoritesi taşrada etkisini yitirmişti. Bu durum Anadolu'da da düzensizliği arttırıyordu. Ege Bölgesi'nde isyan çıkartan Rumlar, Türklerin devam ettikleri kahvehanelere ateş ederek, Osmanlı ordusunda görevli subayları şehit edecek kadar cesaretlenmişlerdi. Ege Bölgesi'nde olduğu gibi İstanbul'a yakın olan Şile civarında da eşkıyalık yapan Rumların amacı, etrafa dehşet saçarak Türk ve Müslüman halkın göç etmesini sağlamak, gidenlerin yerlerine de Rumları yerleştirmektir.⁷³ Rumları doğru yola getirmek için, Osmanlı Hükûmeti önce resmi bir bildiri yayımladı. Ancak yeterli olmayınca etkin önlemler almak ve sükûneti sağlamak için girişimlerini arttırdı. Böylece, Anadolu'daki asayişsizliği düzeltmek ve gelişmeleri incelemek üzere bir encümen oluşturuldu. Aynı günlerde, Bakanlar Kurulu, karışıklık olan bölgelere gönderilen heyetlerin daha kapsamlı olmasına karar verdi. Bu kararlar çerçevesinde, Anadolu'nun çeşitli yerlerini ziyaret ederek halka tavsiyelerde bulunacak olan heyete, memleketin ileri gelen saygın kişileriyle Müslüman olmayan bazı ileri gelenler de katılacaktı.

Sadrazam Damat Ferit Paşa yaptığı basın açıklamasında, şehzadeler başkanlığında vilâyetlere mülkiye, ilmiye ve askeriyeden seçilecek kişilerden oluşacak birer Heyet-i Fevkalade (olağanüstü heyet) gönderileceğini bildirdi. Bunun sonucunda, devletin hukukunu ve milletin haklarını korumaya çalışacağı hakkında halka padişah adına teminat verecek olan,⁷⁴ Anadolu ve Rumeli Heyet-i Nâsıhalarının oluşturulmasına karar verildi. Heyet-i Nâsıhalar için hazırlıkların devam ettiği günlerde, Türk basını bu girişimi umutla karşılamış ve heyetlerle ilgili haberlere geniş bir şekilde yer vermişti.⁷⁵ 12 Nisan 1919 tarihli *Yeni Gazete*'nin haberinde,⁷⁶ heyetlerin Anadolu'ya ve Trakya'ya gidiş amaçlarının kesinlikle idari işlere karışmak olmadığı, sadece yerel ihtiyaçları tespit ederek incelemek, bilgi toplamak ve gözlem yaparak bu konularda raporlar hazırlamak ve İstanbul'a sunmak olduğu açıklanıyordu. Heyetler, birçok yeri ziyaret ederek halka nasihatte bulunacak ve unsurlar arasında ortaya çıkan ayrılıkları gidermeye çalışarak, halk arasında iyi geçinmeyi sağlayacak vatandaşlık hissini de telkin edecekti. Ayrıca, bu heyetlerin başında, her türlü ihtirastan uzak iki şehzadenin bulunması da gittikleri her yerde saygı görmeye, görevlerinde başarı sağlamaya yeterli olacaktı.

⁷² Mevlut Çelebi, *Heyet-i Nâsiha Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri*, İzmir: Akademi Kitapevi, 1992, s. 4-6.

⁷³ Tayyip Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Sivas Kongresine*, c. I, Ankara: TTK Yayınları, 1959, s. 58-64.

⁷⁴ Galip Kemali Söylemezoğlu, *Başımıza Gelenler, Yakın Bir Mazinin Hatıraları, Mondros'tan Mudanya'ya 1918-1922*, İstanbul: Ülkü Basımevi, 1939, s. 97.

⁷⁵ *İkdam*, 11 Nisan 1919, nr. 7938.

⁷⁶ Çelebi, *Heyet-i Nâsiha*, s. 9.

Anadolu'ya gönderilecek heyetin amacı 17 Nisan 1920 tarihli *Takvim-i Vekâyi*'de "savaşın zorlukları içinde olan halka padişahın selamını iletmektir" diye bildiriliyordu.⁷⁷ Akşin'e göre⁷⁸ Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın düşüncesi heyetin görevinin daha çok manevi olduğu yolundaydı. Anlaşılacağı üzere resmi çevreler ve basın da Heyet-i Nâsıhaların görevini, Osmanlı Devleti'nde yaşayan çeşitli topluluklar arasında dostluk ve sevgiyi yeniden yaratarak güçlendirmek, halka padişahın selamını iletmek ve bu girişim sayesinde de huzursuzluğu ve asayişsizliği ortadan kaldırmak olarak görüyordu. Aslında bu girişim, sadece saltanatın destek bulma çabalarıydı. Çünkü Anadolu'da ortaya çıkan Müdafaa-i Hukuk hareketi, saray ve hükûmete rağmen her geçen gün etkinlik kazanıyordu. Saray ve hükûmet, Heyet-i Nâsıhaları Anadolu ve Rumeli'ye göndermekle Müdafaa-i Hukuk zihniyetinin hızını kesebileceklerini düşünmüşlerdi.

20 Nisan 1919'da Sadrazam ve Hariciye Nazırı unvanıyla Damat Ferit Paşa, Edirne Valiliği'ne gönderdiği telgrafında daha önce Anadolu'ya bir heyet gönderildiğini, şimdi de Rumeli bölgesine Şehzade Seyfeddin Efendi'nin başkanlığında bir heyet gönderilmesine karar verildiğini bildirdi. Ancak Şehzade Seyfeddin Efendi rahatsızlanınca, yerine Şehzade Cemaleddin Efendi başkan olarak atandı. Padişah adına⁷⁹ Ömer Yaver Paşa, Seryaver Miralay Naci Bey, Sadrazam Damat Ferit Paşa ile bütün vekiller ve İstanbul Muhafızının uğurladığı Rumeli Nasihat Heyeti, 28 Nisan 1919 akşamı özel bir trenle Şehzade Cemaleddin Efendi'nin başkanlığında Edirne'ye gitmek üzere İstanbul'dan hareket etti.⁸⁰ Şehzadenin başkanlık ettiği heyette Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi Fevzi (Çakmak) Paşa, Eski Harbiye Nazırı Cevat (Çobanlı) Paşa ve ulemadan Ziyaeddin Efendi görevlendirilmişti.⁸¹ Heyetin, üyelerinin sayıca az olmasına rağmen manevi ağırlıklarının olması nedeniyle etkili olacağı düşünülüyordu. Ancak, heyet Anadolu Heyeti'nin gölgesinde kalmaktan kurtulamadı.

Anadolu'ya gönderilen Heyet-i Nâsiha için İzmir'in nasıl özel bir yeri varsa, Rumeli Heyeti için de Edirne'nin özel bir yeri olmuştur.⁸² Dâhiliye Nezareti'nin 28 Nisan 1919 tarihli telgrafında Edirne'ye gelecek olan heyet hakkında bilgi verilerek; ertesi gün Edirne'ye ulaşacak olan şehzadeyle yanında bulunan heyet üyelerinin Edirne vilâyet erkânı, eşraf ve ileri gelen askeri amirler tarafından törenle karşılanmaları istenmiştir. Şehzade Cemaleddin Efendi, Harbiye Nazırı Cevat ve Erkân-ı Harbiye Reisi (genelkurmay başkanı) Fevzi Paşa'dan oluşan heyet akşam saat yedi buçukta İstanbul Sirkeci Garı'ndan kalkan özel bir trenle Edirne'ye gitmek üzere hareket etti.

⁷⁷ *Takvim-i Vekâyi*, 17 Nisan 1919.

⁷⁸ Sina Akşin, *İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1983, s. 244.

⁷⁹ *İleri*, 29 Nisan 1919, nr. 440; *Vakit*, 29 Nisan 1919, nr. 540; *Tasvir-i Efkâr*, 29 Nisan 1919, nr. 2710.

⁸⁰ Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Yay. Haz. Cemal Köprülü, Ankara: TTK Yayını, 1986, s. 37.

⁸¹ "Rumeli'ye", *Yeni Gazete*, 28 Nisan 1919, s. 1; "İkinci Heyet-i Nâsiha'nın Hareketi", *Hâdisât*, 29 Nisan 1919, s. 1.

⁸² Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı*, s. 118.

Rumeli Heyeti'nin on gün süreceği düşünülen programında Edirne, Kırklareli, Lüleburgaz, Tekirdağ ve Gelibolu ziyaretleri bulunuyordu. Program gereği heyet, 29 Mayıs'ta ilk olarak Edirne'ye gelecek, 2 Mayıs günü cuma namazından sonra Kırklareli'ne hareket edecekti. Bir gece Kırklareli'nde dinlendikten sonra, 3 Mayıs'ta Lüleburgaz'a, 7 Mayıs'ta Tekirdağ ve Gelibolu'ya giderek, 9 Mayıs 1919'da da tekrar İstanbul'a dönecekti.

Belirlenen programa göre ilk durağı olan Edirne'ye gelen Nasihat Heyeti⁸³ büyük bir coşkuyla karşılandı. Heyet⁸⁴ Edirne'deki ziyaretlerini tamamladıktan sonra 2 Mayıs günü Selimiye Camii'nde okutulan mevlidin ardından şiddetli yağmur altında Kırklareli'ne hareket etti.⁸⁵ Yağmur yağması heyetin ilerlemesini yavaşlattıysa da yol boyunca sıralanmış olan köylülerin sevgi gösterilerini etkilemedi. Saat yediye çeyrek kala Kırklareli'ne ulaşıldı. Heyet, burada dini liderler, ulema, eşraf, Müslim ve gayrimüslim öğrenciler, memurlar, askerler ve binlerce vatandaş tarafından sevgi gösterileri ile karşılandı. Hastane ve okul ziyaretleri yapılırken, Rum Okulu kapalı olduğu için oraya gidilemedi. Resmi ziyaretler bittikten sonra, çarşı meydanında bir tören yapılarak Harbiye Nazırı Cevat Paşa tarafından padişahın beyannamesi okundu. Geceyi Belediye dairesinde geçiren heyet, 4 Mayıs günü yine yağmurlu bir havada Kavaklı üzerinden Babaeski'ye doğru hareket etti.

5 Mayıs 1919'da Lüleburgaz'a gelen heyeti,⁸⁶ askeri ve mülki erkânla öğrenciler ve halk karşıladı. Yağmurun dinerek güneş açmasıyla burada yapılan törendeki coşku daha da arttı, padişahın beyannamesi okundu ve düzenlenen kabul resminden sonra heyet Lüleburgaz'dan ayrıldı. Tekirdağ'a doğru hareket edildiğinde yağmur tekrar şiddetlendi ve şehzadenin otomobili çamura saplandı.⁸⁷ Bunun üzerine otomobil yolda bırakılarak, merkez kazadan getirilen atlarla yolun kalan kısmına süvari olarak devam edildi. 7 Mayıs'ta Tekirdağ'a, 8 Mayıs'ta Çorlu'ya gelen heyet Trakya'daki ziyaretlerini bitirerek, 9 Mayıs'ta İstanbul'a döndü. Gezi boyunca, Babaeski, Lüleburgaz ve Çorlu'daki Yunan bölüklerinin ahali üzerindeki kötü tesirini gözlemleyen heyet, İstanbul'a döner dönmez hemen padişahın huzuruna çıkarak yapılan gezi hakkında bilgi verdi.

Görevini tamamlayarak İstanbul'a dönen Rumeli Heyet-i Nâsıhası'nın seyahati günlük gazetelerde değerlendiriliyor ve Heyet-i Nâsiha'nın bu hizmet ve etkisinin önemi vurgulanıyordu. Heyetin her gittiği yerde karşılama törenleri ve sevgi gösterileriyle çok iyi misafir edilmesi, bütün halkla birlikte unsurların temsilcilerinin ve din adamlarının heyete katılması örnek gösteriliyordu. Heyetin nasihatleri, halk üzerinde etkili olmuş ve onların birbirlerine yakınlaşmalarına az çok hizmet etmişti. Heyet-i Nâsiha'ya

⁸³ Çelebi, *Heyet-i Nâsiha*, s. 59.

⁸⁴ *Vakit*, 3 Mayıs 1919, nr. 545, *Alemdar*, 3 Mayıs 1919, nr. 1426.

⁸⁵ Nilüfer Hatemi, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, c. II, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993, s. 649.

⁸⁶ Çelebi, *Heyet-i Nâsiha*, s. 61.

⁸⁷ "Lüleburgaz", *Vakit*, 30 Aralık 1919, nr. 777.

patrikhane temsilcileri de katılmış olsaydı, gayrimüslimler üzerindeki etkisi artacak ve bu suretle heyet kendisinden istenen amaca daha fazla hizmet etmiş olacaktı. Bu durumda sadece Müslüman halk üzerinde etkili olmuş, manevi kuvveti yükseltmişti.⁸⁸

13 Mayıs akşamı, Heyet-i Nâsiha'nın resmi raporunu takdim etmek üzere Meclis-i Vükelâ'ya giden Cevad Paşa, sözlü olarak da bilgi verdi. Rumeli Heyet-i Nâsihası'nın gözlem ve değerlendirmelerini içeren dört sayfalık rapor padişaha sunulmak üzere sadrazama verildi.⁸⁹ Ferik Fevzi Paşa ile Ferik Cevad Paşa'nın imzalarının bulunduğu rapor,⁹⁰ heyetin gözlemlerinin yanı sıra bölge hakkında bıraktığı etki, idari yönetimin durumu, fırkacılık, propaganda cemiyetleri, asayiş, göç, eğitim, adliye, ziraat, sağlık, bütçe ve vakıf gibi konulara dair on iki başlık içeriyordu.

Raporda heyetin vatandaşlar üzerinde bıraktığı etki anlatılıyordu. Ayrıca Trakya'nın yönetiminde söz sahibi olanlar ağır bir şekilde eleştiriliyor, Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, önemli bir öncü olarak görülüyordu. Rapora göre Yunan kuvvetlerinin bulunduğu bölgelerde Müslümanlara karşı Rumlar ve Yunan askerleri tarafından baskı yapılıyor ve halk tarlalarını işlemeye gidemiyor, bu yüzden de ziraat üretiminin azaldığı gözleniyordu.

Göç konusu raporda ele alınan bir diğer konuydu. Güç durumunda kalan Müslüman muhacirlerin durumları en hızlı sürede çözülmeli, savaştan önce mübadele ettirilen gayrimüslimlerin geri dönmesine izin verilmemeli, tehcir edilenlerin ise yerleştirme işlemlerinde seçici davranılmalıydı. Eğitim konusunda okullardaki öğretmenlerin istenilen özelliklere sahip olmadığı için emekli veya ihtiyat zabitanından istifade edilmesi tavsiye ediliyordu. Birçok kız ve kimsesiz kalmış kadının kendi hayatlarını idare ettirebilmeleri için Edirne'deki Mekteb-i Sanayi ve Kadın İş Yurdu'nun faaliyetleri örnek gösterilerek benzer imkânlar oluşturulması tavsiye ediliyordu.

Ziraat konusu raporun en önemli konularından biriydi. Zirai ekimde bir önceki seneye göre üçte bir oranında azalma vardı. Tarım konusunda halka yardımcı olmak için Edirne Vilayeti bünyesindeki ziraat makinalarının bir an önce geniş toprak sahiplerine satılması, eğer satılamazsa büyük çiftliklerin yakınlarında ikamet eden memurlar tarafından koruma altına alınması ve uygun bir ücret karşılığında kiralanması tavsiye ediliyordu. Bölgede sağlık tedbirleri oldukça yetersizdi. Köylerde sağlık teşkilatı yoktu. Hatta kazalarda doktor bile bulunmuyordu. Ayrıca ilaçlar yetersiz ve pahalıydı. Babaeski'deki hastane, doktor bulunmamasından dolayı idare tarafından kapatılmıştı. Vilayetin acil olarak sağlık konusunda teftiş edilmesi öneriliyordu. Ekonomik sıkıntı ve parasızlık had safhadaydı. Küçük bir masrafla yapılacak işler bile yapılamıyordu. Heyet-i Nâsiha'nın raporunun son maddesi, Cihet-i Evkaf olarak düzenlenmişti. Bölgedeki evkaf memurları göreve davet edilerek bu gibi sorunların çözülmesinin uygun olacağı ifade ediliyordu.

⁸⁸ *İkdam*, 12 Mayıs 1919, nr. 7968.

⁸⁹ "Heyet-i Nâsihanın Raporu", *İkdam*, 15 Mayıs 1919, s. 2.

⁹⁰ Burçin Işım, "Rumeli Hayet-i Nâsihası'nın Raporu ve Edirne Valisi Salih Paşa'nın Cevabı", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 38 (2020), s. 120-126.

Sonuç olarak dönemin zorlukları içinde kurulan Heyet-i Nâsîhalar, başta devlet adamları olmak üzere Türk kamuoyunda iyimser bir hava yaratmış,⁹¹ ümitsizlik içinde bulunan Türk halkı da başlarında şehzadelerin bulunduğu bu heyetleri bağrına basmıştı. Görevini tamamlayan Rumeli Heyet-i Nâsîhası İstanbul'a döndüğü halde Anadolu Heyeti'nin seyahati bir süre daha devam etmiştir. Ancak İzmir'in işgal edilmesiyle bu heyet de hemen İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. İzmir'in işgali şu gerçeği ortaya koyuyordu: Heyet-i Nâsîhalar başarısız olmuştu. İtilaf devletlerinin Osmanlı Devleti hakkında verdikleri kararı uygulamalarını engelleyemediği gibi gayrimüslimlerin Yunanlılarla birlikte yüzyıllardır beraber yaşadıkları Türklere karşı şiddet eylemlerinde bulunmalarını önleyemedi. Sadece, halkın padişahına ve hükûmetine bir süre daha güvenmesini sağladı.

2.3. Kırklareli ve Çevresinde İzmir'in İşgaline Tepkiler

Yunan Başbakanı Venizelos'un çabaları ve mütteliklerin destekleriyle Paris Barış Konferansı'nın 1919 Mayıs ayı toplantısında Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine dayanılarak, Batı Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgaline izin verildi.⁹² İngiliz, Fransız savaş gemileri ve Amerikan destroyerlerinin koruması altındaki Yunan askerleri 15 Mayıs 1919 sabahı saat 07.30'da İzmir'e çıkarak işgali resmen başlattı.

İzmir'in işgali sırasında Türklük ve Müslümanlık belirtisi olarak ne varsa ayaklar altına alındığı, resmi dairelerin yağmalanarak yerli Rumların da yardımıyla, ırz ve namusların vahşice çiğnendiği ve geniş ölçüde bir katliam hareketine girildiği 16 Mayıs 1919 tarihli *İkdam*⁹³ gazetesinin haberinde yer alıyordu. Tansel'e göre,⁹⁴ işgal gününün bilançosu, beş bini aşkın ölü ve yaralı idi. İzmir'in işgalinin hemen ardından, Anadolu ile beraber Trakya'nın durumunun da konferansta görüşülmeye başlanması, sıranın artık Trakya'ya geldiğini haber veriyordu.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesiyle beraber Trakya'da başlayan hareketlilik önce protestolarla kendini göstermiş sonra yurdun her tarafında olduğu gibi mitingler yapılarak ilgili makamlara protesto telgrafları çekilmişti.⁹⁵ Bu telgraflarla bağımsızlık savunulurken, Yunanlıların İzmir'i işgali protesto ediliyordu. İtilaf devletleriyle Amerika'nın Yunan isteklerine boyun eğmesi, bütün yurttaki yankılar uyandırdı. İstanbul'daki Amerikan Komiseri Ravndal, 18 Mayıs 1919 günü Amerika Dışişleri Bakanı'na gönderdiği telgrafında, "İzmir Yunanlılar dışında başka bir devlete verilmiş olsaydı, Türkler bu kadar tepki göstermezdi."⁹⁶ diyordu. Ayrıca İstanbul'daki Türk gazetelerinin matem ilanları verdiğini, farklı şehirlere Yunanlılara teslim olmaksızın ölmeyi tercih edeceklerini belirten birçok protesto telgrafi aldığını belirtiyordu.

⁹¹ Çelebi, *Heyet-i Nâsîha*, s. 63.

⁹² N. Harry Howard, "Paris-San Remo-Sevr'de Türkiye'yi Yok Etme Planları", çev. Müge Yılmaz, *BTTD*, 35 (1970), s. 34-35.

⁹³ *İkdam*, 16 Mayıs 1919, nr. 7923.

⁹⁴ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, c. I, Ankara: MEB Yayını, 1977, s. 12-16.

⁹⁵ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. I, Ankara: TTK Yayını, 1982, s. 244.

⁹⁶ Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, İstanbul: İş Bankası Yayını, 1978, s. 20-21.

Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyet-i Osmaniyesi, İzmir'in işgal haberinin bütün yurttan duyulmasıyla beraber işgali kınamak için, resmi makamlara protesto telgrafları göndermeye, mitingler düzenleyerek kamuoyunu uyandırmaya başladı. Saray, Hayrabolu, Uzunköprü, Pınarhisar, Keşan, Tekirdağ, Kırklareli ve Babaeski Trakya-Paşaeli şubeleri temsilciliklerinden Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyet-i Osmaniyesi Başkanlığı'na ve İstanbul'a Sadâret Makamı'na (başbakanlık) gönderilen protesto telgraflarında işgalin haksız bir davranış olduğu, çok önemli bir limanımız olan İzmir'in işgalinin asla kabul edilemeyeceği vurgulanıyordu. Bütün yurttan İzmir'in işgalini protesto maksadıyla toplam 388 yerleşim yerinden 664 telgraf gönderilirken, Kırklareli'nden merkez kaza 4, Babaeski 3, Demirköy 1, Dereköy 2, Lüleburgaz 2, Midye 1, Üsküp 1, Vize 3 ve Istaranca 1 olmak üzere 10 kazadan 29 telgraf gönderilmiştir.⁹⁷

Pınarhisar Trakya Heyet-i Müdâfaa Şube Başkanı ve Belediye Başkanı Mehmet Bey tarafından cemiyetin işgale olan tepkisini anlatmak için Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyet-i Osmaniyesi Başkanlığı'na gönderilen telgraf metni 21 Mayıs 1919 tarihli Trakya-Paşaeli⁹⁸ gazetesinde de yer aldı. Telgrafta İzmir'in Yunanlılara verilmesinden duyulan üzüntü anlatılarak Pınarhisar halkının her türlü müdafaaya hazır olduğu vurgulanıyordu. Pınarhisar'dan işgali protesto etmek üzere İstanbul'a, Sadaret Makamına da bir telgraf gönderilmişti.⁹⁹ 29 Mayıs 1919 tarihini taşıyan telgrafta, İzmir'de ezici çoğunluğun Türklerde olması nedeniyle, İzmir'in Müslümanlara zulüm ve onları imha edecek bir devlet tarafından işgaline razı olmak dünyada görülmemiş bir haksızlık olacağı anlatılarak protesto ediliyordu. Bunlar göz önüne alınarak işgalden vazgeçilmesi isteniyordu. Sadaret Makamından ayrıca bu isteklerinin Paris Barış Konferansı'na ulaştırılmasına aracılık etmeleri rica ediliyordu.

Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyet-i Osmaniyesi Başkanlığı'na, Babaeski temsilciliği ve Belediye Başkanlığı'nın ortak hazırlayarak gönderdikleri protesto telgrafında da Babaeskililerin her türlü fedakârlığa hazır oldukları belirtiliyordu: "Ezelden beri Türk ve Müslüman kanıyla yoğrulan bedbaht İzmir'imizin hak ve adalete ve Wilson Prensiplerine muhalif olarak işgalini bütün mevcudiyetimizle protesto ederiz. Bizden İzmir'i almaktan ise bizi esir ve bütün Türk ve Müslümanları denize gark ediniz. İzmir ilhakının reddi için her fedakârlığa hazırız. İhtiyar ve çocuklarımızdan gayri bütün kazalarımız ayak üzerindedir. Bizi İzmir'e götürünüz. Vatan uğrunda, biz öleceğiz!"¹⁰⁰

Yine 1919 Mayıs ayı sonlarında Babaeski'de on bin kişinin katıldığı bir protesto mitingi yapılmış ve hazırlanan protesto metni Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmişti: "Yüksek Sadarete, Babaeski, 19 Mayıs 1335. (1 Haziran 1919) Adalet ve millî haklar temellerine

⁹⁷ Nurettin Gülmez, "İzmir'in İşgaline Tepki olarak Gönderilen Telgraflar Üzerine Değerlendirme", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (2022), s. 285-278.

⁹⁸ "Trakya Paşaeli Riyasetine Varid Olan Telgraflar", *Trakya Paşaeli*, 21 Mayıs 1919, nr. 25.

⁹⁹ Hamdi Atamer, "Milli Direnme", *BTTD*, 9 (Mayıs 1968), s. 12.

¹⁰⁰ Zekai Güner, *Trakya-Paşaeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1 Aralık 1918-13 Mayıs 1920)*, Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası, 1998, s. 78; "Trakya Paşaeli Riyasetine Varid Olan Telgraflar", *Trakya Paşaeli*, 21 Mayıs 1919, nr. 25.

aykırı olarak İzmir'in Yunan askeri tarafından işgalini büyük teessürlerle haber aldık. Milyonlarca evladımızın mahvına sebep olan bu Umumi Harp sonunda biz Yunanlılara değil büyük devletlere yenilmiş ve onların adil kararlarına uymak zorunluluğunda kalmış ve adalet ise İzmirimizin ebediyen Türklere kalması sureti ile tecelli edeceği açık bulunmuş olduğundan yapılan işgali şiddetle protesto eder ve hükümetimizin bu konuda yapacağı bütün teşebbüsleri varlığımızla desteklemeye hazır olduğumuzu ve yapılan işgal operatif bir maksat için geçici ise bunun büyük devletler askerleri tarafından yapılmasını istihram ve Yunan askerlerinin İzmir'den çekilmelerine büyük tehlikelerle intizar eyeriz.”¹⁰¹

İzmir'in işgali yurdun her yerinde çeşitli şekillerde protesto edilirken Yunan askerinin Trakya'yı da işgal edeceği haberleri yayılmaya başlamış, hatta bazı İstanbul gazetelerinde, Edirne'nin Yunanlılar tarafından işgal edildiği bile yazılmıştı.¹⁰² İzmir'in işgalini takip eden günlerde Osmanlı Hükûmeti'nden de destek göremeyen Kırklarelililer tedirgin ve ürkek bir şekilde yaşamlarına devam ediyorlardı.

3. Kırklareli'nin İşgali

3.1. Trakya-Paşaeli Cemiyeti ve Lüleburgaz Kongresi

İzmir'in işgal edildiği günlerde Kırklareli'ne Yunan askeri sevkiyatı yapıyordu.¹⁰³ Bundan güç alan yerli Rumlar dinî kutlamaları bahane ederek iki tarafına Yunan bayrağı asılı Meryem Ana resmini Kırklareli'nde dolaştırıp, silah atarak halkı tedirgin etmeye başladı. Durum Dâhiliye Nezareti'ne yazıldıysa da bir cevap alınamadı.

18 Haziran 1919'da Mustafa Kemal Paşa, Cafer Tayyar Bey'e (Eğilmez) gönderdiği şifre telgrafında Trakya halkından isteklerini bildiriyordu.¹⁰⁴ Metinde İtilaf devletlerinin yaptıkları anlatılarak İstanbul Hükûmeti'nin tutsak ve güçsüz olduğu vurgulanıyor, milletin kaderinin böyle bir hükûmetin eline bırakılmasının doğru olmadığı anlatılıyordu. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, Trakya ve Anadolu'daki ulusal örgütleri birleştirmek için güvenilir bir yer olan Sivas'ta yapılacak olan kurula Trakya-Paşaeli Cemiyeti üyelerini davet ediyor üyeler gelene kadar da Edirne ili haklarının savunucusu olmak üzere kendisini vekil tayin etmelerini istiyordu. Ancak Edirne Valisi Salim Paşa'nın tutumu Trakya'dan Sivas Kongresi'ne temsilci gönderilmesini engellemiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafına yeterince inanılmamış olması da bir diğer nedendir.¹⁰⁵ Edirne'den Sivas Kongresi'ne temsilci gitmemesine rağmen 1919 seçimlerinde hem Meclis-i Mebusan'a hem de TBMM'ye milletvekili gönderilmiştir.¹⁰⁶

¹⁰¹ BOA, DH. KMS, nr: 52-2/11, ek 7-1/1 (31 Mayıs 1919); Atamer, *BTTD*, sayı: 8 (Nisan 1968), s. 7.

¹⁰² “Edirne İşgal Edildi”, *Tasvir-i Efkâr*, 22 Mayıs 1919, nr. 2732.

¹⁰³ BOA, DH. EUM. AYŞ, nr: 7-69/3 (19-22 Mayıs 1919).

¹⁰⁴ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, c. I, 2. Baskı, Ankara: TTK Yayını, 1986, s. 29.

¹⁰⁵ Kamil Erdeha, *Millî Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1975, s. 423-425.

¹⁰⁶ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayını, 1952, s. 480.

Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyet-i Osmaniyesi'nin, 10 Temmuz 1919 Perşembe günü Edirne'de yapılan ilk kongresine merkez heyeti mümessillikleri ve vilâyetin ileri gelen esnafı davet edildi.¹⁰⁷ Alınan kararların ve yapılacak çalışmaların, kongreye katılan çevre teşkilat üyeleri tarafından ilk elden bağlı buldukları teşkilatlara bildirilmesi sağlandı. Teşkilatlanmalarda cemiyeti temsil etme görevi genellikle müftülere veriliyordu. Kırklareli'nden de kongreye katılmak üzere Müftü Bahaeddin Efendi Edirne'ye gitti. Cemiyetin çalışması süresince beş kongre yapıldı.¹⁰⁸ 15 Temmuz 1919 tarihli *Trakya Paşaeli* gazetesinde,¹⁰⁹ kongreye katılan cemiyet üyelerinin isimleri verilirken, aynı gazetede cemiyetin çalışmalarını takdir ederek, desteklediğini anlatan Bahaeddin Efendi'nin konuşmasına da yer verildi. Kongreye başta Edirne olmak üzere Uzunköprü, Malkara, Pavli (Pehlivan köyü), Babaeski, Havsa, Kavaklı, Şarköy, Lüleburgaz, Hayrabolu, İpsala, Pınarhisar, Enez, Çorlu, Vize, Saray, Çatalca ve Çerkezköy'den üyeler katıldı. Adı geçen gazetede belirtilen isim listesine göre Kırklareli'nden Hüsameddin Bey, Zahid Bey, Bahaeddin Efendi, Süleyman Şevket Bey (Dingiloğlu), Rıza Bey; Babaeski'den Hürşit Bey, Sultan Efendi, Şevket Bey, Adil Bey, Hüsnü Efendi, Hulusi Efendi; Lüleburgaz'dan Kemal Bey, Mehmet Bey, Abdürrahim Efendi; Pınarhisar'dan Hüseyin Efendi, Emin Efendi, Mehmet Efendi; Kavaklı'dan Şerif Efendi ve Haydar Efendi toplantıya katılmıştır.

İtilaf devletleri temsilcilerinin Trakya hattı boyuna geldikleri günden beri, Türkler aleyhine yaptıkları kötü davranışlarının şikâyet edilmesiyle başlanan kongre çalışmalarında, Yunan askerlerinin bir haftaya kadar Trakya hattından çekilmeleri istendi. Aksi takdirde bundan sonraki olaylardan Müslüman halkın katiyen sorumlu olmayacaklarını bildiren bir telgrafın İtilaf devletlerine gönderilmesi kararıyla toplantı sona erdi. Açıkça olmasa da cemiyet ilk kongreden itibaren müdafaa kararı alıyordu.

Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi'nin¹¹⁰ sona ermesinden sonra Heyet-i Temsiliye Reisi sıfatıyla ilk iş olarak bütün valilik ve kumandanlıklara telgraflar göndererek alınan kararları, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin amaç ve maksadını bildirdi¹¹¹ ve hepsinin manen ve madden kendilerine yardımcı olmalarını istedi. Edirne Valisi başkanlığında yapılan toplantıda, cemiyetin millî amaçlara manen ve madden yardımına oy birliğiyle karar verilerek alınan bu karar Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına Şükrü Bey tarafından gönderilen bir telgrafla¹¹² Mustafa Kemal Paşa'ya bildirildi. 11 Ekim 1919 tarihinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanlığından Trakya-Paşaeli Heyet-i Merkeziyesi'ne gönderilen telgrafta¹¹³ Kırklareli, Tekirdağ, Gelibolu ve Çatalca'da Heyet-i Merkeziye'ye bağlı kalarak teşkilatlanmaları

¹⁰⁷ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 2, s. 28.

¹⁰⁸ *Trakya Paşaeli*, 15 Temmuz 1919, nr. 32.

¹⁰⁹ "San-Remo Sulh Konferansı ve Paristen Dönen Trakya Paşaeli Cemiyeti Üyeleri Trakya Konferansı ile Yaptıklarını Üyelerine Anlatıyor", *Trakya Paşaeli*, 15 Temmuz 1919, nr. 32.

¹¹⁰ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, c. 1, Ankara: TTK Yayını, 1986, s. 225.

¹¹¹ "Mustafa Kemal'in Telgrafi Üzerine Edirne'de Yapılan Toplantı", *BTTD*, 14 (1968), s. 23.

¹¹² "Anadolu Müdâfaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Mümessili Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine", *Trakya Paşaeli*, 11 Ekim 1919, nr. 41.

¹¹³ Atatürk, *Nutuk*, c. III, 8. Basım, V. 277, s. 1259; Yücel Özkaya, "Ulusal Kurtuluş Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Dernekler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, IV/10 (1987), s. 153.

talimatı verildi. *Trakya Paşaeli* gazetesinde cemiyetin Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafa¹¹⁴ yer verilerek Edirne'nin en küçük nahiyelerine kadar teşkilatını kurduğu bildirildi. Aynı gazetede cemiyet üyelerine gösterdikleri gayretler için teşekkür edilerek, devamlı ve düzenli bir haberleşme içinde bulunulmasını isteyen Mustafa Kemal Paşa'nın cevabi telgrafına da yer verildi.

Cemiyet, Sivas Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda çalışmalarına hız vererek teşkilatlanmasını en kısa zamanda tamamladı. Kuruluş beyannamesinde, millî amaç için çalışan cemiyetin, Edirne Vilâyeti'ni teşkil eden sancak, kaza, nahiyeye ve köy halkına başvurularak her türlü maddi ve manevi yardım isteyeceği bildirildi. Her tarafta cemiyet temsilcileri olmak üzere seçilen kişilerin cemiyetle bağlantıya geçmeleri istendi. Cemiyetin çalışmalarından telaşlanan Fransız Hükûmeti,¹¹⁵ Trakya'da bulunan mal ve müesseselerinin zarar görmemesi ve zarar görenler varsa, tespitin ve sayımının yapılarak buralarda yaşayan Fransızların güvence altına alınması için 25 Temmuz 1919 tarihinde Tekirdağ, Malkara, Enez, Edirne ve Kırklareli'ne bir subay ve mühendisten oluşan heyetler gönderdi. Ayrıca heyetlere gittikleri yerlerde kolaylık sağlanması için de Hariciye Nezareti'nden ricada bulunuldu.

Bölgede Yunan subayı ve asker sayısı giderek artıyordu.¹¹⁶ Hariciye Nezareti, 26 Temmuz'da 74 ve 28 Temmuz'da 70 (toplam 144) Yunan askerinin trenle Lüleburgaz'a geldiğini bildirdi.¹¹⁷ Kırklareli ve çevresinde yaşayan yerli Rum halk da boş durmuyordu. Babaeski'de yaşayan Türklerle Rumların arasını açmak için Yunan askerlerince hazırlanan bir tiyatrodaki Hristiyan gençlere Türklük aleyhtarı oyunlar sergileniyordu. Anlaşılacağı üzere Yunanlılar bölgede amaçlarına ulaşabilmek için her türlü yola başvuruyordu. Cemiyetin Babaeski Şubesi reisi tarafından *İkdam* gazetesine¹¹⁸ gönderilen telgrafta, sınırlarımızın Sivas Kongresi'nde çizilmiş olduğu hatırlatılarak bunun dışındaki her türlü sınırı, şiddetle protesto ettikleri bildirildi. Bu telgraf aynı zamanda Trakyalıların vatanın tümü için Millî Mücadele'yi sahiplendiklerinin de bir ifadesiydi.

14 Ekim 1919 tarihinde 1. Kolordu Komutanlığı tarafından Sivas'a çekilen telgrafta, bölgede bulunan Yunan kuvvetleri hakkında bilgi verildi.¹¹⁹ Buna göre Hadımköy ve Uzunköprü istasyonları arasında hat muhafazasına memur olup karargâhı Lüleburgaz'da bulunan Yunan taburunun yerli Rumlarla takviye edilen mevcudu hemen hemen 1200 askeri. Bu taburdan Uzunköprü'de 100, Babaeski'de 150, Lüleburgaz'da 400, Çorlu'da 250, Muratlı, Sinekli ve Hadımköy istasyonlarında da 30 ila 50 asker kuvvetinde müfrezeler bulunduğu tespit edilmişti.

¹¹⁴ *Trakya Paşaeli*, 11 Ekim 1919, nr. 41.

¹¹⁵ BOA, DH. KMS, nr: 5-2/3 (25 Temmuz 1919).

¹¹⁶ BOA, DH. KMS, nr: 52-3/ 76, ek 11 (3 Ağustos 1919).

¹¹⁷ BOA, DH. EUM. AYŞ, nr. 17/27, ek 1 (31 Temmuz 1919); BOA, DH. KMS, nr. 52-3/66, ek 2 (28 Temmuz 1919); TİTE, 31 Temmuz 1919, K. 17, B. 27.

¹¹⁸ "Babaeski'nin Protesto Telgrafı", *İkdam*, 15 Ocak 1919, nr. 7851.

¹¹⁹ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi (HTVD)*, 9 (1954), V. 218.

Cemiyetin 16 Ekim 1919 tarihli kongresinde ilgili karar alınmasına rağmen bölgede henüz tam bir örgütlenme sağlanamamıştı ancak çalışmalar devam ediyordu. Gecikmenin nedenleri Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgrafla¹²⁰ bildirildi. Her yerde memurlardan, eşraftan bazı kötü yaradılışlı ve vatan haini kimselerin bozgunculukları, örgütün süratle yapılanmasını engelliyordu. Vilayet makamı da harekete geçmekte ve faaliyete başlamakta çok çekingen davranıyordu. Yunanlılar, Doğu Trakya'yı işgal için burada oturan Rum halkı silahlandırıyor, yapılan asker sevkiyatlarıyla da bölgedeki Yunan asker sayısını arttırıyordu. Bu durum da huzursuzluk yaratıyordu. 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey'in 28 Eylül 1919 tarihinde Edirne Valisi'ne gönderdiği gizli bir yazıda Yunan askerlerinin ve Rumların bu bölgelere, dışarıdan silahlı olarak geldikleri, daha sonra silahsız döndükleri ve köylerde oturan yerli Rum halkı silahlandırarak çeteler oluşturdukları bildirilmişti. Bunun yansira, Trakya'nın geleceğiyle ilgili olarak San Remo Konferansı'ndan gelen haberler Trakya halkının ümitsizliğe kapılmasına neden oldu. Ancak Harbiye Nezareti'nden Edirne'de bulunan 1. Kolordu Komutanlığı'na, Trakya'nın vatandan ayrılmaması için devletin elinden gelen her şeyi yapacağına dair gönderdiği telgraf,¹²¹ halkı biraz olsun rahatlatmıştı.

Yunanlıların Trakya'yı resmen işgal etmek için yaptıkları hazırlıklara devam etmeleri göz ardı edilecek gibi değildi.¹²² 23 Kasım 1919'da Edirne Valiliği'nden Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemî'ne gönderilen telgrafta, Selanik'ten gelen bir trenle Lüleburgaz İstasyonu'na 350'ye yakın silah ve bomba getirildiği, bunlardan 30 bombayla 18 sandık silah ve cephanenin, Uzunköprü'ye gönderildiği, kalanının da Lüleburgaz İstasyonu'ndaki depoya konulduğu bildiriliyordu.¹²³ 17 Aralık 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından tabur merkezi yapılan Lüleburgaz'a 400 asker daha gelmişti. 29 Aralık 1919'da Yunanlıların Lüleburgaz'ı kuşatıp giriş çıkışları yasakladıkları, kaza içinde devriye gezdikleri ve sebebi hakkında uydurma bir cevap verdikleri haber alınmış,¹²⁴ yapılan araştırma sonucunda, bu hareketliliğin sebebinin beş arabayla istasyona sevk edilen otomatik mitralyöz, imlaiye makinesi ve cephanenin Yunan karargâhına naklini sağlamak olduğu anlaşılmıştı.

Kırklareli'nde de mütarekeyle geri dönen Rumlar taşkınlıklara başlamıştı. Birkaç Rum, Kırklareli'nde oturan Müslümanlardan birine ait her türlü eşyanın listesini düzenlemiş, ticaret esnasında el konulduğunu iddia ederek bu malların kendilerine ait olduğunu öne sürmüş ve mallarının geri verilmesini isteyerek hükûmete başvurmuştu. Bu haksız iddia, hükûmet tarafından kabul görmüş ve zavallı Müslümanın aileden kalma malları ve

¹²⁰ HTVD, 10, V. 224; Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), 17 Aralık 1919, Dosya 28, Gömlek 24.

¹²¹ BOA, DH. ŞFR, nr: 108/83, ek 1 (22 Kasım 1919).

¹²² BOA, DH. KMS, nr. 53-3/74, ek 48/1, 49,50 (23 Kasım 1919); BOA, DH. EUM. AYŞ, nr. 27/134, ek 1-2 (14 Aralık 1919).

¹²³ "Lüleburgaz", *Vakit*, 30 Kasım 1919, nr. 747; BOA, DH. EUM. AYŞ, nr: 28/24, ek 1 (17 Aralık 1919).

¹²⁴ BOA, DH. EUM. AYŞ, nr: 29/34 (29 Aralık 1919).

eşyaları zorla elinden alınarak Rumlara verilmişti. Yunan askerlerinin geleceği haberi, Kırklareli'nde yaşayan Müslüman halk arasında üzüntü ve korku yaratırken, Yayla Mahallesi'nde ¹²⁵ oturmakta olan Rumlar tarafından sevinçle karşılandı. İzmir'in işgalinden sonra Kırklareli'nde yaşayan yerli Rumlar, Kırklareli'ne her an gelebilecek olan Yunan askerleri için hazırlıklar yaparak, büyük ziyafet masaları hazırladılar ancak birkaç gün sonra söylentilerin yalan olduğu ortaya çıktı. Türk ve Müslüman halkın millî duygularını devamlı olarak inciterek düşmanlık yapan Lüleburgaz Rumları da sayılarının artması üzerine, olay çıkarmak için bahaneler arıyordu. ¹²⁶ Yunan askerleri içinde Ayasofya Kilisesi ve Venizelos kelimelerinin geçtiği şarkılar besteleyerek bu şarkıları geceleri tertipledikleri balolarda, gündüzleri de cadde boylarında ve bahçelerde yüksek sesle tekrar tekrar söylüyorlardı. Venizelos'un doğum günü kutlamalarını bahane eden Yunan askerleri 10 Ocak 1920 günü çarşı ve mahallelerde erkek ve kadın Rumların da katılımıyla ellerinde Yunan bayrakları ve silahlarıyla resm-i geçit düzenledi. Yunan askerleriyle birlikte hareket eden yerli Rumlar, 24 Ocak 1920'de Osmanlı Hükûmeti'ni Paris Barış Konferansı'na ¹²⁷ şikâyet ederek, can güvenliklerinden emin olmadıklarını, Çatalca sınır olmak üzere Doğu Trakya'nın Yunanistan'a katılmasını, bu olmadığı takdirde bölgenin milletlerarası bir yönetime verilmesini istediler. ¹²⁸

Mustafa Kemal Paşa, Trakya ile ilgili konularla yakından ilgilenerek, düşüncelerini sık sık belirtiyor ve Millî Mücadele için çalışan Trakyalılara yol gösteriyordu. 31 Aralık 1919'da Mustafa Kemal Paşa, Cafer Tayyar Bey'in Trakya'nın durumuyla ilgili gönderdiği raporundan hiç hoşlanmamıştı. ¹²⁹ Cafer Tayyar Bey raporunda, Yunanlıların Batı Trakya'da Türkler aleyhinde teşebbüslerde bulunduğunu fakat kendisinin bu teşebbüslere karşı askeri bir hazırlık yapamadığını yazıyordu. Mustafa Kemal Paşa, verdiği cevabında, 1. Kolordu birliklerinin yerlerini değiştirmeden, Yunanlılara karşı bazı tedbirler alınabileceğini anlatmaya çalıştı. ¹³⁰ Yine 3 Ocak 1920'de gönderdiği telgrafıyla Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya, Yunanlıların Doğu Trakya'yı işgaline engel olunmasını isterken, Trakya'daki 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey'e de silahlı müfrezelerin teşkilini isteyen bir talimat verdi. 15 Ocak 1920 tarihli telgrafta da Cafer Tayyar Bey'den Rum silahlı örgütüne uygun olacak bir şekilde silahlı millî müfrezelerin kurulmasını istedi. Ayrıca, örgütlenme konusunda kendisinin ve Trakya-Paşaeli Heyet-i Merkeziyesi'nin çok dikkatli olmalarını rica ederek millî teşkilatta görev alanların her güçlüğü yenmek için çalışmalarını ve her şeyi hükûmetten beklememelerini hatırlattı. ¹³¹

¹²⁵ "Kırkkilise", *Vakit*, 9 Aralık 1919, nr. 756.

¹²⁶ BOA, DH. EUM. AYŞ, nr: 30/11, ek 3 (10 Ocak 1920).

¹²⁷ BOA, DH. KMS, nr: 52-5/41, ek 2-1/2-2 (24 Ocak 1920).

¹²⁸ BOA, DH. EUM. AYŞ, nr: 30/40 (14 Ocak 1920).

¹²⁹ Refik Korkut ve Sevim Yiğitbaş, *Cumhuriyet Takvimi*, Ankara: Ege Matbaası, 1963, s. 384.

¹³⁰ Korkut ve Yiğitbaş, *Cumhuriyet Takvimi*, s. 74.

¹³¹ Atatürk, *Nutuk*, V. 250 / a, s. 1223.

Mustafa Kemal Paşa'nın öneri ve emirlerini görüşmek üzere cemiyetin¹³² 1920 yılı Ocak ayının ikinci yarısında Edirne'de topladığı üçüncü kongresine kaç üyenin katıldığı bilinmemekle beraber Heyet-i Merkeziye dışında bütün kazalardan birer üye hazır bulunmuştur. Silahlı ulusal müfrezelerin kurulması kararlaştırılan¹³³ bu kongreye ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır; fakat bu kongreye Kırklarelili üyelerin de katıldığı muhakkaktır.

İngilizler tarafından 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un resmen işgal edilmesi üzerine Cafer Tayyar Bey, Küçükçekmece'den itibaren İstanbul ile her türlü ilişkisini kesti¹³⁴ ve güven ortamının sağlanması için sıkıyönetim ilan etti. Bu emri de bir beyanname ile halka duyurdu.¹³⁵ Böylece Trakya'nın Anadolu ile birlikte hareket edeceğini fiilen ispatlamış oldu.

Cemiyet, İstanbul'un işgali üzerine 31 Mart 1920 Çarşamba günü dördüncü kongre niteliğindeki toplantısını Lüleburgaz'da yaptı. Tarihte Lüleburgaz Kongresi olarak bilinen toplantıyla kuruluşundaki mücadele şeklini değiştiren cemiyet, silahlı millî müfrezeler kurulmasına karar vererek, bu işle uğraşmak üzere Müdafaa-i Hukuk Heyeti Muvakkatesi adı altında merkez ve taşra teşkilatlarını oluşturdu. Altmış yedi üyenin katıldığı kongre iki gün sürdü.¹³⁶ Seçim yapılarak Trakya Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyeti kuruldu ve bu heyete Kırklareli'nden Süleyman Şevket Bey seçildi.

Cemiyet toplantısının Lüleburgaz'da yapılmasının nedenlerden biri, Lüleburgaz'ın coğrafi konumunun önemi idi. Ulaşım yolları üzerinde bir ara istasyon durumunda olan Lüleburgaz, Trakya'nın ortasında merkezî bir yerde bulunuyordu ki bu da ulaşım sorununu çözüyordu. Diğer neden de delegelerin can güvenliğinin sağlanmasıydı. Bunda Lüleburgaz'daki Türk nüfusun Rum nüfusa oranla iki kat fazla olmasının rolü büyüktü. Bu ortamda kararlar baskı olmadan daha sağlıklı bir şekilde alınabilecekti. Buna resmi görevlilerin ve eşrafın ileri görüşlülüğü ve konuya yakın ilgisi, Millî Mücadele'den yana olmaları, gençlerin yüksek tahsilli olmaları da eklenince kongrenin burada yapılması kaçınılmaz oldu. Kongrenin hazırlık çalışmaları Edirne milletvekilleri Mehmet Şeref Bey (Aykut) ve Faik Bey (Kaltakkıran) tarafından Mîsâk-ı Millî'nin Mebuslar Meclisi'nde okunması ve kabul edilmesinden sonra başlamıştı. Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti genel sekreteri Lüleburgazlı Şevket Bey'in (Ödül) evinde yapılan toplantıda hazırlanan bir protokolle çalışmalarına devam eden cemiyet, kısa bir süre sonra hazırlıklarını tamamladı.¹³⁷ 31 Mart 1920 Çarşamba günü başlayan kongre¹³⁸ 2 Nisan 1920 Cuma günü sona erdi.

¹³² TİTE, 9 Mayıs 1920, K. 27, B. 9; Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. 1, s. 137.

¹³³ Güner, *Trakya-Paşaeli Müdafaa-i*, s. 107.

¹³⁴ TİTE, 10 Nisan 1920, K. 28, B. 65.

¹³⁵ *ATBD*, 87 (Şubat 1989), V. 2107, s. 72.

¹³⁶ Tefvik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. 1, s. 137.

¹³⁷ Zekai Güner ve Orhan Kabataş, *Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını*, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, 1990, s. 114; Zekai Güner, "Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (1 Aralık 1918-13 Mayıs 1920)", *İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı*, c. VIII (1996), s. 147-148.

¹³⁸ Güner, *Trakya-Paşaeli Müdafaa-i*, s. 114-115.

Kongrenin ilk oturumu¹³⁹ Trakya Milletvekili Şakir Bey (Kesebir)'in başkanlığında, İstanbul'dan kaçarak gelen Trakya Milletvekili Galip Bahtiyar (Söylemezoğlu), Hayreddin ve 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Beylerle Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti üyeleri, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Gelibolu sancakları ve Çatalca'dan gelen delegelerin katılımıyla başladı. İstanbul'un işgalinden sonra Trakya'nın kurtuluş mücadelesinin ilk adımı olarak kabul edilen kongrede daha önce hazırlanmış olan protokol metni kabul edilerek önemli kararlar alındı.¹⁴⁰ Yedi maddeden oluşan kararların en önemlisi her türlü işgal ve ihtilal hareketine karşı koyma ve savunma kararının alındığı birinci maddeydi. İkinci maddeyle birinci maddede belirtilen bütün gerekleri yerine getirmek üzere her kazadan karar yetkisine sahip iki kişiden oluşan Trakya Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyeti adıyla bir merkez heyet kuruluyordu. Bu heyete Edirne'den Şevket Bey, Kasım Efendi, İsmail Bey, Mestan Efendi, Ahmet Bey; Lüleburgaz'dan Şevket Efendi, Gelibolu'dan Ekrem Bey, Kırklareli'nden Süleyman Şevket Bey, Şarköy'den Mustafa Asım Efendi, Keşan'dan Hafız Emin Efendi seçildiler. Trakya'da Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bağlı olarak yapılmış olan köy ve kaza teşkilatı, eskiden olduğu gibi devam edecekti. Millet çıkarlarının korunmasında bütün Trakyalılar, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile aynı fikir ve duyguda olmakla beraber tek başına hareket edecek olan Trakya Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi'ne bağlandı. Ayrıca bu heyete iç işlerimize karışma, hâkimiyet hakkımıza müdahale, insanlık kurallarına aykırı hareketler ve Trakya'nın Yunanlılara verileceği hakkındaki çeşitli söylentilere karşı kongre adına çeşitli protesto ve müracaatlarda bulunma izni de verildi. Türk vatanının geleceği hakkında müzakerelerde bulunmak üzere Ankara'da toplanacak olan Millî Meclis'e Trakya temsilcisi olarak mebuslardan veya dışarıdan üç kişiden oluşan bir heyetle, Trakya'nın haklarının barış konferansında savunulması için de ayrı bir heyet oluşturulacaktı. Her iki heyetin temsilcilerini merkez heyeti seçecekti. Alınan kararlar bir beyanname halinde düzenlendi ve meydana gelebilecek duruma göre kongrenin yeniden toplanması gerekirse daha önce seçilmiş olan üyelere ve genel meclis azalarından meydana gelmesi kararlaştırılarak toplantıya son verildi.

Kongre kararları, Trakya'daki Türk ve Müslüman haklarının milletlerarası hukuka göre korunması ve bölgedeki işgal ve ihtilale karşı savunma önlemlerinin alınması bakımından son derece önemlidir. Bu kararlarla, kolordu kumandanlığı Trakya ile ilgili karar veren tek makam olmaktan çıkarılıyor, kararları uygulamakla yükümlü askeri kumandanlık haline getiriliyordu. Böylece Doğu Trakya'nın savunulması için ilk ciddi adımlar atılmış oldu. Alınan kararlar Millî Mücadele ve Doğu Trakya'nın savunulması için çok önemli bir gelişme ve Trakya'nın Anadolu ile aynı görüşte olduğunun bir ifadesidir.

¹³⁹ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, s. 216-217.

¹⁴⁰ Tunaya, *Türkiye'de Siyasi*, s. 478-480; Erdeha, *Millî Mücadelede*, s. 434-435; Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, c I, s. 217-220; Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, c. III, s. 80-82; Güner, *Trakya-Paşaeli Müdafaa-i*, s. 115-117; "Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti", *Türk Ansiklopedisi*, c. XXXI, Ankara: MEB Basımevi 1982, s. 379-381; *Anadolu ve Rumeli'de Gerçekleştirilen Ulusal ve Yerel Kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası*, c. V, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 63, 1994, s. 29-31.

Kongre kararları telgrafla hem Mustafa Kemal Paşa'ya hem de İstanbul'a bildirildi. Mustafa Kemal Paşa, Trakyalılara yurt savunması için gösterdikleri çabalardan dolayı teşekkür ederek, bundan sonra yapılacak çalışmaların da kendisine bildirilmesini isteyen 3 Nisan 1920 tarihli cevabi bir telgraf¹⁴¹ gönderdi ve Ankara'da toplanacak olan meclis için Edirne Vilâyeti'nden seçilecek olan milletvekillerinin süratle Ankara'ya gönderilmesi istedi. İstanbul ve Ankara'ya kongreyle ilgili olarak çekilen telgraflara Mustafa Kemal Paşa'dan hemen cevap gelirken İstanbul'dan destek alınamadı. Kongreden sonra, Şakir Bey, Cafer Tayyar Bey, Müftü Mestan, İsmail Hakkı ve Nazmi Beyzade İsmail Beyler İstanbul'a giderek dördüncü defa sadarete gelen Sadrazam Damat Ferit Paşa ve nazırlarla görüştüler. Görüşmelerden padişah ve sadrazamın Trakya'daki savunma hareketlerine karşı oldukları, Dâhiliye Nazırı Reşit ve Maarif Nazırı Fahrettin Beylerle Nafia Nazırı Cemil Paşa'nın Trakya'daki direnişten yana oldukları anlaşıldı. Bu durum, Trakyalıların Lüleburgaz Kongresi'nde aldıkları kararların ne kadar doğru olduğunu ve Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı Millî Mücadele'ye olan bağlılıklarını da açıkça ortaya koymaktaydı.

Yunanlıların Trakya'da tren hattına yerleşmeleri, İtilaf devletleri arasında yapılan San-Remo Barış Konferansı'nda haklı bulunarak, bütün Trakya Yunanistan'a verildi.¹⁴² Bu karar üzerine cemiyet, 9-14 Mayıs 1920'de Edirne'de, Büyük Edirne Kongresi'ni toplayarak, muhtemel bir Yunan işgali karşısında askerî ve siyasi tedbirlerin alınması için çalışmalara başladı.¹⁴³ Edirne'de 217 kişinin katılımı ile beş gün süren ve silahlı savunma kararıyla sona eren Büyük Edirne Kongresi çok önemliydi. Kongreye Kırklareli'nden Nazmi Bey, Lüleburgaz'dan Şevket Bey (Ödül), Babaeski'den de Hamdi Bey katılmışlardı. TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa da 14 Mayıs 1920 tarihinde gönderdiği şifrede Yunan işgali ihtimaline karşı, Trakya'nın savunulması için kongrede alınan kararın uygun olduğunu belirtti.¹⁴⁴

Trakya'nın silahla savunulması planını uygulamak ve seferberlik ilan etmek amacıyla toplanan Büyük Edirne Kongresi'nde¹⁴⁵ cemiyetin yerli halktan asker toplama yetkisi kabul edildi. Ayrıca tamamen TBMM'ye bağlı olması ve programını Müdafaa-i Hukuk programıyla beraber yürütmesi kararlaştırıldı. Böylece cemiyet, çeşitli bölgelerde düşman işgal ve istilasına silahla karşılık veren askeri kuvvete sahip olacaktı. Bu son kongreyle tam bir varlık ve bütünlük sağlamış olan cemiyet, Anadolu ile kesin olarak birleşti¹⁴⁶ ve adeta hükûmet vazifesi görerek, 1. Kolordu'ya savaş için gerekli her türlü vasıtaları temin etmek ve Trakya'nın Türklüğünü savunmak görevini üstlenerek büyük sorumluluk ve yükün altına girdi.¹⁴⁷

¹⁴¹ TBMMZC, I. Devre, c. 10, 16 Nisan-20 Haziran 1921, Ankara 1958, s. 195.

¹⁴² Galip Kemali Söylemezoğlu, *Hariciye Hizmetinde 30 Sene (1892-1922)*, c. IV, İstanbul: Ülkü Basımevi, 1955, s. 209.

¹⁴³ TİTE, 9 Mayıs 1920, K. 27, B. 9.

¹⁴⁴ Nimet Arsan, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV (1917-1938)*, Ankara: TİTE Yayını, 1964, s. 329.

¹⁴⁵ Tunaya, *Türkiye'de Siyasi*, s. 480.

¹⁴⁶ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, c. I, s. 284.

¹⁴⁷ Cemal Kutay, *Mehmet Şeref Aykut 1874-1939*, İstanbul: Teknografik Matbaacılık, 1985, s. 323.

3.2. Kırklareli'nin İşgali

İtilaf devletleri temsilcileri bir araya gelerek Yunanistan'a Anadolu'da ileri harekât ve Trakya'yı işgal izni verirken,¹⁴⁸ sorunların hala siyasi yollardan çözülebileceğine inanan İstanbul Hükûmeti, sadrazamın emriyle müsteşar imzalı bir yazıyı Dâhiliye Vekâleti Mektubi Kalemi aracılığıyla Edirne'ye gönderdi. Yazıda, Yunan kaynaklarından Yunan askerinin hareket etmek üzere bulunduğu dair sızan yalan haberlere inanılmaması ve halkın heyecana kapılmasına gerek olmadığı bildiriliyordu.¹⁴⁹

Millî Mücadele'nin başlarında 1. Kolordu Kumandanı Albay Cafer Tayyar Bey'e¹⁵⁰ bağlı Tekirdağ, Keşan ve Kırklareli'nde olmak üzere üç tümen vardı.¹⁵¹ Kırklareli'nde olan 49. Tümen'in kumandanı Kurmay Albay Şükrü Naili Bey idi. Tümenler hem asker hem de malzeme bakımından çok zayıftılar. Kırklareli'ndeki halkın durumu ve ümitsizliğini Albay Şükrü Naili Bey'in şu telgrafi açıkça ortaya koymaktadır: "Eşraf, umumiyetle çekingen bir durumdadır. Balkan Harbi fecayii bunların maddi kuvvetlerini sarsmış, manevi kuvvetlerini altüst etmiş, âlf hissiyat namına bunlarda bir şey bırakmamıştır. Tehlikeli bir zamanda bu gibilerin malen ve bedenlen, fedakârlıkta bulunacaklarını o kadar ümit etmiyorum. Orta hallilerle vaktiyle siyasi cereyanlara kapılmamış olan köylülerin büyük bir kısmının, yurtlarının korunması için iyi idare edilirse gerekince seve seve her türlü fedakârlığa katlanacaklarını ümit ederim."¹⁵²

Kurulduğu günlerde çalışmalarını daha çok Batı Trakya üzerine yapan cemiyet, Yunanlıların, Doğu Trakya üzerindeki emellerini anlayınca, çalışmalarını bu yöne yoğunlaştırmıştır. Cemiyet üyeleri silahlı mücadeleden yana olmadıkları için, çalışmalarını İstanbul'daki Osmanlı devlet dairelerinin özellikle Erkân-ı Harbiye-i Umumiye, Dâhiliye ve Hariciye Nezaretleri'nin yardımıyla kamuoyuna duyuruyordu. Ayrıca Doğu ve Batı Trakya'da meydana gelen baskı ve zulümlerle ilgili olarak hazırlanan belge, grafik ve haritalar yabancı ve yerli devlet adamlarına ve Millî Mücadele yanlısı günlük gazetelere gönderiliyordu. Cemiyetin yaptığı faaliyetler içinde, muhtıralar ve ilmi çalışmalar sonucu hazırlanan haritalar önemli yer tutmaktadır.¹⁵³ 27 Ocak 1919 tarihli *Trakya Paşaeli* gazetesinde cemiyet tarafından Trakya'nın Yunanistan'a verileceği söylentileri üzerine iki muhtıra hazırlandığını yazmaktadır. Bunlardan birincisi Sofya'da 18 Aralık 1918 tarihinde yabancı devlet temsilcilerine, ikinci de Ocak 1919'da İstanbul'daki İtilaf devletleri temsilcilerine gönderilmiş, ancak bir sonuç alınamamıştır.

¹⁴⁸ *İleri*, 23 Haziran 1920, nr. 862.

¹⁴⁹ BOA, DH. KMS, nr: 59-1/10, ek 3 (13 Mayıs 1920).

¹⁵⁰ Cafer Tayyar Bey'in (Eğilmez) biyografisi için bkz. *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1991)*, Ankara: TBMM Genel Sekreterliği Yayınları, 1994, s. 14; *Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayını, 1989, s. 143-145; Zülal Keleş, "Cafer Tayyar Paşa", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXV/44 (1999), s. 541.

¹⁵¹ Erdeha, *Millî Mücadelede*, s. 420.

¹⁵² Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, İstanbul: Doyuran Matbaası, 1975, s. 75.

¹⁵³ *Trakya Paşaeli*, 27 Ocak 1919, nr. 7,9; *Vakit*, 11 Eylül 1919, nr. 667.

Trakya halkının İstanbul Hükûmeti'nin etkisinde kalmasında Trakya'nın İstanbul'a yakınlığının önemi büyüktür. Bu nedendir ki padişahın emirleri ve özel olarak gönderilen kişilerin etkileri bile halkta Yunan işgaline karşı yeterli direnme azmi oluşturamamıştır. Dolayısıyla bazı sivil yöneticilerin karşı çıkmaları yüzünden, Cafer Tayyar Bey'in ilan ettiği seferberlik, zamanında uygulanamamıştır. Karşı çıkanlardan Tekirdağ Valisi Füzûzan Bey, Cafer Tayyar Bey tarafından görevinden uzaklaştırılmış, ancak İstanbul Hükûmeti Füzûzan Bey'i tekrar görevine iade ederek Albay Cafer Tayyar Bey'i İstanbul'a çağırmıştır. Ardından da 1. Kolordu Komutanlığına Albay Muhiddin Bey getirilmiştir.

Trakya'da bu görev değişiklikleri yapılırken, 22 Haziran 1920'de Batı Anadolu'da ikinci işgal harekâtına başlayan ve başarılı olan Yunanlılar, Batılı devletlerin tutumundan ve işgallerde gösterdikleri başarılarından cesaret alarak Doğu Trakya'nın işgaline karar verdiler. Bütün bunlar olurken Kırklareli, Lüleburgaz ve Babaeski'de bazı istenmeyen olaylar yaşanıyordu. Bunlardan ilki ayın için Kırklareli'ne davet edilen Yunan subay ve erlerinin ayın çıkışı Yunan bayrağı açarak etrafa ateş etmeleriydi.¹⁵⁴ Yunanlıların Kırklareli halkını huzursuz eden diğer bir davranışı da Amerika'da kurulmuş olan İttihad-ı Yunan Cemiyeti ile onların ve özellikle Edirne ve Kırklareli'nde bulunan temsilcilerinin yaptığı çalışmalar olmuştur.¹⁵⁵ Bu cemiyetin üyeleri, ihtilal çıkarmak ve Trakya'nın Yunanistan'a katıldığını ilan ederek karışıklık çıkarmak için Kırklareli ve Edirne'ye Yunan subaylarıyla Trakyalı asileri göndermeye başladılar. İhtilalcilere reis olarak Kırklareli doğumlu Kalikais Zinaris isimli kişi seçilmiş ve adına Charles Zinaris kimliğiyle Amerikalı bir gazeteci pasaportu hazırlanmıştı. Plana göre, Charles Zinaris aracılığıyla sağlanacak olan Amerika bağlantısı sayesinde ithalat yapmak üzere Kırklareli ve Edirne'ye gelecek olan Yunan tüccarlar, hazırlanmakta olan ihtilal için yanlarında Rum halka verilmek üzere hazırlanan silah ve cephaneleri ticari eşya görünümünde şehre sokacaklardı. İttihad-ı Yunan Cemiyeti'nin reisinin Kırklareli doğumlu Doktor Dodokis, Trakya Komitesi reisinin Doktor Saranitidas olduğu yapılan istihbarat sonucunda anlaşıldı. Yapılan hazırlıklara rağmen, zamanında alınan tedbirlerle Edirne ve Kırklareli'nde yapılmak istenen ihtilal hareketi gerçekleşmedi,¹⁵⁶ ancak yapılan hazırlıklar da halkı rahatsız etmeye yetti.

Trakya ve Anadolu'daki Millî Mücadele gayretleri arasında farklılıklar olmasına rağmen her iki mücadelede elde edilmek istenen amaç bir bütün teşkil ediyordu. Her ikisi de Türk varlığını parçalamak isteyen İtilaf devletlerinin tasarılarına ve istilalarına karşı bir isyan niteliği taşıyordu. Ancak Trakya'nın Anadolu ile bağlantısı, İtilaf devletleri ve onların etkisinde kalmış olan İstanbul Hükûmeti tarafından kesildiği için Trakya'nın Yunanistan'a karşı kendisini savunması, muhtaç olduğu insan kaynaklarına ve harp gereçlerine sahip olması güç, hatta imkânsızdı. Buna rağmen, Trakyalıların mücadeleyi ve savaşı göze almaları, bölgedeki Türk varlığının ezilmemiş ve yıldırılmamış olmasının bir sonucudur.

¹⁵⁴ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 1, s. 159.

¹⁵⁵ BOA, DH. ŞFR, nr: 107 /111, ek 1 (21 Şubat 1338).

¹⁵⁶ BOA, DH. ŞFR, nr: 108/27, ek 1 (6 Mart 1338).

Paris'teki barış görüşmelerinde, İngiltere, Fransa ve İtalya Trakya'nın Osmanlı hâkimiyetinde bırakılmaması ve tamamının Yunanistan'a verilmesi konusunda anlaşılabilir. Bu konuda Amerika'nın görüşü, Ege Denizi'nde Bulgaristan'a bir yol açılması şartıyla bölgenin batısındaki toprakların Yunanistan'a verilmesi ve geri kalan bölümününse Milletler Cemiyeti korumasındaki İstanbul Hükûmeti'ne bırakılması yolundaydı. Sonuçta, Trakya sorunuyla ilgili kesin bir anlaşma sağlanamadı ve Doğu Trakya sorunu daha sonra Londra'da görüşülmek üzere rafa kaldırıldı.

12 Şubat-10 Nisan 1920 tarihleri arasında gerçekleşen Londra Konferansı'nda, Osmanlı Devleti ile ilgili önemli kararlar alındı. San Remo Konferansı'nda kesinleştirilmek üzere yapılacak bir barış anlaşmasıyla Trakya'nın Yunanistan'a bırakılması öngörüldü. Bu kararda özellikle Yunan Başbakanı Venizelos'un ısrarlı talepleri etkili oldu. 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında San Remo'da toplanan Barış Konferansı'nda İzmir, İstanbul ve Boğazlar ve bunlara bağlı olarak Trakya meselesi görüşüldü.¹⁵⁷ Konferansa katılan devletlerin düşünceleri, Trakya'nın bütünüyle Yunanistan'a katılmasından yanaydı. Buna göre Çatalca'ya kadar olan Trakya toprakları Yunanistan'a bırakılıyordu.¹⁵⁸ Osmanlı Hükûmeti'nce barış konferansına katılan devletlerin ellerine bırakılan Trakya'nın kaderi, San Remo kararlarıyla kesinleşti ve bütün Trakya Yunanistan'a terk edildi. Kısa bir süre sonra İtilaf devletleri temsilcileri Hythe (İngiltere) ve Boulogne (Fransa) bir araya gelerek Yunanistan'a Anadolu'da ileri harekât ve Trakya'yı işgal izni verdi.

Yunanlılar, Trakya'yı resmen işgal iznini almadan da yer yer işgallere ve baskılara başlamışlardı. 14 Ocak 1919 günü, Yunan kuvvetleri, Fransızlardan Trakya demiryolunu teslim alarak Hadımköy'den Kuleliburgaz'a kadar işgal etti.¹⁵⁹ Bununla da yetinmeyip Trakya köylerinde Müslüman halka zorla Yunan idaresinden duydukları memnuniyeti anlatan mitingler yaptırıldılar. Yunan baskılarından canlarını kurtarmak için Gelibolu, Keşan ve Enez'deki Müslüman halk dağlara kaçmaya başladı.¹⁶⁰ Yunanlıların amacı, işkence ve baskılarla Müslüman halkı Bulgaristan'a göçe zorlamak, Kafkasya'dan getirilen Rum muhacirleri de Kırklareli köylerine yerleştirmektir.

Yunan meclisinin 13 Mayıs 1920 tarihli oturumunda Venizelos, Paris'te Osmanlı üyelerine teklif ettiği barış şartlarını açıkladı. Buna göre, Yunanistan, Karadeniz'e ulaşarak bütün Trakya'ya alıyor, Marmara Denizi'ne ulaşıyor¹⁶¹ ve Dedeoğaç yoluyla Akdeniz'e bir geçiş sağlıyordu.¹⁶² Daha barış antlaşması imzalanmadan Venizelos'un gazetelere verdiği beyanatta Trakya ve İzmir'in Yunanistan'a verildiği duyurulmuştu.

¹⁵⁷ Söylemezoğlu, *Hariciye Hizmetinde*, s. 232-233.

¹⁵⁸ *İleri*, 23 Haziran 1920, nr: 862.

¹⁵⁹ Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması*, Yay. Haz. Tevfik Alanay, Ankara: Milliyet Yayınları 1972, s. 154-155.

¹⁶⁰ Galip Kemal Söylemezoğlu, *Hariciye Hizmetinde*, s. 9; Kasım Bey'in (Yolageldili) Fransızca Protesto mektubunda da Kafkasya'dan getirilen göçmenlerden söz edilmektedir; *TİTE*, 25 Mart 1921, K. 95, B. 5.

¹⁶¹ Salahi R. Sonyel, "Yunan Millet Meclisi Gizli Tutanaklarında Mustafa Kemal ve Türk Kurtuluş Savaşı", *BTTD*, 49 (Ekim 1971), s. 12.

¹⁶² "Trakya ve İzmir'in Yunan'a Verilmesi", *İkdam*, 16 Mayıs 1920, nr. 8353.

Yunanlılar, müttefiklerinin antlaşma şartlarını Osmanlı Hükûmeti'ne imzalatma ve uygulama kuvvet ve iradesine sahip olduklarını bildiklerinden antlaşmanın imzalanacağına kesin gözüyle bakıyordu. Bulgarlar ise Yunan ordusunun Trakya'daki ileri harekâtını ve keyfi işgalini menfaatlerine bir tecavüz olarak görüyor ve günlük gazetelerde siyah çerçeveler içinde verdikleri haberlerle Bulgar halkını bilgilendirerek kiliselerde matem çanları çaldırıyorlardı.¹⁶³

22 Haziran'daki Barış Konferansı'ndan Trakya'yı işgal iznini alan Venizelos, aynı gün Yunan ordusuna¹⁶⁴ Anadolu'da ileri harekât ve Trakya'yı işgal emrini verdi.¹⁶⁵ Batı Trakya'ya kuvvet yığılarak¹⁶⁶ iki tümen hazır hale getirildi. Anadolu'da bulunan İzmir Tümeni'ne de Trakya'daki harekâta katılma emri verildi.¹⁶⁷ Yunan Hükûmeti, 3 Temmuz 1920'de Trakya'yı işgal kararı alarak süreci resmileştirdi. Fransız birliklerinin ve savaşın galibi İtilaf ordusunun Trakya bölgesinde, Fransız Generali Franchet d'Esperey komutasındaki kuvvetlerinin ilerleyişi planın bir parçasıydı. Trakya demiryolu hattını mütareke hükümlerine göre işgal eden Fransızlar, İstanbul'a doğru ilerleyip, burada büyük bir kuvvet bulundurmalarını politikalarının bir gereği sayarlarken, aniden bu hattı Yunanlılara bırakarak Yunanistan'ın doğu politikasına öncülük yapmaya başladılar. Yapılan anlaşma sonrasında, Fransa Trakya'daki haklarını Yunanistan'a devretti ve bölgeye Yunan Hat Muhafaza Taburunu yerleştirdi. Yunan Hat Muhafaza Taburunun Doğu Trakya'daki varlığı, 24 Mayıs 1919'da 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey tarafından Harbiye Nezareti'ne gönderilen bir telgrafla haber verildi. Merkezi Lüleburgaz'da olan Yunan Hat Muhafaza Taburunun Babaeski, Lüleburgaz ve Çorlu bölgesine yerleştiği bildirildi.¹⁶⁸

Yunanistan lehine yaratılan bu durum Yunanlıların kendilerine olan güvenini arttırdı. 31 Mayıs 1920'de Venizelos Yunan Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmasında Türkiye ile savaş halinde olduklarını söyleyerek Mustafa Kemal'in Anadolu üzerindeki, Cafer Tayyar'ın da Trakya'daki haklarına son vermeye hazırlandıklarını bildirdi. Ayrıca Yunan halkının kimsenin yardımına ihtiyacı olmadığını, hatta barış şartlarını Türklere tek başlarına kabul ettirecek güçte olduklarını vurguladı.¹⁶⁹

Aynı günlerde, İstanbul'dan Sadrazam adına müsteşarı tarafından Edirne Valiliği'ne gönderilen telgraf¹⁷⁰ durumun ciddiyetinin henüz kavranmamış olduğunu gösteriyordu. Telgrafta Yunan kaynaklarından sızdırılan yalan haberlerden dolayı halkın heyecana kapılmaması isteniyordu.

¹⁶³ "Bulgaristan'da Milli Matem", *Alemdar*, 6 Haziran 1920, nr. 2833.

¹⁶⁴ *İleri*, 23 Haziran 1920, nr. 862.

¹⁶⁵ Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı Askeri ve Siyasi ve Sosyal Yönleriyle*, Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayını, 1973, s. 187.

¹⁶⁶ *TİTE*, 27 Mayıs 1920, B. 28, V. 110; 22 Temmuz 1920, B. 28, V. 41.

¹⁶⁷ Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı*, s. 111.

¹⁶⁸ *HTVD*, 36 (1961), V.883.

¹⁶⁹ Sonyel, *BTTD*, 49, s. 13.

¹⁷⁰ BOA, DH. KMS, nr: 59-1/10, Telgraf 3 (13 Mayıs 1920).

Yunanlılar, Doğu Trakya'nın işgali kararının alınmasından sonra, her gün, telaş ve korku içinde olan Müslüman halkı huzursuz etmek, buralarda oturan Rumları bilgilendirmek ve cesaretlendirmek için, Doğu Trakya üzerinde uçak uçarak Yunan karargâhının Anadolu'daki harekâtıyla ilgili tebliğler atmaya başladılar.¹⁷¹ Çok sayıda Rum'un yaşadığı Lüleburgaz'a, Uzunköprü üzerinden Sazlıdere, Pehlivan köy ve Alpullu arasındaki yolda gezinti yapan Yunan uçakları ile atılan bir bildiri, 1. Kolordu Kumandanı Muhiddin Bey'in eline geçince derhal Dâhiliye Nezareti'ne gönderildi. Bildiri metni 7 Temmuz 1920 tarihli *İkdam* gazetesinde¹⁷² de yayınlandı. Trakya Ordusu Başkumandanı General Zimvrakakis tarafından hazırlanan bildiri Doğu Trakya Rumlarına hitaben yazılmıştı. Bildiride Yunan ordusunun Anadolu'da ileri bir harekâtla Mustafa Kemal'in askerlerine büyük kayıplar verdirdiği; Soma, Akhisar, Salihli ve Alaşehir'i işgal ederek Afyonkarahisar'a doğru ilerlemeye başladığı; Türk askerlerinin ağır toplarını, fişek ve silahlarını bırakarak kaçtıkları bildiriliyordu. Birkaç gün içinde Yunan ordusunun Trakya'yı tamamen işgal edeceğinden Trakya Rumlarından Müslüman halka kendilerine karşı gelmeyenlere dokunulmayacağını söylemeleri isteniyordu. Ayrıca işlerini güçlerini bırakıp silaha sarılanların sonlarının Mustafa Kemal ve Cafer Tayyar gibi olacağı da anlatılıyordu.

3 Temmuz 1920 tarihinde, Yunanistan Hükûmeti'nin Trakya'yı işgal kararını resmileştirerek üç tümenini hazır hale getirmesi işin ne derece ciddi olduğunu gösterdi. *The New Statesman* gazetesinde¹⁷³ Türklerin, Doğu Trakya ve İzmir'in kaybına razı olmayacakları ve milliyetçilerin bu anlaşmayı protesto ettikleri haberi verilirken, Doğu Trakya'nın Yunan olduğunu düşünerek bir hediye olarak Yunanistan'a verilmesinin Yüksek Konsey'in sık sık karar değiştirerek yaptığı hatalardan biri olduğu, geri dönülerek hataların düzeltilmesinin akılcı olacağı ve sıkıntıları gidereceği ileri sürülüyordu.

Yunanlılar, Trakya'yı işgal etmek için hazırlıklarını yaparken, Doğu Trakya'da görev yapacak memurlarını da Dedeoğaç'a gönderdiler. Yunanlılara güvenen Trakya Rumları kendilerini buraların hâkimi ve sahibi gibi görerek, son derece pervasız davranışlarda bulunmaya başladılar.¹⁷⁴

Bütün Doğu Trakya'nın savunmasını üstlenen 1. Kolordu, Mondros Mütarekesi'ne göre fazla erasını terhis etmiş, Trakya'daki birliklerden toplanan silah ve cephane Edirne, Uzunköprü, Çorlu, Lüleburgaz, Keşan, Şarköy, Hadım köy ve Akbaş (Gelibolu) depolarına konulmuştu. 1. Kolordu'ya Ankara'dan ilk talimat, 1920 Ocak ayı başında geldi. Mustafa Kemal Paşa'nın Cafer Tayyar Bey'e gönderdiği talimatta,¹⁷⁵ Bulgarların tarafsızlığının

¹⁷¹ "Trakya Ahvali", *İleri*, 7 Temmuz 1920, nr. 879.

¹⁷² "Şarki Trakya", *İkdam*, 7 Temmuz 1920, nr. 8407.

¹⁷³ Ergün Aybars, "Millî Mücadele'de İngiliz Basını", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, VII/19 (1990), s. 46.

¹⁷⁴ "Şarki Trakya ve Anadolu'ya Dair", *İleri*, 18 Temmuz 1920, nr. 890.

¹⁷⁵ Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul: Vatan Neşriyat 1953, s. 287; Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 72.

kazanılması, Rumeli'deki kolorduda seferberlik ilanı, Batı Trakya'dan Doğu Trakya'ya yapılması muhtemel bir saldırının durdurulması ve Selanik'te yığınak yaptıkları bilinen Yunan kuvvetlerinin Anadolu'ya gönderilmesinin önlenmesi isteniyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın talimatları doğrultusunda hazırlanan sıkıyönetim kararı 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey tarafından aynı gün Kırklareli ve Keşan'daki 49. ve 60. Tümen Komutanlıklarına bildirildi.¹⁷⁶ Cafer Tayyar Bey'in sıkıyönetim ilanını takiben 21 Mart 1920 tarihinde Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu'nun 84. ve 85. maddeleri bir beyannameyle duyuruldu. Bu maddelere göre, asayişî sağlamak için daha önce terhis edilenler lüzum ve ihtiyaca göre kısmen veya tamamen silahaltına alınabilecekti. 25 Mart 1920 tarihinde Tümen Komutanlıklarına gönderilen seferberlik emriyle de 1894'den 1899 doğumlulara kadar yerli, yabancı ve muhacirler dâhil olmak üzere herkes hemen silahaltına çağırıldı. Tümenlere katılacak olan asker sayısı, 49.Tümen Kırklareli şubesinde 254, Vize'den 270, Lüleburgaz'dan 427, Babaeski'den 116 olmak üzere toplam 1067 kişiydi.¹⁷⁷ Cafer Tayyar Bey, mal sandıkları tapu ve vakıf idareleriyle Ziraat Bankası'ndaki devlet paralarına el konulması ve tahıl ambarlarında bulunan hükûmete ait zahirelerin, askeri levazım idarelerine devir edilmesi gibi tedbirler de almıştı.¹⁷⁸

İstanbul'un işgalinden, sonra 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey İstanbul ile olan tüm ilişkilerini kopardı.¹⁷⁹ Damat Ferit Paşa, Cafer Tayyar Bey'in Edirne'de kaldığı sürece Trakya'daki Millî Mücadele çabalarını yok etmenin mümkün olmayacağını düşünüyordu. 1. Kolorduyu İstanbul Hükûmeti'ne bağımlı kılmak için Cafer Tayyar Bey resmen İstanbul'a çağırıldıysa da Cafer Tayyar Bey İstanbul'a gitmedi. Tekliflerini tekrarlayan fakat başarılı olamayan hükûmet, bu defa davetini İtilaf devletlerinin güvencesi altında yapmayı denedi. Bu teklif, aynı gün Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti'nde görüşülerek Cafer Tayyar Bey'in İstanbul'a gitmesine karar verildi ve 20 Nisan 1920'de Cafer Tayyar Bey İstanbul'a hareket etti. Cafer Tayyar Bey, İstanbul'un arzu ve emri dışında, Trakya'da mukavemete karar verdiği gündən beri İstanbul'un her türlü para, yiyecek gibi maddi yardımları keseceğini tahmin ediyordu. Kolordunun içinde bulunduğu zor durum ve İstanbul Hükûmeti'nden yardım alabilme ümidi Cafer Tayyar Bey'in İstanbul'a gitmesindeki en büyük etken oldu. Dâhiliye Nazırı Ahmet Reşit Bey'le olan görüşmesinden çok umutlanan Cafer Tayyar Bey, İstanbul'daki izlenimlerini Mustafa Kemal Paşa'ya telgrafla Trakya'ya yapılacak Yunan işgaline karşı silahlı mukavemete hükûmetin yardım etme taraftarı olduğunu bildirdi. Cafer Tayyar Bey'in İstanbul'a gelişi günlük gazetelerde¹⁸⁰ "Cafer Tayyar Bey Edirne'de Hükûmete İsyan Etti" şeklinde yer aldı. Damat Ferit Paşa'nın Trakya'nın TBMM ile birlikte hareketini önlemek için Cafer Tayyar Bey'i İstanbul'a çağırmasını Millî Mücadele karşıtı olan gazeteler bir

¹⁷⁶ HTVD, 24 (1958), V. 604.

¹⁷⁷ HTVD, 24, V. 626-630.

¹⁷⁸ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 212.

¹⁷⁹ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 235-236.

¹⁸⁰ "Edirne Ahvali", *Alemdar*, 22 Nisan 1920, nr. 2790.

isyan gibi göstermek istemişlerdi.¹⁸¹ 23 Nisan 1920 tarihli *İkdam* gazetesinde,¹⁸² Cafer Tayyar Bey'in, İstanbul'da Dâhiliye Nazırı Reşit Bey'le görüşükten sonra ortamı rahatlatmak için Edirne'deki durumun gayet sakin olduğunu, herkesin vatani vazifelerini yerine getirdiğini anlatan bir açıklamasına yer verdi.

Bu arada, İstanbul ile Edirne arasındaki telgraf ve posta haberleşmelerine yeniden başlanmış, Millî Mücadele'ye karşı olan idari amirler görevlerine dönmüşlerdi. İstanbul Hükûmeti, Trakya'da Millî Mücadele hareketlerini engellemek için Cafer Tayyar Bey'in 1. Kolordu Komutanlığı'ndan alınmasını zorunlu görmüştü. Cafer Tayyar Bey, 1. Kolordu Komutanlığı'ndan azil mi edildi yoksa kendi rızası ile mi istifa ettiği konusundaki tartışmalar uzun süre devam etmişti.¹⁸³

İstanbul'da on dört gün kalan Cafer Tayyar Bey, 2 Mayıs 1920 sabahı Edirne'ye döndü. İstanbul'da kaldığı süre içinde görüştüğü Sadrazam Damat Ferit Paşa ve Dâhiliye Nazırı Reşit Beyle diğer bazı nazırlardan aldığı bilgileri ve düşüncelerini, 3 Mayıs 1920'de Heyet-i Temsiliye makamına on maddelik bir rapor halinde sundu.¹⁸⁴ Raporunda ilk olarak Damat Ferit Paşa'nın, Barış Konferansı'nın vereceği kararları kabul etmek düşüncesinde olduğu ve padişahı da bu görüşe hazırladığı belirtiliyordu. Dâhiliye Nazırı Reşit Bey ise Trakya'ya yapılacak Yunan işgaline karşı silahlı karşı koymaya ve hükûmetin yardım etmesine taraftardı. Cafer Tayyar Bey'e göre İngiliz genç nüfusu, Kuva-yı Millîye ile anlaşmak, Fevkalade Komiserlik ile etrafındaki ihtiyarlar Kuvâ-yı Millîye'yi yok etmek taraftarıydı. Fransızlar, bir şey yapmamakla beraber Türklere yardıma taraftar görünüyorlardı. Raporun devamında, kendisi İstanbul'dayken 29 Nisan 1920'de İrade-i Seniyye ile 1. Kolordu Komutanlığı'na tayin edilerek Edirne'ye giden Keşan'daki 60. Tümen Kumandanı Albay Muhiddin Bey hakkındaki düşüncelerini anlatırken, işin başından beri aynı fikir ve amaç için çalıştıklarını yazıyordu.

1. Kolordu Kumandanı olan Muhiddin Bey, göreve geldiğinde Ankara ile bağlantı kurmamış, bu işi Cafer Tayyar Bey ile cemiyete bırakmıştı. Ancak, ikisinin de aynı düşüncede oldukları, Cafer Tayyar Bey'in raporunda *bir Yunan taarruzuna karşı kayıtsız kalmayacağı* şeklinde ifade ediliyordu. Yarbey Abdurrahman Nafiz Bey¹⁸⁵ de konu ile ilgili olarak 1. Kolordu Komutanlığı'na getirilen Muhiddin Bey hakkında aynı görüşü paylaşıyor ve başından sonuna kadar mukavemete taraftar olduğundan söz ediyordu. Edirne'de görevine başlayan Muhiddin Bey, İstanbul'a gönderdiği telgrafında¹⁸⁶ Edirne'deki sivil ve asker herkesin şehrin düzeni ve emniyeti ile ilgilendiklerini yazmış ve şehrin o günkü durumu hakkında İstanbul Hükûmeti'ni bilgilendirerek rahatlatmıştı. Öncelikle Edirne'de bulunan ve sadece Trakya'nın Yunan işgalinden korunması

¹⁸¹ Enver Ziya Karal, "Tevfik Bıyıklıoğlu'nun Trakya'da Millî Mücadele Adlı Eseri Hakkında", *Belleten*, XX (1956), s. 197.

¹⁸² "Trakya'da Harekât-ı Taarruziye Başladı", *İkdam*, 23 Nisan 1920, nr. 8320.

¹⁸³ Keleş, "Cafer Tayyar Paşa", s. 541.

¹⁸⁴ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, c. I, s. 238-240.

¹⁸⁵ *İkdam*, 24 Temmuz 1920, nr. 8410.

¹⁸⁶ "Edirne Kumandanının Bir Telgrafi", *Alemdar*, 2 Mayıs 1920, nr. 2801.

çarelerini araştıran cemiyetin Anadolu Kuva-yı Millîyesi ile hiç bir bağlantısı olmadığından bahsederek, cemiyetin ve halkın kendilerini korumak için vatanlarıyla hükümdarlarına olan bağlılıklarından başka silah ve korunma yollarının bulunmadığını belirtmişti. Ayrıca, kolordunun subay ve askerlerinin de hiçbir fırkaya bağlı olmadıklarını yazmıştı.

Yunan işgaline karşı Doğu Trakya'yı savunacak olan güçler, Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 1. Kolordu Komutanlığı ve Millî Komutanlıktan ibaretti. Bunlardan 1. Kolordu memleketi düşmana karşı korurken, Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, kolordunun emrine savaş için para, yiyecek, silah her türlü vasıtayı sağlamakla yükümlü olacaktı. Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Büyük Edirne Kongresi'nde, Trakya Millî Kumandanlığına seçilen Cafer Tayyar Bey'in savunmadaki görev ve yetkileri tam olarak belirtilmemişti. O, gerek askeri ve gerek mülki teşkilata, gayri resmî surette başkanlık ediyordu.¹⁸⁷ 1. Kolordu'nun mevcudu 761 subay, 17 bin 500 er ve 47 makineli tüfekten ibaretti. Elinde bulunan cephanenin muharebe için yeterli olmaması Cafer Tayyar Bey'in yardımcı kuvvetler olarak örgütsüz ve düzensiz Bulgar çetelerinden yardım beklediği fikrini uyandırıyor. İstanbul gazetelerinin¹⁸⁸ haberlerine göre Cafer Tayyar Bey'in kuvvetleri 3 bin Pomak ile 12 bin Trakyalı Bulgar'dan oluşan silahlandırılmış 15 bin kişilik muntazam kol kıtaatından ibaretti. Ayrıca düzenli olmayan kuvvetlerin 12 ilâ 15 bin Türk'ten oluştuğu da verilen bilgiler arasındaydı. Rus kaynakları,¹⁸⁹ Cafer Tayyar Bey'in kuvvetleriyle Bulgar kuvvetlerinin 35 bin gönüllü Türk ve 15 bin gönüllü Bulgarlardan meydana geldiğini Bulgar Ordusu'nun eski kurmay başkanı Salov, Makedonya devrimci örgütü lideri Portugerov ve dört Makedonya komutanın, Cafer Tayyar Bey'in en yakın yardımcıları olduğunu yazıyordu.

Trakya'yı Yunanlılara karşı savunma ve seferberlik kararı¹⁹⁰ alınan Büyük Edirne Kongresi'nden sonra 30 bin kişinin silahaltına alınacağı bekleniyordu. Ancak silahaltına alınanların sayısı 3 bin 500 kişiyi geçmedi. 1. Kolordu'nun mevcudu, 49., 55. ve 60. Tümenler ile Çatalca müstahkem mevkiinden ibaretti. Kolorduya doğrudan bağlı olarak bir telgraf bölüğü, bir istihkâm taburu, bir nakliye taburu, 6 toplu 10. Kafkas Dağ Topçu Taburu, bir süvari bölüğü, bir yaya topçu alayı ve doğu sınırında Bulgaristan'a karşı 545 numaralı Hudut Taburu, Meriç Nehri boyunda da 516 numaralı Hudut Taburu vardı.¹⁹¹

Cemiyet,¹⁹² 19 Mayıs 1920 günü Heyet-i Merkeziye vasıtasıyla kolordunun beslenme ve müdafaa masraflarını karşılamak üzere bazı tedbirler alınmasına ve Trakyalıların iyi niyetine başvurmaya karar verdi. Vatanın korunmasını sağlamak için askerinin ihtiyaçları hesaplandı ve bir ay için her ev başına beş kilo zahire, bir kilo et ve nakit iki lira olacak

¹⁸⁷ Osman Ulagay, *Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı*, İstanbul: Yelken Matbaası, 1974, s. 108.

¹⁸⁸ "Yunanlılar Edirne'ye İhata Etmek İstiyorlar", *İleri*, 22 Temmuz 1920, nr. 894; "Şarki Trakya'da Vaziyet", *Vakit*, 26 Temmuz 1920, nr. 933.

¹⁸⁹ Mihail Pavloviç, *Revolütsionnaya Turtsiya*, Moskova: Gosudarstvennoe İzdatel'stvo, 1921, s. 64.

¹⁹⁰ Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, s. 191-192.

¹⁹¹ Nami Malkoç, "1920 (336) Yılı'nın Kurtuluş Savaşları", *Askeri Mecmua (Tarih Kısmı)*, 48 (1937), s. 150-151.

¹⁹² Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 346-359.

şekilde halkın yardımına başvuruldu. Trakyalılar, Merkez Heyeti'nin kendilerinden istediği yiyecek ve parayı vaktinde toplayarak verdiler. Ancak 1. Kolordu Doğu Trakya'nın savunmasını silahla değil de siyasi yollarla halletmeyi isteyenler yüzünden Yunan taarruzları karşısında yeterli bir direniş gösteremedi. Siyasi düşüncelerin etkisinde kalındığı için seferberlik zamanında ilan edilemedi. Subay ve erler arasında gerekli disiplin sağlanamadığı için Yunan kuvvetlerine karşı ciddi bir savunma planı oluşturulamadı. Cafer Tayyar Bey de yetkileri tam olarak belirtilmediği için kuvvetleri üzerinde bir hâkimiyet kuramadı. Bu duruma mülki amirlerden bazılarının bozgunculuğu, eşrafın arasında çekingen durumunu muhafaza edenlerin bulunması, subaylardan bir kısmının kötümserliği de eklenince ciddi bir savunmaya taraftar bulunan köylünün de Yunanlılara karşı mukavemet ve savaş için gerekli bulunan morali bozuldu. Doğu Trakya'da Yunan işgalinden önce yaşanan moral bozukluğunu biraz olsun düzeltebilmek için Cafer Tayyar Bey İstanbul gazetelerine¹⁹³ bir beyanat vererek Doğu Trakya'da tam bir sükûnun hüküm sürdüğünü söyledi ve halka sükûnetini korumasını tavsiye etti.

1920 yılı Mayıs ayı sonunda İtilaf devletleri Doğu ve Batı Trakya'yı Yunanlılara bırakmaya karar verince, Batı Trakya Fransızlar tarafından tamamen Yunan kıtalarına teslim edildi. Fransız Dışişleri Bakanı Millerand Batı Trakya'nın Yunanlılar tarafından işgaliyle ilgili olarak verdiği bilgide, Fransa'nın Trakya'da hiçbir rol oynamak istemediğinden Fransız birliklerinin Trakya'yı boşaltacağını söyledi.¹⁹⁴ Bunun sonucunda Yunan kıtaları Meriç nehrine kadar geldiler.

1. Kolordu Komutanı, Doğu Trakya'nın işgali öncesinde düşmanın asıl kuvvetinin batıdan geleceğini düşünmekle beraber, bir kuvvetin de Marmara sahillerinden gelebileceğine ihtimal veriyordu. Düşmanın batıdan yapacağı bir taarruzda Bulgarlarla Trakya'nın bağlantısını kesmek üzere Edirne ve Kırklareli veya Bulgarların tarafsızlığına güvenerek¹⁹⁵ Uzunköprü, Babaeski yolunu takip edeceği dikkate alınıyordu. Bu düşüncede olan kolordu, batıdan gelebilecek saldırıya karşı iki tümeniyle Meriç nehrini, bir tümeniyle de doğudan gelebileceği tahmin edilen düşmanı sahilden itibaren oyalayarak Malkara-Çorlu hattını korumaya karar verdi. Eğer düşman Hadımköy ve sahil bölgesinden bir hareket yaparsa, 55. Tümen kolordunun ihtiyatı olarak kullanılacaktı. Bu plana göre savunulması düşünülen alanın çok geniş tutulması daha sonra savunmada zorluklar yaratacak ve Doğu Trakya'nın kısa bir sürede Yunanlılar tarafından işgal edilmesinin nedenlerinden biri olacaktı.

Yunan Hükûmeti, Doğu Trakya'yı işgale karar verince, bu göreve General Zimvrakakis getirilerek 9. Tümen ile İskeçe ve İzmir Tümenleri onun komutasına verildi. Tümenlerden ikisi Batı Trakya'da Meriç Nehri'nin batısında toplanırken, İzmir Tümeni de Bandırma'ya geldi. General Zimvrakakis'in planı Meriç nehri boyundaki 9. Tümen ve

¹⁹³ "Trakya Ahvalı", *İleri*, 22 Haziran 1920, nr. 864.

¹⁹⁴ *İkdam*, 7 Haziran 1920, nr. 8375.

¹⁹⁵ "Bulgar Başvekilinin Beyanâtı", *İleri*, 6 Haziran 1920, nr. 848; "Şarki Trakya'da Sükûna Devam", *İkdam*, 6 Haziran 1920, nr. 8374; "Trakya Hakkında Stamboliyski'nin Beyanâtı", *İkdam*, 21 Haziran 1920, nr. 8388.

İskeçe Tümeni ile bölgedeki Türk kuvvetlerini tespit etmek, İzmir Tümeni ile de Marmara sahiline çıkararak 1. Kolordu'nun gerisine sızdırmaktı. Yunan ordusu, Doğu Trakya'yı işgal etmek uğruna Batı Anadolu'daki harekâtı sınırlamak veya Trakya'dan vazgeçerek Anadolu harekâtını tamamlamak ikilemiyle karşı karşıyaydı. İzmir ve batısındaki Yunan kuvvetlerinin Türk kuvvetlerini yenerek Uşak civarına ve Bursa'nın batısına kadar ilerlemesi Yunanlılara Trakya harekâtı için uygun bir ortam hazırladı ve Yunanlılar 1920 Temmuz ortalarına doğru Trakya'yı işgal hazırlıklarına başladılar.¹⁹⁶

20 Temmuz 1920 sabahı iki koldan Trakya'nın işgaline başlandı.¹⁹⁷ Tekirdağ'dan başlayan işgaller, Çorlu ve Mürefte'den devam ederek 22 Temmuz'da Lüleburgaz; 23 Temmuz'da Hayrabolu; 24 Temmuz'da Meriç ve Babaeski; 25 Temmuz'da Uzunköprü ve Pınarhisar; 26 Temmuz'da Havsa, Malkara, Kırklareli Merkez, Lalapaşa ve Edirne; 27 Temmuz'da Vize, Şarköy ve İpsala; 28 Temmuz'da Enez; 30 Temmuz'da Keşan; 1 Ağustos'ta Midye; 4 Ağustos 1920'de Gelibolu ve 6 Ağustos'ta Saray'ın işgaline kadar devam etti.¹⁹⁸

İzmir Tümeni 27. ve 28. Alayları ile Marmara Ereğli'sine, 3. ve 30. Alayları ile de Tekirdağ'a çıkartma yaptı. Yunanlılar, Tekirdağ ve Marmara Ereğlisi bölgesine çıkardıkları 15 bin kişilik kuvvetle, bir koldan Muratlı-Lüleburgaz-Babaeski'ye doğru; 20 bin kişilik diğer bir kuvvetle de Uzunköprü civarından Meriç nehri boyunca taarruza başladı. Tekirdağ'ın işgali sırasında kısa bir süre asayiş ve düzen bozulmuş, bazı kişiler dükkânları yağmalamaya başlamışlarsa da hemen güvenlik sağlandı. Aynı gün bölgenin işgalini bildiren Yunan tebliğinde¹⁹⁹ düşman mukavemetinin kırılarak Sultanköylü, Ereğli ve Tekirdağ'ın fazla bir karşı koymayla karşılaşılmadan işgal edildiği bildiriliyordu. Osmanlı Vükela Meclisi'nde okunan telgrafa verilen cevap dikkat çekiciydi. Cevapta Doğu Trakya'nın Yunanlılar tarafından işgalinin konferansın kararı olduğuna işaret ediliyor, dolayısıyla faydasız kan dökülmesine ve Müslüman halkın perişanlığına yol açacak çarpışmalardan katiiyetle kaçınılması tavsiye ediliyordu. Bu durum 1. Kolordu'nun hala İstanbul'dan emir alma ihtiyacında olduğunu gösterdiği gibi İstanbul'dan gelen cevabın da 1. Kolordu'nun çöküşünü kolaylaştırdığı açıktı. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın da açıklayacağı gibi, 1. Kolordu'nun yıkılışında rol oynayan önemli faktörlerden biri Trakya'nın İstanbul'a yakın olması ve kendini İstanbul'un etkisinden kurtaramamasıydı.

¹⁹⁶ Fahri Belen, "İstiklal Harbinde Trakya Harekâtı", *Askeri Mecma*, 101 (1936), s. 274-275.

¹⁹⁷ Selek, *Anadolu İhtilali*, s. 63-64.

¹⁹⁸ *Harp Mıntıkları, Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri*, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayını, 1940, s. 82-84.

¹⁹⁹ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 350-378; "Yunan Tebliğ ve Haberleri", *Vakit*, 23 Temmuz 1920, nr. 905; ATASE, K. 609, D. 1, F. 1-10.

İstanbul gazetelerinde²⁰⁰ Yunanlıların, Doğu Trakya'yı işgali yabancı gazetelerden alınan haberler doğrultusunda veriliyordu. Bu haberlere göre, Tekirdağ'ı işgal eden Yunan askerleri, Muratlı istasyonunu küçük bir çarpışmadan sonra ele geçirmiş, Ereğli'den hareket eden diğer bir Yunan kuvveti, Silivri'yi işgal ederken bir başka kuvvet ciddi bir müdahaleyle karşılaşmadan Çorlu'ya doğru ilerlemişti. Bir Yunan kolu da Hayrabolu'yu işgal etmiş ve bunu takiben Alpullu tren istasyonunu ve kazasını ele geçirmişti. Kırklareli tren hattı boyundaki kasaba ve köyler de birer birer işgal ediliyordu. İşgaller devam ederken, Bulgaristan Hükûmeti bir tebliğ yayınlayarak Trakya'daki Yunan harekâtında tamamen tarafsız kalacağını açıkladı.

21-22 Temmuz günleri Karıştıran'da toplanan Türk kuvvetleri, Fırka karargâhı Lüleburgaz'da bulunan 171. Alay Kumandanı Şakir Bey'in kumandasında; 1. ve 2. Taburlarında 400 er, 300 tüfek, 3 makineli tüfek; 170. Alay'ın 1. Taburundan 300 er, 180 tüfek, 4 makineli tüfek; 168. Alay'dan yalnız bir makineli tüfek, iki ağır top ve altı dağ topundan ibaretti.²⁰¹

Saray'da halkın burada bulunan süvari takımının silahlarını ve hayvanlarını aldıkları²⁰² ve müdafaa taraftarlarını hapsedtikleri haberi üzerine Saray'a hemen kuvvet gönderildi. Karıştıran Cephesi'nde, 22 Temmuz akşamına kadar durum sakin geçti.²⁰³ Ancak Saray isyanını bastırmaya giden bölük amacına ulaşamadı. Bazı bozgunculuk örneklerine rağmen, mukavemet kararına uyuldu. 22 Temmuz akşamı demiryolu boyunca düşman ilerleyişi devam etti. Saat 20.00'ye geldiğinde, birlikler mevzilerini bırakarak Lüleburgaz'a çekildi. 23 Temmuz'da, birçok kol muharebe kabiliyetini kaybetmişti. Bütün makineli tüfekler, iki ağır top ve iki dağ topu Babaeski'de bırakıldı. Altı toplu bir Schneider dağ bataryası, Kırklareli üzerinden Bulgaristan'a sığındı. 55. Tümen'in bu şekilde dağılarak Karıştıran'dan çekilmesi ve Lüleburgaz'a gelmesi hiçbir şeyi değiştirmede. 55. Tümen'den ümit kesilerek 49. ve 60. Tümenlerden alınacak destek kuvvetlerle Babaeski sırtlarında mukavemete karar verildi.

Yapılan plana göre, Kırklareli'nde bulunan hudut taburu ve huduttaki karakol kuvvetleri toplanarak Babaeski'ye gelecek, Vize'deki süvari bölüğü de Babaeski'ye yaklaşacaktı. Edirne'de bulunan 155. Piyade Alay'ının askerleri de arabalarla Babaeski'ye taşınacaktı. Ancak 60. Tümen'den gönderilecek iki piyade taburuyla sahra bataryası, Keşan'dan Uzunköprü'ye gelirken erlerin büyük bir kısmının yolda dağılması yüzünden Babaeski'ye gelemedi. Kırklareli Hudut Taburu da erlerini toplayamadı, dolayısıyla onlar da Babaeski'ye gelemediler. Böylece, kolordu emri yerine getirilemedi ve hazırlanan plan gerçekleşemedi. Destek kuvvetlerin toplanamamasına rağmen, Trakya'da ve özellikle

²⁰⁰ "Şarki Trakya'da Yunan Harekât-ı Askeriyesi", *Vakit*, 23 Temmuz 1920, nr. 931; *İkdam*, 23 Temmuz 1920, nr. 8421; *Alemdar*, 26 Temmuz 1920, nr. 2886.

²⁰¹ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 358.

²⁰² *İkdam*, 24 Temmuz 1920, nr. 8410.

²⁰³ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, s. 358.

Edirne civarında Yunan askerleriyle Cafer Tayyar Bey'in kuvvetleri arasında uzun süre bombardımanla²⁰⁴ devam eden şiddetli çarpışmalar oldu ancak Türk kuvvetleri Yunan askerleri tarafından püskürtüldü. Yunan gazeteleri²⁰⁵ meydana gelen çarpışmalarda Yunan taarruzunu överken, göklere çıkarılan Cafer Tayyar'ın mukavemetinin sıfıra karşılık olduğunu yazıyordu. Paris gazeteleri ise, Yunanlıların Doğu Trakya'yı işgalini Yunan başarılarının başlangıcı olarak niteliyordu.

Gelen çatışma haberleri üzerine Edirne'de bulunan Cafer Tayyar Bey, 49. Tümen'e Karaağaç'taki düşman mevzilerine topçu ateşi baskını yapılmasını emretti. Akşam üzeri topçu ateşi Uzunköprü'ye tümen cephesine kadar ulaştı ve gece yarısına kadar devam etti. Gece taarruza kalkan düşman piyadesi, tel örgülere kadar sokulduysa da, 49. Tümen Komutanı Şükrü Naili Bey'le 154. Alay Komutanı Binbaşı Ethem Bey'in ve Edirne Merkez Bölüğü'nün gayretleri sayesinde uzaklaştırıldı.²⁰⁶

24 Temmuz 1920 akşamı 1. Kolordu'nun durumu şöyle idi: 49., 55. ve 60. Tümenler düşman karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştı. Havsa'da muharebeye devam etmek isteyen kolordu komutanı, çekilme karşısında yeniden bir muharebe olamayacağına kanaat getirerek, 25 Temmuz günü birliklerin kendilerine gösterilen istikametlerden Bulgaristan'a geçmesi kararı verdi.²⁰⁷ Kolordu Kurmay Başkanı Binbaşı Kadri Bey, Bulgarlarla görüşmeye memur edilerek Bulgaristan'a nerelerden geçileceği hakkında bilgi aldı ve 25 Temmuz'da kıtaların hangi istikametten Bulgaristan'a geçeceklerini herkese bildirdi.²⁰⁸ Cafer Tayyar Bey, cephe durumu hakkında bilgi aldıktan sonra, sivil kıyafetle yanına aldığı yaveri Yüzbaşı Halit Bey ve birkaç atıyla birlikte keşif için daha ileri hatlara geçti, ancak bir daha geri dönmedi. Daha sonra, Havsa'dan ayrılan Cafer Tayyar Bey'in Yunanlılara esir düştüğü öğrenildi. Onun esaretiyle ilgili ilk bilgi, Havsa'da bulunan bir Yunan savaş muhabiri tarafından 28 Temmuz 1920 tarihinde verildi. İstanbul gazeteleri Cafer Tayyar Bey'in nasıl esir düştüğünü Rum gazetelerinden alınan bilgilere dayanarak veriyordu.²⁰⁹ 27 Temmuz 1920 tarihli Yunan resmî bildirisinde Cafer Tayyar Bey'in Kırklareli yakınında ve Havsa'nın batısında bulunan Bostanlı köyünde esir edildiği, Trakya'da harekâtın sona erdiği, asayişin ve sükûnun sağlandığı yazıyordu. 1. Kolordu'nun bozguna uğramasının sebebi de halkın savunma için örgütlenmemesine ve

²⁰⁴ "Trakya'da Yunan Taarruz Harekâtı", *İkdam*, 24 Temmuz 1920, nr. 8422.

²⁰⁵ "Trakya Harekât-ı Taarruziyesi Etrafında", *Alemdar*, 27 Temmuz 1920, nr. 2887.

²⁰⁶ *Harp Mıntıkaları, Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri*, s. 82-84; Bu tarih Nami Malkoç'un eserinde 23 Temmuz olarak verilmiştir; bkz. Nami Malkoç, "1920 (336) Yılı'nın Kurtuluş Savaşları", *Askeri Mecmua (Tarih Kısmı)*, 48 (1937), s. 152-154; "Trakya'da Muharebeler Devam Ediyor", *İkdam*, 26 Temmuz 1920, nr. 8424; Belen, *Askeri Mecmua*, 101, s. 279.

²⁰⁷ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 366.

²⁰⁸ İsmet Görçülü, *Ana Hatlarıyla Türk İstiklal Harbi*, İstanbul: Kastaş Anonim Şirketi Yayınları, 1983, s. 78-79.

²⁰⁹ "Cafer Tayyar'ın Esareti", *Vakit*, 31 Temmuz 1920, nr. 939; Keleş, "Cafer Tayyar Paşa", s. 540-541; Olay, Tevfik Bıyıklıoğlu'nun *Trakya'da Milli Mücadele* adlı eserinde de aşağı yukarı aynı şekilde anlatılmıştır; "Cafer Tayyar Nasıl Ele Geçti?", *İkdam*, 31 Temmuz 1920, nr. 8429; Mesut Çapa, "Cafer Tayyar Bey'in Esareti ve Yunanistan'da Türk Esirleri", *Toplumsal Tarih*, 31 (1996), s. 16-17.

cephenin geniş, savunma arazisinin ise dar olmasına bağlanıyordu.²¹⁰ Esir edildikten sonra Yunanistan'a götürülen Cafer Tayyar Bey, yaptığı açıklamada yakalanma nedenini Trakya halkının kendisiyle beraber olmamasına ve idaresindeki bazı fırkaların mukavemetin aleyhinde bulunmalarına bağlıyordu.²¹¹ Cafer Tayyar Bey, Doğu Trakya'daki yenilginin nedenlerini halkın davranışlarına bağlamaya çalışırken, Mustafa Kemal Paşa'nın açıklamaları bütün gerçeği gözler önüne seriyordu.²¹² Trakya'daki 1. Kolordu'nun durumu hakkında bilgi veren Mustafa Kemal Paşa, 20 Temmuz 1920'de Tekirdağ'dan başlayarak kısa zamanda bütün Trakya'nın işgaliyle sonuçlanan bu durumun ulus ve tarih karşısında tek sorumlusu olarak Cafer Tayyar Bey'i gösteriyordu. Trakya özel, güç durum ve koşullar içinde bulunuyordu. Ancak Trakya'nın baştan başa Yunanlıların eline geçmesindeki önemli nedenlerden biri 1. Kolordu Komutanı'nın ulusun istediği ve beklediği sağgörüyü, uyanıklığı ve özveriyi gösterememiş olmasıydı. Mustafa Kemal Paşa, *Nutuk* adlı eserinde bu durumu, zor şartlarda bile Trakya'daki kolordunun askerliğin gereklerini ve yurtseverlik ödevini yerine getirebilir, yeter ki ona komuta edenlerde, komuta edebilmek niteliği bulunsun diyerek değerlendiriyordu.

Yarbay Abdurrahman Nafiz Bey (Gürman), Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği raporunda Trakya mukavemetinin ilk safhasında büyük ümitler uyandırdığı halde neden dolayı mukavemetin bu kadar çabuk kırıldığını açıklıyordu. Nafiz Bey, Ahmet Emin Bey (Yalman) ile yaptığı görüşmesinde de Doğu Trakya'nın çok kısa bir zamanda işgal edilmesinin nedenlerini gözler önüne seriyordu. Kolordunun elinde bir miktar makineli tüfek ile beraber 8 bin silah bulunduğunu söyleyen Abdurrahman Nafiz Bey, bu silahlar ve halkın elindeki çok sayıdaki silahla karşı koymanın mümkün olabileceğini belirtiyordu. Savunmaya taraftar olan halkın malıyla ve bedeniyle fedakârlık gösterirken birdenbire savunma gücünün kırılmasına ve düşüncesinin değişmesine neden olarak da Trakya'ya serbestçe giren ve savunmanın boşuna ve tehlikeli olduğunu anlatan bazı İstanbul gazetelerinin kötü yayınlarını gösteriyordu.²¹³ Trakya işini berbat eden başlıca nedenin bazı gazetelerin halkı zehirlemesi olduğu yorumunu yapan Abdurrahman Nafiz Bey, buna Yunanlıların arkasında İngiltere ile Fransa'nın bulunduğu haberlerinin yayılması ve savunma aleyhinde propagandaları ekliyordu. Yazılanlara, 1920 Haziran ayında Anadolu'da başlayan Yunan taarruzunun kolaylıkla gelişmesi de eklenince halkın maneviyatı iyice bozuldu.

Millî Mücadelede Vilayetler ve Valiler adlı eserde, Doğu Trakya'nın beş gün gibi kısa bir sürede Yunan işgali altına girmesinin nedenleri altı ana başlık halinde verilmiştir.²¹⁴ Bunlardan ilki Trakya'nın coğrafi konumu ve hiçbir yerden yardım görme umudunun olmamasının direnme gücünü kırmasıydı. Bu konuda Bulgarlardan yardım sağlanacağı propagandası da etkili olmamıştı. Edirne'de çıkan *Temin* gazetesi de İstanbul'dan

²¹⁰ "Yunan Tebliğleri", *İleri*, 30 Temmuz 1920, nr. 902; "Cafer Tayyar Yunanlılara Esir Düşmüş." *İkdam*, 30 Temmuz 1920, nr. 8428.

²¹¹ "Cafer Tayyar", *Alemdar*, 10 Ağustos 1920, nr. 2901.

²¹² Atatürk, *Nutuk*, c. II, s. 657-661.

²¹³ "Şarki Trakya", *İleri*, 3 Ağustos 1920, nr. 906.

²¹⁴ Erdeha, *Millî Mücadelede*, s. 445-446.

gönderilen zararlı yayınlar ve yoğun Rum propagandasıyla halkı zehirliyordu. Ayrıca Yunan bildirimlerinin uçaklarla işgal edilmek üzere olan bölgeler üzerine atılmasının engellenememesi ve tedbir alınamaması da büyük bir hataydı. 22 Haziran 1920'de Anadolu'da başlayan Yunan saldırısının kısa sürede büyük başarıya ulaşarak Ege ve Güney Marmara bölgelerinin Yunan işgali altına girmesi halkın moralini çökertmiş ve savunma yapmanın gereksizliği inancını doğurmuştu. Bu sıralarda asker içindeki disiplinin sağlanamaması Trakya'ya tayin edilen bazı subay ve doktorların büyük bir kısmının görevlerin başına gelmemelerine neden olmuş; hükûmetin bunlara karşı hiçbir şey yapmaması da halkın moralini iyice bozmuştu. 1. Kolordu Kumandanlığına atanan Albay Muhiddin Bey de Cafer Tayyar Bey'in yerini dolduramamıştı. Kolordunun gerekli araç ve gereçlerden yoksunluğu çeşitli savaşlar, göçler dolayısıyla iktisadi durumun bozuk oluşu, halkın fakirliği ve sefaleti ciddi bir savunmayı engellemişti.

Mustafa Kemal Paşa, Doğu Trakya için, Trakya Türklerinin Anadolu ile iş birliği yaparak mücadele etmesini temel prensip olarak görüyordu.²¹⁵ İstanbul'dan Anadolu'ya geçmeden bu hususu Trakya'nın millî teşkilat liderlerine anlatmaya çalışmış, Anadolu'ya geçtikten sonra da bu telkinine devam etmişti. Fakat söz konusu kişiler ve teşkilatlar, zaman zaman Trakya mücadelesini müstakil olarak yönetmeye çalışmışlar ve Mustafa Kemal Paşa ile olan temaslarını gevşetmişlerdi. Yunan Ordusu'nun Trakya'yı kolaylıkla istila etmesi, bu hareket tarzının hatalı olduğunu açıkça ortaya koydu. Trakya'daki başarısızlığın harekâtı sevk ve idare edenlerin mücadele gücünü yeteri kadar kendilerinde duyamamış ve halka da duyuramamış olmalarına bağlayan Mustafa Kemal Paşa, 16 Ağustos 1920'de TBMM'de yaptığı konuşmasında, Trakya'nın başına gelen felaketin sebepleri olarak Trakyalıların İstanbul ile çok görüşmesi, onlara inanması ve politika yapmasını gösterdi. Ayrıca Fransızlara güvenerek onlarla görüşmelerini de hata olarak gördü.

Yunan Hükûmeti, bütün Trakya'nın kısa bir süre içinde işgal edilmesini ve Doğu Trakya'daki başarısını Atina'da her yere bayraklar asarak ve yüz bir pare top atışıyla duyurdu. Pire ve Atina'da dükkânların önüne işgal edilen şehirlerin adlarını taşıyan levhalar asılarak şenlikler ve kiliselerde ayinler yapıldı.²¹⁶

Bulgaristan'da toplanan Türk askerleri,²¹⁷ Cafer Tayyar Bey'in şehit olmayıp yaralı olarak esir edildiğini gazetelerden öğrendiler. Cafer Tayyar Bey'in esir edilmesi ve askerlerinin dağıtılmasından sonra neredeyse bütün bölgenin ele geçirilmiş olması Yunanlıların askerî harekâtın sona erdiğini düşünmesine sebep oldu.²¹⁸ Çünkü sadece Kırklareli ve civarında küçük bir mukavemet kalmıştı. Burası da işgal edilince harekât sona ermiş olacaktı.

²¹⁵ Nimet Arsan, *Atatürk'ün Tamim*, s. 99.

²¹⁶ Michael Llewellyn Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, Yay. Haz. Halim İnal, İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1978, s. 144.

²¹⁷ "Cafer Tayyar Nasıl Yakalandı?", *İkdam*, 31 Temmuz 1920, nr. 8417.

²¹⁸ "Trakya'da Harekât", *Vakit*, 4 Ağustos 1920, nr. 943.

Rumlar, Yunan askerlerinin Kırklareli'ne gelmesinden birkaç gün önce karşılama hazırlıklarına başladılar. Her taraf Yunan bayraklarıyla süslendi. O günlerde Kırklareli'nde özgürlük hayaliyle yaşayan her Rum'un bavulunda, zamanı gelince çıkartıp asmak için bir Yunan bayrağı bulunuyordu.²¹⁹ Yayla Mahallesi'nde oturan Mutasarrıf Ahmet Hilmi Bey'in oğlu Adnan Ergeneli'nin hazırlıklarla ilgili anısı buna en güzel örnektir: "Bir gün beni arka taraftaki Rum bakkala bir şey almaya gönderdiler. Bakkalın şımarık çırağı bana, gel bak sana ne göstereceğim dedi ve açık kapıyı şöyle bir çevirip arkasında duran Yunan bayrağını bana gösterdi. Nasıl bayrağımız güzel değil mi? diye sordu. Ben hiçbir şey söylemeden koşa koşa eve döndüm."²²⁰

27 Temmuz günü, Kırklareli'nde 10 subayla 173 er esir düştü, 28 Temmuz günü²²¹ de şehre bir Yunan Tugayı girdi.²²² Kurulan Yunan İdaresi, ilk iş olarak işgal ettikleri yerlerde sıkıyönetim ilan etti. Halkın elindeki silahlar toplandı ve Yunan mutasarrıfıyla jandarmaları göreve başladı.²²³ Sıkıyönetim ilan edilen yerlerde halkın buldukları yeri izinsiz olarak terk etmeleri yasaklandı; terk edenlerin aileleri bu ayrılışın hesabını vermek üzere sürgünden ölüme kadar varan cezalara çarptırılacaklardı. Ayrıca sıkıyönetim ilan edilen yerlerde halka uymaları gereken kurallar bildiriler halinde yayınlandı.²²⁴ Buna göre herkesin şahsına ait bir hüviyet kâğıdı olacaktı. Bir yerden başka bir yere giderken karakola başvurup gideceği yeri, gitme nedenini ve ne kadar kalacağını yazdıracak; dönüşte de gittiği yerin karakoluna işaretlediği kâğıdını gösterecekti. Sürü sahiplerinden başka hiç kimse kırdan yatamayacak, gece kırdan görülenler hiç sorgu sual yapılmadan ateş edilip öldürülecek, her kim bu emirlere karşı hareket eder veya aranıldığı zaman evinde bulunamazsa evdekiler hemen sürgün edilecekti. Ayrıca, bütün Trakya'da akşam saat yedi buçuktan sonra dışarıya çıkmak ve evlerde lamba yakmak yasaklanıyordu.²²⁵

Trakya Yunanistan Komiser-i Âlîsi A. A. Saktouris Hristiyan ve Müslüman Trakyalılara hitaben yayınladığı bildiride²²⁶ Yunan Hükûmeti'nin sadece aldığı yerlerdeki halkın mutluluğunu düşündüğü anlatılarak Trakya'nın Yunanistan'a katıldığı ilan edildi. Ayrıca Yunan Hükûmeti adına bütün ahaliye din, mezhep, hayat, namus, mal mülk himayesi, eşit idare ve adalet vaat ediliyordu. Müslümanların hürriyetleri tam olacağı gibi cami ve ibadet yerleri de kendilerinin idaresinde olup korunacaktı. Hükûmet memurlarından vazifeleri başında kalmak isteyenler kalabilecekler ve Yunan memurlarının yararlandıkları hak ve hukuktan yararlanabileceklerdi. Genel emniyetin sağlanması, ziraatın güven içinde yapılması Yunan Hükûmeti'nin başlıca görevlerinden biri olacaktı.

²¹⁹ Yannakopulu, *Saranta Eklesies*, s. 168-178.

²²⁰ Adnan Ergeneli, *Çocukluğumun Savaş Yılları*, İstanbul: İletişim Yayınevi, 1993, s. 108-111.

²²¹ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, c. III, Ankara: TTK Yayınları 1995, s. 141-145.

²²² "Cafer Tayyar Nasıl Ele Geçti", *Alemdar*, 31 Temmuz 1920, nr. 2891; *İkdam*, 31 Temmuz 1920, nr. 8417.

²²³ *Alemdar*, 26 Temmuz 1920, nr. 2886; *İkdam*, 26 Temmuz 1920, nr. 8412.

²²⁴ Hüseyin Aydın, *Acı Hatıralar*, İstanbul: Sinan Matbaası 1965, s. 46-47.

²²⁵ *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi I Balkanlar'da Yunan Mezalimi*, Ankara: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını No: 31 1995, s. 306.

²²⁶ TİTE, 31 Temmuz 1920, K. 109, B. 11; *İkdam*, 31 Temmuz 1920, nr. 8417.

Yunanlılar, bölgedeki gayrimüslimler tarafından kurtarıcı gibi karşılandılar. Trakya'daki harekâtın bitmesi üzerine, Yunan Kralı Aleksandros²²⁷ aldıkları yeni yerleri görmek üzere bir geziye çıktı. Plana göre İzmir Taburu'nun başındaki kral, önce Edirne'ye²²⁸ gelecek, oradan Kırklareli ve Midye'ye geçilecek, Averof zırhlısıyla Gelibolu ve İzmir üzerinden Atina'ya dönecekti.²²⁹ Kırklareli'ndeki Rumlar, kralın geleceği gün Yayla Mahallesi'nin meydanında toplandılar. Burada yapılan karşılama töreninde Yunan kralına bir tepsi içinde şehrin anahtarı verildi ve kralın şerefine evlerde hazırlanmış olan saray tatlıları ikram edildi.²³⁰ O gün mutasarrıf Ahmet Hilmi Bey'in oğlu Adnan Bey'in anılarında da önemli bir yer tutmaktadır.²³¹ Rumlar Yayla Mahallesi'ni doldururken, Mutasarrıf Ahmet Hilmi Bey'in ailesi ve mahalledeki birkaç Türk ailesi evlerine kapanmıştı. İçeriden sadece sokaktaki gürültüleri ve bağrıışmaları duyabiliyorlardı. Dışarısı neşeli seslerle kalkıp koparken, birden bir gürültü duyuldu. Ardından acı bağrıışmalar oldu. Seslerin ve bağrıışmaların çok olmasından Yunan kralının öldüğünü zanneden Türk aileler sevindiler ancak gerçek biraz sonra anlaşıldı. Evlerden birinin tıklım tıklım dolu olan balkonu ağırlığa dayanamayarak çökmüş ve birçok kişi yaralanmıştı.

Yunanistan, Doğu Trakya'yı işgal ettikten kısa bir süre sonra 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Sevr Antlaşması'nın ikinci babının, Türkiye'nin sınırları ile ilgili olan 27. maddesi ve üçüncü babında yer alan 84. madde²³² ile Doğu ve Batı Trakya ile İmroz ve Bozcaada'yı ilhak ederek, buraları bir genel vali emrine verdi. Yabancı basına göre, bütün Trakya Yunan kılığına girmişti. Merkezi Edirne olan Trakya Genel Valiliği'ne göre Trakya'nın idari bölünmesi Yunanistan'dan gelen son haberler doğrultusunda belirlenen sancaklardan oluşuyordu.²³³ Buna göre Kırklareli de Merkez, Pınarhisar, Demirköy, Babaeski, Vize, Lüleburgaz ve Saray kazaları olmak üzere yedi kazadan meydana geliyordu.

Yunan Hükûmeti, Edirne Mutasarrıflığına Mehmet Beyzâde; Kırklareli Mutasarrıflığına Rum Patrikhanesi sabık müşaviri Nikolopus; Pınarhisar Kaymakamlığına Dimitri Apustulidis; Demirköy Kaymakamlığına Turgutis; Babaeski Kaymakamlığına Muskupulus, Lüleburgaz Kaymakamlığına Aleksandros Vasiliyadis'i tayin etti.

Anlaşılaçağı üzere Trakya'da kurulan Yunan idari teşkilatında Edirne mutasarrıfı dışındakilerin hepsi Rum'du. Yunanlılar, ilk önceleri Trakya'daki nüfus çoğunluğunun Müslüman olmasına rağmen 31 Temmuz 1920 tarihinde verdikleri beyanatta

²²⁷ "Yunan Kralının Vefatı", *İleri*, 27 Aralık 1920, nr. 951; "Kostantin'in Yunan Krallığına Daveti", *İleri*, 13 Aralık 1920, nr. 937; Smith, *Anadolu Üzerindeki*, s. 154-155.

²²⁸ "Yunan Kralına Suikast", *Alemdar*, 4 Ağustos 1920, nr. 2895.

²²⁹ "Kral Aleksandros Kırkkilise'de", *Vakit*, 4 Ağustos 1920, nr. 943; "Yalnız Kırkkilise'de Bir Mukavemet", *İleri*, 4 Ağustos 1920, nr. 907.

²³⁰ Yannakopulu, *Saranta Ekliesies*, s. 178.

²³¹ Ergeneli, *Çocukluğumun Savaş*, s. 112.

²³² Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri*, c. 1, Ankara: TTK Yayını, 1976, s. 539-540.

²³³ "Trakya'nın Taksimatı", *Vakit*, 30 Temmuz 1920, nr. 938.

belirttikleri, hükûmet memurlarından vazifeleri başında kalmak isteyenlerin kalabilecekleri, Yunan memurlarının yararlandıkları hak ve hukuktan da yararlanabilecekleri ve emeklilik hususunda Yunan memurlarının haklarına sahip olacakları vaatlerine uymadılar.²³⁴ Ancak, daha sonra beyanname dikkate alınarak bölgeye birçok Müslüman memur tayin edildi. Yunanlılar tarafından mutasarrıf ve kaymakam tayinlerinden sonra Kırklareli'nde Yunan idaresinde çalışacak dokuz milletvekili seçildi. Bunların beş tanesi Rum, dört tanesi Türk'tü. Milletvekillerinin isimleri Kaluros Kaluridis, Apusnolay Oksiyadis, Andiyaki Vezircioğlu, Margariki Papadopulos, Nikolaki Mustanyopodi, Fazılzade İhsan Bey, Şükrü Efendi, Hurşit Mustafa Efendi ve Nazmi Bey'di.²³⁵ İşgal sırasında görev yapan Türk milletvekilleri, zaman zaman Kırklareli halkı tarafından Yunanlılarla çalıştıkları için suçlandılar ve Millî Mücadele sonunda bazıları İstiklal Mahkemeleri'nde yargıldılar. Ancak işgaller sırasında halkı tamamen Yunan milletvekillerinin eline bırakmak istemedikleri için seçilmek istediklerini ispatlayarak serbest kaldılar.

Trakya belediye reisleri de Yunan Hükûmeti'nce tayin edildi.²³⁶ Kasım ayı sonlarında Kırklareli'nde sükûnet sağlanabildi. Yunan Hükûmeti de sıkıyönetime son vererek halka, yaşantılarına serbest bir şekilde devam edebileceklerini duyurdu. Trakya'da düzeni sağlayan Yunan Hükûmeti, yeni meclis seçim dönemi için hazırlıklara başladı. Ancak Yunan kralının hastalanması ve ardından da ölümü seçimlerin biraz gecikmesine neden oldu. Yunan kralının ölmesi ve sürgündeki kralın geri dönmesi Kasım 1920'de yapılan seçimlerde Venizelos Hükûmeti'ni iktidardan düşürdü. Yaşanan iç karışıklıklar Yunanlıların Anadolu'ya ve Trakya'ya yerleşmelerini engellemedi. Resmî bina ve evraklara el konuldu, yüzlerce hayvan alındı, tonlarca tahıl zapt edildi. Ölüm, tecavüz, sürgün ve işkence günlük hayatın bir parçası oldu. Hemen hemen bütün köyler yağmalanıp tahrip edildi, işyerleri talan edilerek halkın ileri gelenleri tutuklanıp sürgüne gönderildi. Bu baskılar karşısında, Trakya bozgununda esir olmaktan kurtulan ve harekâta faal görev almış aydınlar ve subaylar Kırklareli ve çevresinde yurtları için fazla bir şey yapamayacaklarını anladıklarından Bulgaristan'a geçmeyi uygun gördüler. Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye ile beraber İtilaf devletlerine yenilmiş olan Bulgaristan'daki A. Stamboliyski Hükûmeti, Türklerin bu zor dönemlerinde İtilaf devletlerinin kontrolü altında bulunmasına rağmen Türk kuvvetlerinin Bulgaristan'da barındırılması için resmî olmayan yollardan elinden geleni yaptı ve Bulgaristan'a geçen Türklere iyi davrandı.

²³⁴ *İkdam*, 31 Temmuz 1920, nr. 8417; "Trakya'da Yunan İdaresi", *Vakit*, 20 Eylül 1920, nr. 990.

²³⁵ "Edirne'de Trakya Mebus Namzetleri", *Vakit*, 6 Aralık 1920, nr. 1067.

²³⁶ *İkdam*, 26 Kasım 1920, nr. 8535.

3.3. Kırklareli'nin Düşman İşgalinden Kurtuluşu ve TBMM Hükûmeti'ne Teslimi

3.3.1. Trakya-Paşaeli Cemiyetinin Bulgaristan'daki Faaliyetleri

Trakya-Paşaeli Cemiyeti Üyelerinin Bulgaristan'a Geçmeleri

Birinci Dünya Savaşı sonunda, Almanya ile beraber müttefikleri Bulgaristan ve Osmanlı Devleti yenilmiş; Bulgaristan Selanik Ateşkes Antlaşması (29 Eylül 1918) ve Neuilly Antlaşması (27 Kasım 1919), Osmanlı Devleti de Mondros Mütarekesi ile (30 Ekim 1918) çok ağır yaptırımlar altında kalmıştı. Bu antlaşmalarla, Bulgaristan'ın müttefikleriyle arasındaki her türlü askeri işbirliği durdurularak, İtilaf devletleri temsilcilerine Bulgaristan topraklarından diledikleri gibi geçme hakkı verilmiş, Osmanlı Devleti'nin de Mondros Mütarekesi'nin 23. maddesi uyarınca²³⁷ eski müttefikleriyle olan her türlü ilişkisi kesilmişti. İtilaf devletleriyle imzalanan Neuilly Antlaşması gereğince Bulgaristan, Güney Dobruca'yı Romanya'ya, Batı Trakya'da Gümülcine ve Dedeağaç'ı Yunanistan'a, Tsaribrod ile Sturmitsa bölgesini Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'na terk etmek zorunda kaldı. Antlaşmanın 48. maddesine göre de Batı Trakya üzerindeki haklarından İtilaf devletleri lehine vazgeçerek Batı Trakya hakkında verilecek kararları kabul etme sözü verdi. Böylece Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne çıkma düşüncesi yok edilmişti. İstekleri Türklerin çıkarlarıyla uyuşan Bulgaristan, içinde bulunduğu durumdan ümitsizliğe kapılmayarak düşüncelerini gerçekleştirmek için başka yollar aramaya başladı.

Millî Mücadele öncesinde, Doğu Trakya'yı almak isteyen devletlerin başında, Rusya'dan destek gören Bulgaristan ile İngiltere'nin desteğini alan Yunanistan geliyordu.²³⁸ Birinci Dünya Savaşı sonunda, Rusya'nın kendi derdine düşmesi ve Bulgaristan'ın da yenilmesi üzerine bu iki devlet, bir şey yapamaz hale geldi. Bulgaristan'ın tek başına toparlanarak silah zoruyla Trakya'yı alacak gücü yoktu. Ancak, Trakya'yı da başkasına kaptırmak istemiyordu. Söz konusu antlaşmalara rağmen, her iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması yönünde Millî Mücadele'nin ilk günlerinden itibaren sıcak temaslar başladı.²³⁹ Mustafa Kemal Paşa, işgaller başlamadan, büyük bir ıleri görüşlülükle Türk milletinin Trakya'daki mücadelesinde başarıya ulaşabilmesinin Bulgar halkının anlayış ve işbirliğine bağlı olduğunu ifade etmişti. Nitekim 24/25 Ekim 1919 tarihinde Cafer Tayyar Bey'e gönderdiği direktifte de bu konuya değiniyordu.²⁴⁰ Mustafa Kemal Paşa, Bulgaristan ile düşmanlarımızın aynı olduğunu belirterek Bulgarları Yunanlılara karşı giriştikleri harekâta desteklediğini ve iki komşu ülke arasında uzun ömürlü iyi komşuluk ilişkilerinin kurulması gerekliliğine inandığını söylüyordu. Ayrıca cemiyet temsilcilerine Bulgar çetecilerinden Ahadçiev'in birkaç arkadaşıyla beraber 9-13 Mayıs

²³⁷ *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938)*, Ankara: T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını No: 16, 2002, s. XIX-XX.

²³⁸ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, c. I, Ankara: İş Bankası Yayını 1991, s. 148; Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 483-489.

²³⁹ *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938)*, s. XIX-XX.

²⁴⁰ Görgülü, *Ana Hatlarıyla*, s. 78-79.

1920 tarihlerinde Edirne'de gerçekleştirilen Büyük Edirne Kongresi'ne katılmalarını olumlu bulduğunu belirten bir telgraf da gönderdi. Anlaşılacağı üzere gerek bu direktifler gerekse Bulgaristan'ın içinde bulunduğu durum iki toplumu daha çok birbirine yakınlaştırmış ve Bulgarları Cafer Tayyar Bey ile görüşerek ilişki kurmaya, çeteler oluşturmaya yöneltmiştir.

Türkiye ile Bulgaristan'ı birbirine yakınlaştıran süreç, İtilaf devletlerinin Türkiye ile yapılacak barış koşullarını görüşmek üzere, 19-26 Nisan 1920 tarihleri arasında İtalya'nın San Remo şehrinde bir araya gelmesiyle başladı.²⁴¹ Sevr Antlaşması'nın hazırlığı niteliğinde olan bu toplantıda alınan kararlardan biri Doğu ve Batı Trakya'nın Yunanistan'a verilmesiydi. Bu karar, Osmanlı yönetimine zorla imzalatılan Sevr Antlaşması'nda İngilizler tarafından dikte ettirilerek maddeleştirildi. Sevr Antlaşması'nın 84. ve 87. maddeleriyle İngiltere, Balkanlarda kendi üssü durumunda bulunan Yunanistan'ı kuvvetlendirmek için Marmara Adaları, Gelibolu, Trakya ve Edirne'nin Yunanistan'a terk ve katılımı konusunda yapılacak uygulamayı açıkladı.²⁴² Bu karar, Türk ve Bulgar halkları üzerinde büyük bir üzüntü yarattı. Özellikle de Bulgaristan'ın Dedeağaç Limanı'ndan Ege Denizi'ne çıkıştan yoksun bırakılması, Bulgarları Türklerle daha çok yakınlaştırdı. Birinci Dünya Savaşı'nda kader birliği etmiş olan Türkiye ile Bulgaristan'ın bu savaştan yenik çıkmaları ve Yunanistan'ın Türkiye'nin olduğu kadar Bulgaristan'ın da düşmanı olması, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti arasında bir yakınlık unsuru oluşmasına neden oldu. Zaten Bulgarlar da Türk Millî Hareketi'ne karşı sempati duymaya başlamıştı.

İşgallerin başlamasıyla Türk ve Bulgar devlet adamları kurtuluş çarelerini birlikte aradılar. 1920 yılı Mart ayından itibaren Bulgaristan'da, Bulgar Çiftçi Halk Birliği (BÇHB-BZNS) koalisyon hükûmetinin başına geçen Aleksandr Stamboliyski, Mustafa Kemal Paşa'nın başında bulunduğu Türk güçlerinin imkânlarına, Batılı devletlerden çok daha erken güvendi ve yeni Türkiye'yi kurmaya çalışan Mustafa Kemal Paşa'ya bütün tehlikelere rağmen yardım etti. Mustafa Kemal Paşa,²⁴³ Batı Trakya vasıtasıyla Ege Denizi'ne çıkmak isteyen Bulgaristan'ı Türkiye'nin stratejik bir müttefiki olarak görüyordu. Bu durum Bulgaristan'ın Türklerle düşmanının aynı olduğunu anlamasına ve iki ülkenin bir amaçta birleşmelerine neden oldu. Amaçlarını gerçekleştirme çalışmaları doğrultusunda TBMM, ilk olarak Doğu Trakya'dan göç etmiş olan Bulgar göçmenlerinden bir kısmının yerlerine dönmelerine izin verdi. Ayrıca, her iki devlet arasında ticari ilişkiler kurulması için hazırlıklar yapılmaya başlandı. 1920 yılı Nisan ayında yapılan hazırlıklar çerçevesinde Mustafa Kemal Paşa, TBMM adına Bulgar başbakanına Fransızca bir mektup gönderdi. Bu mektup, Mustafa Kemal Paşa'nın sadece Bulgar Hükûmeti'ne ve

²⁴¹ Erim, *Devletlerarası Hukuk*, s. 525-558.

²⁴² Pars Tuğlacı, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, İstanbul: Pars Yayın ve Ticaret Limited Şirketi 1984, s. 119.

²⁴³ Stefan Velikov-Darina Vasileva, "Bulgar Diplomatların Raporlarında Mustafa Kemal Atatürk ve Kültür Devrimleri", *XI. Türk Tarih Kongresi*, c. VI, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Yayınları, 1983, s. 2581.

Bulgar kamuoyuna Türk Millî Mücadelesinin içeriği ve hedefleri hakkında bilgi verme arzusunun bir ifadesi olmayıp, iki hükûmet arasında doğrudan ilişkiler kurulması yolundaki ilk diplomatik deneme de oldu.

Karşılıklı çabalar sonucunda Bulgaristan Hükûmeti, BÇHB-BZNS Milletvekili Angel Grozkov'un başkanlığındaki bir heyeti, gizlice Ankara'ya gönderdi. Ankara Hükûmeti yöneticileri de Bulgar heyetini karşılayarak, cepheleri gezdirip bilgi verdi. Görüşmeler sonunda, Mustafa Kemal Paşa Bulgaristan temsilcisi Angel Grozkov'a, Bulgaristan'ın Türkiye'ye saldırgan bir niyeti olmadığını anlaşıldığını belirterek, görüşülen sorunlar arasında da çözümlenmeyecek bir meselenin olmadığını bildirdi.²⁴⁴

Millî Mücadele sürecinde Aleksandr Stamboliyski başkanlığındaki Bulgar Hükûmeti, gayri resmi yollardan Ankara Hükûmeti'ne yardımcı olmaya devam etti. Her iki ülke de birbirlerinde temsilci bulunduramadıkları için, çıkarlarının korunmasını savaşa katılmamış tarafsız ülkelere bıraktılar.²⁴⁵ Böylece Türkiye'deki Bulgarların çıkarlarının gözetilmesini İstanbul'daki İsveç elçiliği, Bulgaristan'daki Türklerin çıkarlarının gözetilmesini ise Sofya'daki İspanyol elçiliği üstlendi.

Karargâhı Edirne'de bulunan Cafer Tayyar Bey kumandasındaki 1. Kolordu ile Sofya Hükûmeti arasındaki bağlantı²⁴⁶ ilk zamanlarda Mustafa Kemal Paşa tarafından sağlanan kısa dalga bir Türk radyosuyla kurulabiliyordu. Cafer Tayyar Bey'in 1. Kolordu Komutanlığı görevinden alınmasından sonra da Türk-Bulgar iş birliği konusundaki görüşmeler devam etti. Nitekim Bulgaristan'daki İtilaf devletleri Askeri Komisyonu Başkanı General Gontrekur, 21 Nisan 1920 tarihinde Bulgar savunma makamlarına verdiği nota ile Doğu Orduları Genel Kumandanlığı'nın elinde Bulgarların Doğu Trakya'daki Türklere yardım ettiklerine dair kesin deliller bulunduğunu bildirdi. İtilaf devletleri Cafer Tayyar Bey'e yapılan yardımların önlenmesi için her türlü yola başvurdu ancak bütün bu engellemelere rağmen Bulgar Hükûmeti Türklere yardım etmekten vazgeçmedi.

Trakya'nın, Yunanlılar tarafından işgal edilmesinden sonra Trakyalı yurtseverler Bulgaristan'a sığınarak mücadele merkezlerini kurdular ve TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa ile bağlantı kurarak bundan sonra onun direktifleri çerçevesinde hareket ettiler. Özellikle yerinin siyasi ve stratejik öneminden dolayı Yunan işgali sırasında Kırklareli önem kazandı ve Bulgaristan'a geçen cemiyet üyeleri arasında çok sayıda Kırklarelili üye yer aldı.

Mondros Mütarekesi'nin uygulanmasıyla beraber Trakya'da başlayan Yunan işgalleri, Kırklareli'nin siyasi önemini arttırırken, sınır komşusu Bulgaristan, bu dönemde Türkiye'nin en çok siyasi ilişkide bulunduğu devlet oldu. Bulgaristan, kendi çıkarlarına

²⁴⁴ Stoyan Andreev, "Mustafa Kemal Atatürk-Aleksandr Stamboliyski Döneminde Türkiye-Bulgaristan İlişkileri", *Atatürk ve Stamboliyski Türk-Bulgar İlişkileri*, s. 26-27.

²⁴⁵ Cengiz Hakov, "Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı ve Aleksandr Stomboliyski Hükûmeti", *Atatürk ve Stamboliyski Türk Bulgar İlişkileri*, s. 33.

²⁴⁶ Grazdü Grozdev, "Bulgaristan ile Türkiye Arasında 1920-1922 Dönemindeki Askeri Politik İlişkiler", *Atatürk ve Stamboliyski Türk Bulgar İlişkileri*, s. 53.

da uyduğu için Millî Mücadele döneminde Türk-Bulgar ilişkilerine önem verdi, kurtuluş mücadelesinde yeni kurulacak olan Türkiye'yi, dolayısıyla da sınır komşusu olan Trakya'yı destekledi. Özellikle Yunan işgalinin Trakya'da başlamasıyla Edirne ve Kırklareli çevresindeki Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinden Bulgaristan'a geçenlere, Türkiye-Bulgaristan ilişkilerinin antlaşmalarla resmen yasaklanmasına rağmen yardım etmekten kaçınmadı. Bu noktada Kırklareli, Bulgaristan ile Türkiye arasında karşılıklı çıkarlara dayanan siyasi iş birliğinde geçiş yolu olmuştur. Dağılmış bir halde Bulgaristan sınırına gelen Türk kuvvetlerinden 13 bin asker,²⁴⁷ 1. Kolorduya mensup 700 subay, 200 memur, 4 bin er, 10 bin sivil, 3 bin piyade tüfeği, 30 makineli tüfekte 25 Temmuz 1920 Pazar günü Bulgaristan'a sığındı. Sınırı geçişte çıkabilecek güçlükleri önlemek maksadıyla sınır köyleri boşaltıldı ve 25 Temmuz 1920 sabahı kolordu karargâhı sınırda hazır bulunduruldu.²⁴⁸ Göçmen kabileleri ve askerler, Yunan işgalinden kurtulmak ve tarafsız Bulgar toprağına girmek için sınırda bekliyor geri çekilen kuvvetler de Yunanlılara silah ve cephane bırakmamaya çalışıyordu. Ancak yapılan antlaşma gereğince Bulgaristan'a giren Türk birlikleri, askerî harekâta ait dosyaları yok ederken silah ve cephanelerini Bulgarlara teslim ettiler. Bulgaristan'a geçen Cafer Tayyar Bey'in kuvvetlerinin ve 1. Kolordu'ya bağlı subayların Bulgaristan sınırını geçişi, İtilaf devletleri komuta kademelerini endişelendiriyordu. Bu yüzden İtilaf devletleri Bulgar sınırını geçen Türklerin geçirdikleri silahların, Anadolu'da çarpışan millî kuvvetlere gönderilmemesi için büyük titizlik gösterdiler.

Bulgaristan Hükûmeti, Trakya'nın işgalinden sonra geri çekilen Türk askerlerinin ve göçmenlerin Bulgaristan'a sığınmalarına izin vererek onlara yardım etti ve tekrar Türkiye'ye dönüp Millî Mücadele'ye katkıda bulunmalarını sağladı. Ayrıca, Bulgaristan'a İtilaf devletleri tarafından uygulanan yasağına rağmen Aleksandır Stamboliyski Hükûmeti, el altından Ankara Hükûmeti'ne askerî ve iktisadi yardım gönderilmesine destek olarak, Doğu ve Batı Trakya'da Yunan işgal kuvvetlerine karşı savaş verecek karma Türk-Bulgar çetelerinin kurulmasına da yardım etti. Türk askerlerine ve göçmenlerine yardım etmek amacıyla iki milyon levalık bir yardımda bulunan Aleksandr Stamboliyski Hükûmeti, gelenleri Burgaz, Kızanlık, Svilengrad bölgelerindeki çiftliklere yerleştirdi. Bu arada BÇHB-BZNS Hükûmeti'nce, çiftçi göçmenlere toprak, tarım aletleri, tohum temin edildi. Yapılan yardımlar çerçevesinde, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin İzmir, Bursa ve Trakya halkı için Bulgaristan'dan on beş vagon kuru fasulye, bir vagon tereyağı ve beyaz peynir almasına izin verildi. Ayrıca, Ankara ile Sofya arasındaki haberleşmeyi sağlamak için gönderilen diplomatik misyonlar da diğer devletlere ticari misyon olarak gösterildi. Kısacası, Bulgaristan Türkiye'ye destek vererek Doğu Trakya'nın savunmasını kolaylaştırdı ve Ege'ye çıkmak için Türkiye'nin desteğini garanti altına aldı.

²⁴⁷ Görgülü, *Ana Hatlarıyla*, s. 78-79.

²⁴⁸ *İkdam*, 30 Temmuz 1920, nr. 8416; "Cafer Tayyar Esir Edilmiş", *Vakit*, 30 Temmuz 1920, nr. 938.

Bulgar Hükûmeti göç eden Türk halkına, Bulgaristan'da göçmen statüsü tanıyarak yerleşme izni verdi.²⁴⁹ Önceleri yardım gören subay ve erlerimiz, yardımlar yeterli kalmayınca çalışarak geçimlerini sağlamaya başladılar. İşler böyle yürümeyince de Bulgarlar bu yükten kurtulmak için erlerimizi dağılmaya teşvik ederek, başka yerlere gitmek isteyenleri ve subayları serbest bıraktılar. Subayların çoğu İspanya pasaportu ve Bulgar vizesiyle İstanbul'a dönme imkânı buldular.²⁵⁰ Bulgaristan'da kolordu ve tümen kumanda heyetleriyle kıta subaylarından pek azı kaldı, bunların da en kısa zamanda İstanbul'a aldırılmaları teklif edildi.²⁵¹ Türk halkının mücadelesi Bulgaristan'da ilgiyle takip ediliyordu.²⁵²

Yunanlıların, Tekirdağ'dan hızla ilerlediği haberinin alınması üzerine Edirne'deki Cemiyet üyelerinin bir kısmı Bulgaristan'a geçmek üzere Kırklareli'ne hareket etti. Kırklareli'ndeki Cemiyet üyelerine de "Düşman yaklaşıyor, Dereköy'e çekiniz ve evrakı imhâ ediniz." emri tebliğ edildi.²⁵³ Bunun üzerine Kırklareli Mutasarrıfı Ahmet Hilmi Bey'in (Ergeneli)²⁵⁴ başkanlığında Lüleburgazlı Şevket Bey, Gelibolulu Eczacı Baha, Kırklareli'nden Süleyman Şevket, Ali Rıza (Dursunkaya), Aziz (Alagüneli) Beyler ile Rıfat Efendi'nin (maliye memuru) katıldığı bir toplantı yapıldı. Duygu yüklü geçen toplantıda Yunanlıların eline geçmemesi için belediye reisinin odasına getirilen Cemiyet evrakları sobada yakılarak imha edildi. 25 Temmuz 1920²⁵⁵ akşamı saat 17.00'de Mutasarrıf Ahmet Hilmi Bey²⁵⁶ ağlayarak cemiyet üyelerini Dereköy'e gitmek üzere yolcu etti. Cemiyet üyelerini geçirdikten sonra odasında yüzü sapsarı bir şekilde Yunanlıları bekleyen Ahmet Hilmi Bey, büyük bir üzüntü içinde Kırklareli'ni Yunan komutanına teslim etti. "Damat Ferit Hükûmeti zamanında Kırklareli'nde mutasarrıflık yapan bir kimse hükûmetin adamıdır." düşüncesi içinde olan Yunan Komutanı, Ahmet Hilmi Bey'e²⁵⁷ çok iyi davrandı ve ona ileride Trakya'daki Türk halkını temsil etmek üzere kendisini milletvekili olarak Atina'ya meclise bile gönderebileceklerini söyledi.

Trakya-Paşaeli Cemiyeti Üyelerinin Bulgaristan'daki Hazırlıkları

25 Temmuz 1920 tarihinde Kırklareli'nden aileleri ile birlikte Bulgaristan'a geçmek üzere yola çıkan cemiyet üyeleri, daha Dereköy sınırına gelmeden zorluklarla karşılaşmaya başladı. İki at arabasıyla Kırklareli'nden yola çıkan aileler, yanlarına kısıtlı

²⁴⁹ Grozdev, "Bulgaristan ile Türkiye", s. 52-56.

²⁵⁰ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 371.

²⁵¹ Stefan Velikov-Darina Vasileva, "Bulgar Diplomatların", s. 2581.

²⁵² Cengiz Hakov, "Bulgaristan ile Türkiye", s. 35; *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938)*, s. XXI.

²⁵³ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 1, s. 164; Adnan Ergeneli, *Çocukluğumun Savaş*, s. 105-106.

²⁵⁴ Ahmet Hilmi Bey'in (Ergeneli) biyografisi için bkz. Ali Çankaya, *Son Asrın Türk Tarihinin Önemli Olayları ile Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler 1860-1908*, c. III, Ankara: Mars Matbaası 1968-1969, s. 1279-1281; Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 1, s. 162-165; Ahmet Hilmi Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar", *Belleten*, XCVIII/189-190 (1984), s. 168-169; Ergeneli, *Çocukluğumun Savaş*, s. 119.

²⁵⁵ *Harp Mıntıkaları, Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri*, s. 82-84.

²⁵⁶ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 1, s. 163-164.

²⁵⁷ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 1, s. 163; "Kırkkilise Mutasarrıfı", *Alemdar*, 23 Nisan 1920, nr. 2791; BOA, KMS, nr: 59-1/9-1, ek 2 (12 Mayıs 1920).

miktarda eşya, para ve mücevher alabilmişlerdi ancak daha sınıra gelmeden çapulcu çetelerinden biri tarafından soyuldular. Böylece, Kırklareli'nden hareket eden kabile bir günlük gecikmeyle yorgun ve soyulmuş bir halde Dereköy sınırından Bulgaristan'a geçti.²⁵⁸ İlk olarak, Türk-Bulgar sınırı yakınındaki şehir ve kasabalarda konaklayan cemiyet üyeleri daha sonra Kızanlık, Eskizağra, Filibe ve Sofya'ya geçti. Süleyman Şevket Bey, Ahırköylü Ahmet Bey, Lütfi Bey, Ali Seyfi Bey (Tülümen), Rıdvan Nafiz Bey (Ergüder), Muhsin Bey, Yeni Zağralı İbrahim Bey (Akıncı) Kızanlık'ta; Şefik Bey (Bicioğlu) Yeni Zağra'da yerleşirken; Ali Galip Bey (Pekel), Fuat Bey (Balkan), Tahsin Bey (Argun) ve Şadi Bey ise Sofya ve Filibe'de kaldılar.

Trakya'nın Yunanlılar tarafından işgal edilmesinden sonra Cemiyet dağılmış gibiydi. Trakya'nın çok kısa bir zamanda işgal edilmesi ve cephenin çökmesi, üyelerin hepsinde derin bir üzüntü ve şaşkınlık yaratmıştı. Bulgaristan'a geçtikleri halde vatanları için henüz bir şey yapamayan üyeler birbirleriyle haberleşmek ve ne yapacaklarını görüşmek üzere akşamları mahalle kahvesinde toplanıyorlardı. İlk şaşkınlık, hastalık ve sıkıntılar atlatıldıktan sonra sıra Ankara Hükûmeti tarafından kendilerini teşkilatlandırarak ve bilgi verecek kişileri beklemeye gelmişti.

Kırklareli'nin işgalinden hemen sonra eşi ve çocuklarıyla beraber Bulgaristan'a geçen cemiyet üyelerinin geride kalan yakınları ise her sabah Yunan askerleri tarafından evlerinden alınarak karakola götürüldüler ve sorgulandılar. Ancak Yunanlılar bu kişileri öldürmeye cesaret edemediler, sorgulamak ve gözaltında tutmakla yetindiler.²⁵⁹

Bulgaristan'a geçen cemiyet üyeleri, çalışmalarına bir yıl kadar kendi aralarında mektuplaşarak devam etti. Bu mektuplardan anlaşılacağı üzere cemiyet üyelerinin bir kısmı özellikle Yunan işgalinden sonra Doğu Trakya'nın kurtuluşunu Anadolu'da kazanılacak olan başarıya bağlarken diğer kısmı da Bulgarlarla birlikte hareket ederek Trakya'da müstakil bir hükûmet kurulabileceği hülyasına kapılmıştı.

Yunanlıların işgal ettikleri yerlerdeki zulümlerden kaçarak Bulgaristan'a gelen Türklerin sayısının günden güne artması ve Kırklareli'nden haber alınmaya başlanması cemiyet üyelerini biraz olsun rahatlatmıştı. Süleyman Şevket Bey'in eşi Fevricihan Hanım,²⁶⁰ Bulgaristan'da ilk zamanlarda çok sıkıntılı günler yaşadıklarını söylerken Trakya'nın çok kısa bir zamanda işgal edilmesinin üzüntüsü ve şaşkınlığı içinde olduklarını anlatmaktadır. Cemiyetin üye ve yöneticileri teşkilatlanmak için Ankara'nın talimatını beklerken hep bu acı olayın nedenlerini tartışıyorlardı. Fevricihan Hanım bu durumu uzun süre suskun kalmalarının nedeni olarak görmektedir. Suskun kalmalarının bir başka nedeni de üyelerin ayrı ayrı yerlerde olmaları yüzünden ne yapacaklarını bilememeleri idi. Bütün sıkıntılara rağmen hiç kimse geri dönmeyi düşünmüyordu. Arada bir buluşup görüşen üyeler aralarındaki görüş ayrılıkları yüzünden ortak bir

²⁵⁸ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 363-380.

²⁵⁹ Emekli İskân Müdürü A. Erdoğan Dingiloğlu'na anneannesi Kırklareli'nde yaşadıklarını anlatmıştır (yazarın notu).

²⁶⁰ Fevricihan Hanım (Dingiloğlu), yazarın babaannesi olup, ilgili anılarını bu satırların yazarı olan torununa bizzat anlatmıştır.

karara varamıyorlardı. Fevricihan Hanım bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklamıştır: “Şevket ve Kasım Beyler, Ali Galip Bey’in esir Trakya konusundaki fikirlerine katılmıyorlar, girişimlerini beğenmiyorlardı. Ankara’nın son durum hakkında ne düşündüğü konusunda, daha doğrusu işgalden sonra hareketin biçimi ve yönü konusunda bir talimatı henüz gelmemiştir. Yalnız Trakya’da kalan Şakir (Kesebir) ile Ekrem (Demiray) Beylerin Bulgaristan’daki bu görüş ayrılıklarını Ankara’ya giderek Mustafa Kemal Paşa’ya anlattıkları, Bulgaristan’a yeni talimatla gelecekleri kuryelerin getirdikleri haberler arasında bulunuyordu.” Cemiyetin Kızanlık’ta bulunan üyelerinden Kasım Bey (Yolageldili), Süleyman Şevket Bey, Ali Seyfi Bey ve arkadaşları dört aylık bir aradan sonra Bulgaristan’daki çalışmalarına 25 Kasım 1920’de Sofya’daki Yunan Temsilciliğine verdikleri muhtıra²⁶¹ ile başladılar. Muhtıradan, cemiyetin bir müddettir sesinin çıkmamasının davasından vazgeçtiğine bir delil sayılmayacağı belirtilerek, Trakyalı Türklerin göçe zorlanması ve yerlerine Trakyalı göçmen Rumların getirilmesiyle sebepsiz yere bazı Türklerin tevkif ve uzaklaştırılmaları protesto ediliyordu.

Doğu Trakya’nın kısa zamanda Yunan işgaline uğramasında yapılan en büyük hata Trakyalıların Trakya’yı kurtarmak isterken Ankara ile olan temaslarını azaltarak kendi başlarına iş yapmaları olmuştu. Bunda Bulgaristan’da bulunan cemiyet üyeleri arasındaki fikir ayrılıklarının da etkisi vardı. Bu fikir ayrılıkları Ali Galip Bey’in Sofya’dan Ali Seyfi Bey’e gönderdiği 28 Kasım 1920 tarihli mektubunda açıkça görülmektedir.²⁶² Ali Galip Bey, kardeşim diye başladığı mektubunda Bulgarların beraber çalışma teklifine sıcak baktığını belirtiyor ve bir an önce Trakya konusunda bir karara varılmasının doğru olacağını yazıyordu. Ayrıca Trakya Bulgar Cemiyeti’nin Türklerle beraber bağımsızlık için çalışmak ve cemiyeti *Türk-Bulgar Trakya Cemiyeti* haline getirmek için karar aldıkları, bir ay sonra yapacakları kongrede de Trakya’da bağımsız bir hükümet kurulması amacıyla birlikte çalışma teklifinde bulunacakları anlatılıyordu. Mektubunda bu teklifi uygun bulduğunu yazan Ali Galip Bey, “Yetişir ki Trakya’da bir defa müstakil bir hükümet teşekkül etsin.” diyordu. Hemen siyasi ve fiilî harekete başlamanın doğru olacağını düşünen Ali Galip Bey, Bulgarlara cevap verilmesi için arkadaşlarından birkaç güne kadar kesin bir karar vermelerini istiyordu. Bulgarların, Makedonya’nın bağımsızlığı konusunda birlikte çalışılması teklifini de kayıtsız şartsız kabul ettiklerini bildirerek mektubuna son veriyordu.

Ali Seyfi Bey ve arkadaşları Ali Galip Bey’e 30 Kasım 1920 tarihinde yazdıkları cevabi mektuplarında yazdıklarından dolayı hayretler içinde kaldıklarını belirtiyorlardı. Ali Galip Bey, mektubunda hala müstakil bir Trakya’nın kuruluşundan söz ediyordu. Ali Seyfi Bey ve arkadaşları ise Anadolu’nun belirlediği prensipler doğrultusunda çalışmayı uygun görerek, bundan sonra sadece Trakya’nın kurtuluşu peşinde koşmayı uygun bulmuyorlardı. Ayrıca Ali Seyfi Bey, Ali Galip Bey’in Bulgaristan ile anlaşma teklifini uygun bulmayarak müzakereye girmeyi doğru bulmadıklarını, Anadolu’nun görüşüne

²⁶¹ Bıyıklıoğlu, *Trakya’da Milli*, c. I, s. 381.

²⁶² S. Şevket Bey (Dingiloğlu) evrakı, TİTE, 28 Kasım 1920, K. 134, B. 20; a.g.e., c. II, s. 94-95.

göre hareket etmelerinin uygun olacağını belirtiyordu. Herkesin ayrı ayrı harekete geçmesinin doğru olmadığı vurgulayarak bir an önce toparlanıp aradaki karşıt görüşlerin ortadan kaldırılmasını teklif ediyordu. Trakya ve Anadolu'nun ayrı ayrı düşünülmemeyeceği anlatılan mektuba "Trakya Türk'tür ve Trakya Türkleri ancak Türk bayrağı altında birleşebilir." denilerek son veriliyordu.²⁶³ Bulgaristan'da Millî Mücadele'ye devam eden cemiyet üyelerinin, aralarındaki fikir ayrılıklarına son vererek Anadolu'dan gelen yeni ve kesin direktifler doğrultusunda tek bir elden mücadeleye başlamaları bir yıla yakın sürmüştü, ancak bundan sonra bilinçli olarak gerçek bir mücadele başlamıştır.

Eski Zağra'da bulunan Kasım Bey de Sofya ve Filibe'den gelen bu üzücü ve zararlı haberleri aldıktan kısa bir süre sonra Süleyman Şevket Bey'e ve Ali Seyfi Bey'e yazdığı 5 Aralık 1920 tarihli mektubunda Anadolu'ya olan bağlılığını tekrarlayarak kendi görüşünü şöyle açıklıyordu: "Ben Anadolu'ya tâbiyim, ora ile muhabere etmedikçe hiçbir şey söyleyemem. Kimsenin hükmü yoktur. Merak etmeyiniz. Trakya-Paşaeli Cemiyeti namına kimse söz söyleyemez. Hulûsa ben Anadolu'ya merbutum. Anadolu'da vekillerimiz vardır. Trakya'nın mukadderatını onlar düşünürler. Kasım imiş, Ali Galip imiş, falan imiş, çalışmak lazım imiş, bendenizce bunlar boş laflardır. Galip Bahtiyar oradadır. Bizim pusulalarımızı kendisine süs diye takıyorlar; ama hükmü yoktur azizim. Bulgarca Türkçe bir ilan yazalım da Bulgar gazetelerine gönderelim. Trakya-Paşaeli Cemiyeti namına elinde vesikaları olmayanların hiçbir sözlerine itibar edilmesin. Eğer ki öyle müracaat edenler olursa Trakya-Paşaeli Cemiyeti kabul etmez diyelim. Ancak böyle birtakımlarının önüne geçebiliriz."²⁶⁴

Kızanlık ve Eski Zağra'daki arkadaşlarından aldığı bu tepkilerden sonra Ali Galip Bey, Ali Seyfi Bey'e yazdığı 10 Aralık 1920 tarihli mektubunda Anadolu'nun fikri alınincaya kadar beklemenin uygun olacağını belirterek vatanlarının kurtuluşu için Bulgaristan'daki üyelerle aynı görüş birliğine varılmasının bu fikir çatışmasını önleyeceğini yazıyordu: "İstiklal fikrinde olanları, faaliyetlerini geciktirmeye ikna ettim. Anadolu'nun fikri alınincaya kadar tehir-i faaliyet edecekler. Daha doğrusu asıl maksatlarını gizleyecekler. Hep böyle boş mu durulacak? Biraz canlanmak icap etmez mi? Anadolu'nun fikrini almak üzere teşebbüste bulunmak lüzumunda ittifak hâsıl oldu. Buradakiler de öyle. Zannedirim siz de öylesiniz. Şimdi birisini süratle merkeze gönderip yapılacaklar şeyleri yapmak lazım. Anadolu'nun son fikri çeşitli kanaatte olanları birleştirecektir. Bu kararı süratle almak lazımdır."²⁶⁵

Filibe'de bulunan Fuat (Balkan) ve Ahmet Şazi Beyler de yukarıdaki yazışmalardan rahatsız olmuşlardı. Süleyman Şevket Bey'e 10 Aralık 1920 tarihinde gönderdikleri mektupta Kızanlık'taki arkadaşlarını toplayarak üç kişilik bir komite kurmasını istediler. Rıdvan Nafiz Bey (Ergüder), Süleyman Şevket Bey ve Ali Seyfi Bey aldıkları mektuba önemli noktaları aşağıda belirtilen cevabı verdiler. Ayrıca Trakya'nın mukadderatının

²⁶³ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. II, s. 96-98.

²⁶⁴ S. Şevket Dingiloğlu evrakı; TİTE, 5 Aralık 1920, K. 95, B. 23.

²⁶⁵ S. Şevket Dingiloğlu evrakı; TİTE, 10 Aralık 1920, K. 95, B. 5-1/5-2.

Anadolu'nunkine bağlı olduğunu belirterek Türk vatanının ayrılmaz bir bütün olduğunu vurguladılar. "1- Her şeyden evvel aramızda anlaşmaya ve büyük gayeler önünde şahsi husumetlerin unutulmasına lüzum vardır. 2- Trakya, mukadderatını Anadolu'nunkine bağlamıştır. Trakya'nın muhtariyeti, en fena durumlarda bile bahis konusu olmamıştır. Türk vatanının ayrılmaz bir parçası olan Trakya'nın bağlılığını en geniş şartlar altında bile muhtariyet ilanı suretiyle gevşetmek uygun değildir. Muhtariyet, Trakya'nın Türk hâkimiyetine veda demek olduğundan, bundan endişe duymaktayız."²⁶⁶

14 Aralık 1920 tarihinde Kasım Bey tarafından Ali Seyfi Bey ve Süleyman Şevket Bey'e gönderilen diğer bir mektuptan,²⁶⁷ Şakir ve Ekrem Beylerin Ankara'dan döndüklerini ve İstanbul'daki yazışma adreslerinin Kocabaş Arif'in tamirhanesi olduğunu öğreniyoruz. Ancak mektubun sonundaki nottan da, Kasım Bey'in Kocabaş Arif'e güvenmediğini ve onunla ve onun gibilerle çalışmak istemediğini, açık olan Karadeniz yoluyla Ali Seyfi Bey'in yanına gelmesini istediğini öğrenmekteyiz. Buldukları ortamda güvenilecek kişilerin azlığı Kasım Bey'i çok dikkatli davranmaya ve sadece güvendiği arkadaşlarını çevresinde toplamaya sevk etmiştir.

İşgalden önce Edirne'de yayımlanan, ancak Edirne'nin Yunanlılar tarafından işgalinden sonra Sofya'da yayınına devam eden *Ahâlî* gazetesi sahibi Mehmet Behçet Bey (Perim), Kızanlık'ta bulunan Süleyman Şevket Bey'e 17 Aralık 1920'de yazdığı mektubunda ²⁶⁸ *Ahâlî* gazetesi aracılığıyla Bulgaristan Türklerine Türklerin Millî Mücadele'deki amaçları ve bu amaçlar doğrultusunda yaptıklarını anlatmaya çalıştıklarını yazıyordu. Mehmet Behçet Bey, yazılarıyla etrafına toplayacağı gençler sayesinde daha büyük kitlelere ulaşmayı amaçlıyordu. Ayrıca, Süleyman Şevket Bey'den de Kızanlık'ta olan olaylardan ve içinde buldukları durumdan kendisini mektupla veya telgrafla haberdar etmesini ve Anadolu ile ilgili olarak ulaşan her haberin kendisine ulaştırılmasını rica ediyordu. Böylece, gazete aracılığıyla halkı olanlardan haberdar etmek istiyordu. Mehmet Behçet Bey'in 12 Mart 1921 tarihli diğer mektubundan da Trakya'daki Yunan baskısını anlatmak için arkadaşlarıyla *Trakya* isimli bir gazete çıkarmak istedikleri bilgisine ulaşmaktayız.²⁶⁹

Mustafa Kemal Paşa tarafından, Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde fikir birliğini sağlamak ve çalışmalarını düzenleyip planlamak için bir iş bölümü yapılmıştı. Buna göre, Bolu Milletvekili Cevat Abbas Bey (Gürer) Bulgaristan'a, Şakir Bey İstanbul'a gönderilerek, Ankara'daki işlerle Trakyalı milletvekillerinin ilgilenmesi kararlaştırıldı. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, Bulgaristan'a gidecek olan Cevat Abbas Bey'e, cemiyet üyelerine hitaben yazılmış Anadolu'nun sevgi ve selamlarının iletildiği 14 Aralık 1920 tarihli bir mektup verdi. Bu mektup, aynı zamanda Mustafa Kemal Paşa'nın Trakya davasını Anadolu'dan ayırmadığını ve Trakya işinde hiçbir vakit tavizcilğe gidilmeyeceğini işaret ediyordu.

²⁶⁶ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 382-383.

²⁶⁷ S. Şevket Dingiloğlu evrakı; *TİTE*, 14 Aralık 1920, K. 95, B. 5.

²⁶⁸ *TİTE*, 17 Aralık 1920, K. 95, B. 8.

²⁶⁹ *TİTE*, K. 95, 12 Mart 1921, B. 5/5-3.

Ankara'dan verilen talimat gereğince 1920 yılı Aralık ayında Bulgaristan'a gelen Şakir Bey, ilk olarak Bulgaristan'daki subay ve sivil memurların Millî Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçmelerini sağladı. Daha sonra da İstanbul'da bulunan Bulgaristan ve Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı elçileriyle Ankara Hükûmeti arasında bağlantı kurdu. 1 Aralık 1920'de Bulgaristan'da millî bir teşkilat kurarak Eski Zağra'da bulunan Kasım Bey ile Kızanlık'taki arkadaşlarına uzun zamandır TBMM'den bekledikleri talimatları duyurdu.²⁷⁰ Böylece Şakir Bey, Kasım Bey, Süleyman Şevket Bey ve diğer arkadaşları cemiyet adına ve Ankara Hükûmeti'nin talimatına uygun bir şekilde Doğu Trakya ile ilgili faaliyetleri yürütmeye başladı. Batı Trakya'daki Yunan kuvvetlerini yerlerinde tutmak amacıyla yapılacak taciz ve akın hareketlerini de Batı Trakya'yı çok iyi bilen ve bu işlerde kabiliyeti ve cesareti ile tecrübe sahibi olan Fuat Bey üstlendi.

Trakya işlerini tam bir düzen içinde yürütebilmek, fikir birliğini sağlamak ve çalışmalarını düzenleyip planlamak için 1920 yılı sonlarında Mustafa Kemal Paşa tarafından, Bulgaristan'da bulunan cemiyet üyeleri arasında bir iş bölümü yapıldı. Bulgaristan'da bulunan Cevat Abbas Bey'in gizli yapacağı çalışmalarla yerine getireceği görevi, Bulgaristan'da çeteler kurup Doğu ve Batı Trakya'ya göndermek ve Bulgar ihtilalcilerle anlaşarak, Makedonya'da da çete faaliyetleri tesis etmektir. Çete faaliyetlerinin Doğu ve Batı Trakya'da Türklerin moralini yükselteceği düşünülüyordu.

Yunan işgalinden sonra Bulgaristan'a geçen cemiyet üyeleri, aileleri ve sivil halk Bulgaristan'da iyi karşılanmış, kendilerine yardım edilmiş ancak askeri anlamda Bulgar Hükûmeti tarafından Türklere resmen bir yardım yapılmamıştı. Bulgar Hükûmeti zaman zaman verdiği notalarla İtilaf devletleri temsilcilerine bu kararlarını tekrarlamışlar,²⁷¹ fakat Doğu ve Batı Trakya ve Makedonya'da gayet kuvvetli Bulgar ve Türk çeteleri kurmaktan da geri kalmamışlardı. Cibal topları ve makineli tüfeklerle donatılmış bulunan Bulgar ve Türk çete reislerinden birinin bu günlerde konuyla ilgili olarak Makedonya İhtilal Komitesi'ne gönderdiği mektup ve talimatname son derece dikkat çekicidir. *İkdam* gazetesinde 10 Temmuz 1921 tarihinde yayınlanan bu mektupta,²⁷² Venizelos'un peşinden gitmekle Yunanistan'ın başını büyük belaya soktuğundan söz edilerek, Türklerin Anadolu'da güçlendiği, Yunanlıların Anadolu'dan başka yerle uğraşacak halinin kalmadığı belirtiliyor, harekete geçmenin tam zamanı olduğu vurgulanıyordu. Makineli tüfeklerinin ve çöl toplarının fazlasıyla olduğu ve planlarının ilk kısmının Yunan karakollarını, kışlalarını basmak, tünellerini yıkmak olduğu anlatılıyordu. Ayrıca Türk reisleriyle anlaşıp birleştikleri ve çeteler kurdukları bilgisine de yer veriliyordu. Bu konuyla ilgili olarak Bıyıklıoğlu, Bulgar komitelerinin uygun bir zamanda Bulgaristan'a katmak gayesiyle Doğu Trakya'nın muhtariyetine çalıştıklarını yazmıştır. Bu düşünce ile Büyük Edirne Kongresi'nin (9-13 Mayıs 1920) toplandığı

²⁷⁰ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 386-394.

²⁷¹ "Bulgar Hükûmetinin Bir Notası", *İkdam*, 28 Temmuz 1921, nr. 8778; "Trakya'nın Emniyeti Hakkında", *İkdam*, 30 Temmuz 1921, nr. 8780.

²⁷² "Trakya'da Çeteler", *İkdam*, 10 Temmuz 1921, nr. 8760; "Trakya'da Türk ve Bulgar Çeteleri", *Vakit*, 15 Temmuz 1921, nr. 1288.

sıralarda, adı geçen kongreye Doğu Trakya'nın muhtariyetini elde etmek üzere iş birliği teklifinde bile bulunmuşlardı. Yunanistan'a bırakılmış olan Batı Trakya'da ise, Dedeağaç limanı ve bu limana giden bir koridorun Bulgarlara bırakılması şartıyla halk oylaması yapılması isteniyordu. Böylece, Fransızlar da Bulgaristan'da kendi lehlerine Trakya mandası için çalışmaya devam edebileceklerdi. Doğu ve Batı Trakya üzerindeki Bulgar ve Fransız emelleri karşısında, Cevat Abbas Bey Sofya'da Trakya İhtilal Komitesi'ni kurmuş ve bir Türk Makedonya Komitesi kurulması yolunda çalışmalara başlamıştı.

Cevat Abbas Bey'in açık ve gizli olarak yaptığı bu çalışmalar İtilaf devletleri, diğer Balkan devletleri ve Bulgar Hükûmeti'nde kuşku uyandırmış ve Bulgaristan'ı terk etmesi istenmişti. 25 Haziran 1921 tarihinde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği tarafından Cevat Abbas Bey'e artık Trakya işlerine karışmaması, sadece Anadolu'nun bir memuru olarak Sofya'da kalması bildirildi. Cevat Abbas Bey Rumeli'de, Doğu ve Batı Trakya faaliyetlerini bir düzen ve tertibe koymak amacıyla sekiz maddeden oluşan yeni direktifleri ²⁷³ TBMM Hükûmeti'ne sundu. İlk olarak yapılacak iş bu direktifler doğrultusunda çalışacak, görev alacak kişilerin belirlenmesi ve görev dağılımıydı. Buna göre, Trakya Heyeti, Cevat Abbas Bey, Şakir Bey ve Fuat Bey'den oluşuyordu. Bulgar memurlarla Anadolu adına yarı resmi sıfatla temas etmek üzere tek yetkili kişi Cevat Abbas Bey olacaktı. Cevat Abbas Bey, Bulgaristan'ın güvenini kazanmak, dış siyasetini lehimize çevirmek ve menfaatlerimizi Bulgar Hükûmeti nezdinde koruyarak takip edebilmek için diğer arkadaşlarıyla hiçbir suretle yüz yüze görüşmeyecek, tek başına hareket edecekti. Şakir Bey'e, çok büyük bir dikkat ve gizlilik içinde Cevat Abbas Bey ile Fuat Bey arasında haberleşmeyi sağlamak ve onların Anadolu ile haberleşmelerine yardımcı olmak görevi verilmişti. Böylece Doğu Trakya bölgesinde yaşayan Müslüman halkla bağlantı kurulacaktı. Fuat Bey, Batı Trakya ve Makedonya bölgesinde fiilî hareketleri ve ayaklanmayı bağımsız olarak idare edecekti. Trakya Heyeti emrine verilen paraların harcanması da Cevat, Şakir ve Fuat Beylerin beraber aldıkları kararlar doğrultusunda yapılacaktı.

TBMM Hükûmeti'nin Trakya'da kurulacak olan bu teşkilattan öncelikle istediği şey, mümkün olduğu kadar Yunan silahlı kuvvetlerini Anadolu dışında tespit ederek oyalamak ve Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasına yardım ederek Misak-ı Millî sınırlarımız içinde bulunan Doğu Trakya'nın düzenli bir şekilde TBMM Hükûmeti'ne teslimini sağlamaktı. Trakya'daki Yunanlıları oyalayabilmek için yapılacak iş Bulgarları kendi tarafımıza çekerek çete faaliyetleri yapılmasını sağlayarak küçük fakat çok sayıda çeteler kurmaktı. Bunları yaparken Bulgarları, Bulgaristan menfaatlerinin dikkate alındığına ve kendi aleyhlerinde hareket edilmeyeceğine inandırmak gerekiyordu. Teşkilat Makedonya, Batı Trakya ve Doğu Trakya olmak üzere üç kısma ayrılmıştı. Amaca bütün Müslüman halkın dava etrafında birleşmesiyle ulaşılabileceği için Doğu Trakya'daki kısmın görevi, Müslüman halkı gizli bir şekilde Doğu Trakya'nın er veya geç ana vatana katılacağına ve Doğu Trakya'nın, TBMM Hükûmeti'ne geçeceğine

²⁷³ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 397-400.

inandırmaktı. Bölgede çeteler önemli olduğu için dikkatli davranılması gerekiyordu. Görev yapacaklar, eskiden beri bu çevrede yaşayan, görevin ciddiyetini anlamış samimi bir imana sahip becerikli kişiler olmalıydı. Doğu Trakya'da, fikir hareketini idare edecekler teşkilat ve amaçlarını gizli tutarak, halkı fazla heyecanlandırmadan, açık propagandalardan kaçınmalıydı.

Trakya teşkilatına bağlı olan kişiler genel bir merkeze bağlı olarak iki bölüm halinde çalışacaktı. I. Bölüm, Tahrikat ve İcraat Şubesi olarak, yalnız Makedonya ile Batı Trakya'ya ait olacak; II. Bölüm ise Propaganda ve Mahalli Teşkilat Şubesi'nden oluşacaktı. Böylece, Yunan aleyhtarlığı fikrinin, Doğu Trakya'nın şehir, kasaba ve köylerinde güvenilir ve yurtsever insanlar vasıtasıyla yayılmasına çalışılacaktı. Sadece Doğu Trakya'da uygulanacak bu çalışma sistemiyle kabul edilecek üyelere yemin ettirilecek, teşkilatın çalışmaları ve programı hakkında en küçük bir açıklamada bulunanların cezasının ölüm olduğu anlatılacaktı. Bütün bu çalışmaların çok ciddi, sıkı bir düzen ve gizlilik içinde yapılması önemliydi. Trakya heyetinin haberleşme şekli son maddede açıklanıyordu. Heyet Anadolu ile haberleşmesini İstanbul aracılığıyla sağlayacak, İstanbul'a özel araçlar vasıtasıyla gönderilecek olan bilgiler buradan Ankara'ya ulaştırılacaktı. Alınan kararların ciddi bir şekilde uygulanmasıyla başarıya ulaşılabilecekti. Cevat Abbas Bey, bir süre bu direktifler doğrultusunda çalışmışsa da kurduğu projelerin hiç birisini gerçekleştirme imkânını bulamadan, 1921 Temmuz ayı içinde Bulgaristan'dan ayrılmak zorunda kalmıştır.

Cevat Abbas Bey'in Bulgaristan'daki faaliyetleri Fevricihan Hanım'ın anılarında şöyle yer almaktadır: "Bildiğim ve hatırladığım kadarı ile Cevat Abbas Bey Bulgaristan'a Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla gelmişti. Ancak Bulgaristan'da kaldığı sürece yaptığı temaslar ve aldığı kararlar başta Şevket, Kasım ve diğer Trakyalı önderler tarafından pek anlaşılır bulunmuyordu. Bulgarlar da faaliyetlerinden rahatsızdı. Nitekim bir müddet sonra Cevat Abbas Bey Ankara'ya çağrıldı. Cevat Abbas Bey'den sonra Bulgaristan'a Şakir (Kesebir) ile Ekrem (Demiray) Beyler geldiler."²⁷⁴

Bulgaristan'daki Türkler arasında yapılanlar, ilk zamanlarda güvenilen arkadaşlar arasında bağlantılar kurarak, haberleşmek ve sabırla Anadolu'dan gelecek talimatları beklemekten ileriye gidememiştir.²⁷⁵ Bu bekleyiş, ancak 1921 yılında hareket safhasına dönüşebilmiştir. Bulgaristan'daki Trakyalılar bundan sonra Mustafa Kemal Paşa'dan aldıkları talimatlar doğrultusunda vatanın tümünün kurtuluşu için çalışmalara başlamışlardır. 1921 yılında, Bulgaristan'da cemiyet üyeleri ve bu cemiyet emrinde çeşitli gizli faaliyetlerde çalışanlardan başka kimse kalmamıştır.

Kasım Bey'in İtalya'nın Sofya Büyükelçiliği'ne Fransızca olarak gönderdiği 25 Mart 1921 tarihli protesto mektubu,²⁷⁶ Trakya'nın durumu hakkında bize verdiği bilgiler açısından önemlidir. Mektupta Yunanlıların Trakya'daki birlikleri aracılığıyla Türk nüfusun fazla olduğu yerlerde anket yaptıkları ve amaçlarının Türk nüfusun buralarda azınlıkta

²⁷⁴ Fevricihan Hanım (Dingiloğlu) ile yapılan görüşme (yazarın notu).

²⁷⁵ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 371.

²⁷⁶ TİTE, 25 Mart 1921, K. 95, B. 5.

olduğunu göstermek olduğu bildirilerek, bu gibi anketlerin yapılmasının durdurulması isteniyordu. Yunan komitecileri ve sivil halk, politik entrika ve hesaplar yaparak hazırladıkları belgelerin içeriklerini kendi lehlerinde abartılı bir biçimde hazırlamışlardı. Yunanlılar, Londra'ya gönderdikleri bir komisyon sayesinde, kendi yorum ve isteklerine göre yaptırdıkları anketleri nüfus çoğunluğu kendilerindeymiş gibi göstermişler, ayrıca anketleri Türk delegasyonunun yaptırdığını belirtmekten de kaçınmamışlardı. Kasım Bey mektubunda nüfusu az göstermek için yakılıp yıkılmış köyler ve zorla kovulmuş köylüler hakkında belgelere dayandırdığı bilgiler veriyordu. Yunanlıların zulüm ve işkencesinden dolayı birçok köy ve kasaba halkı Kafkaslara zorunlu göçe tâbi tutulmuş, böylece bölgenin nüfus yoğunluğunun Yunanlılara geçmesi sağlanmıştı. Mektupta belgelere dayandırılarak anlatılan cinayetlerin, ırza geçmelerin bir gün ortaya çıkıp aydınlatılacağı belirtiliyor, yaşanan acıların Paris'teki komiteye iletilmesi ve Trakya'daki Yunan baskısının durdurulmasını isteniyordu.

Kasım Bey, Ali Seyfi ve Süleyman Şevket Beylere daha önce yazdığı mektubunda söz ettiği gibi, cemiyet belgesi olmayanların sözlerine itibar edilmemesi konusunu bir kere daha vurgulamıştı. Böylece kendini cemiyet üyesi gibi gösterip de cemiyetin düşüncesinden ayrı olanların konuşmalarına itibar edilmemesi sağlanmaya çalışılmıştı.

Cemiyet üyeleri Bulgaristan'da bu çalışmalar içerisinde iken, Bulgar Hükûmeti'nin Türk Millî Mücadelesine karşı tutumu A. Stamboliyski'nin Bulgar Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmasında açıkça ortaya konulmuştur. Başbakan, Bulgaristan'ın bağımsız bir ülke olduğundan söz ederek, hiç kimsenin onlara karışmaya hakkı olmadığını vurgulamış; Türk temsilcilerinin Bulgaristan'da kalmalarına izin verdiği için müttefiklerle siyasi, askeri ve mali komisyonlar arasında diplomatik bir savaş verdiğini belirtmiştir.²⁷⁷ Bu mücadelede en büyük etken Mustafa Kemal Paşa'nın Bulgaristan'da temsilcilerinin olmasıdır.

Bu arada Bulgar halkı arasında Türk dostluğunun arttığı gözlemleniyordu, neredeyse tamamen Türk dostu olmuşlardı. Anadolu'daki Millî Mücadele hareketi büyük bir ilgi ile takip ediliyor, Anadolu'nun başarılarından bir Türk kadar memnun olunuyordu. Hatta Türklere gösterilen bu aşırı ilgi ve dostluk tiyatro oyunlarına konu olacak kadar ileri gitmişti.²⁷⁸ Bulgar gazetelerinde de "Bulgarların Bir Türk Şarki Trakyası'nı bir Yunan Şarki Trakyası'na tercih ettikleri" yazılıyor, "Trakya'nın Yunanlı kalmakta devam etmesinden ise Türklerin olması iyidir."²⁷⁹ deniliyordu.

Cevat Abbas Bey'in Bulgaristan'ı terk etmesinden sonra,²⁸⁰ İstanbul'daki Trakyalılar Anadolu için çalışan gizli cemiyetlerde görevler alarak, Bulgaristan'dakiler ise Doğu Trakya için akıncı müfrezeleri oluşturarak faaliyetlerde bulunmaya başladılar. Bulgaristan'daki çalışmaları sırasında Sofya'da hastalanan Şakir Bey,²⁸¹ Ankara'dan

²⁷⁷ Tuğlacı, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar*, s. 121.

²⁷⁸ "Bulgaristan'da Türk Dostluğu", *İkdam*, 4 Temmuz 1921, nr. 8753.

²⁷⁹ "Şarki Trakya", *İkdam*, 20 Haziran 1921, nr. 8738.

²⁸⁰ Karal, "Tevfik Bıyıklıoğlu'nun", s. 182-183.

²⁸¹ TİTE, 20 Nisan 1921, K. 95, B. 15.

aldığı talimatlara göre harekete geçmek için yapılacak hazırlıkları ve sorunları hasta yatağında Kasım Bey ile sık sık görüşerek çözüme çalışıyor, diğer arkadaşlarıyla da mektupla haberleşiyordu. İstanbul'dan Trakya'ya getirilerek postayla Bulgaristan'a ulaştırılması gereken mektup ve paketlerin açılarak imha edildiği haberi üzerine Şakir Bey Kasım Bey'le görüşerek Süleyman Şevket Bey'e 20 Nisan 1920 tarihli bir mektup yazdı. Süleyman Şevket Bey'den Kızanlık'tan Burgaz'a (Bulgaristan) giderek İstanbul ile haberleşmenin sağlam bir şekilde yapılması için kendilerine yardım etmesini istedi ve gidip gidemeyeceği sordu.²⁸² Görevi kabul ederek Burgaz'a giden Süleyman Şevket Bey, Bulgar vapur memurlarından veya dışarıdan güvenilir kişileri (örneğin yaşlı bir Bulgar kadını gibi) İstanbul Mirancık Hanı'nda 3 numara Dava Vekili Hayrettin Bey adresine göndererek güvenli bir haberleşme sağladı. Şakir Bey Sofya'da kaldığı Sipilanditoğlu No: 408 adresini de Süleyman Şevket Bey'e bildirmiş, İstanbul'dan önemli ve acil bir haber alınır mısa kendisini bir an önce telefonla aramasını istemişti. 23 Nisan 1921 tarihli mektubunda²⁸³ Süleyman Şevket Bey ile sık sık haberleştiklerini yazan Şakir Bey, Süleyman Şevket Bey'den etrafına güvenilir ve sadık kişileri toplamasını isteyerek, yavaş yavaş fiiliyata geçileceği haberini de vermişti. Aldığı talimat üzerine, Süleyman Şevket Bey, Balkan köylerinden güvenilir ve sadık adamlarını silahlı olarak yanına toplamaya başlamıştı.

Trakya ile Bulgaristan arasındaki haberleşme ve Trakya'da gizli faaliyetlerde bulunma işi Süleyman Şevket ve Kasım Beyler tarafından Eski Zağra Belediyesi'nden tüccar olduğuna dair bir belge alınan İbrahim Bey'e verildi. O da takma bir isimle²⁸⁴ işgal altındaki Trakya'ya gidip gelmeye başladı. Teşkilatlanma çalışmaları hızlanınca 1. Kolordu'ya mensup subaylarla Trakyalı sivil yöneticiler arasında uzun uzun görüşmeler yapılarak çözüm yolları araştırıldı. Anılarında bu çalışmaları "Hepsi Millî Mücadele için, Mustafa Kemal Paşa'ya bağlılık üzerine yeminliydim" diye anlatan Fevricihan Hanım, esir Trakya'yı kurtarmakta kararlı olan cemiyet üyelerinin her şeyi gizli yürüttüklerini şöyle anlatmıştır: "Öyle olurdu ki Şevket'i aylarca göremez, bir haber alamaz olurduk. Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla Bulgaristan'a gelen Şakir Bey'in temaslarından bir süre sonra bazı Müdafaa-i Hukukçuların Trakya'ya dönmelerinin, Şevket, Kasım, Şefik, İbrahim Beylerin Bulgaristan'da kalıp teşkilatlanma çalışmalarını sürdürmelerinin yararlı olacağı kararlaştırıldı."²⁸⁵

Bulgaristan'da ve Trakya'da devam eden teşkilatlanma çalışmaları bir yıl kadar sürmüş, bu süre içinde Anadolu'dan bazen kötü bazen iyi haberler almışlar, ancak gelecekte hiç umutlarını kesmemişlerdi. Bulgaristan'da ilk olarak Süleyman Şevket ve Kasım Beylerin gözetiminde Trakya'nın içine kadar sokulacak, düşmanı yıpratacak, maddi zararlar verdirecek akıncı müfrezeler oluşturuldu. Ayrıca Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, Babaeski ile Alpullu demiryolunun doğusunda ve batısında kalan bölgenin güvenliğinin sağlanması için de İbrahim, Hüseyin (Akerman) ve Mazhar (Çelikman) Beylerden oluşan

²⁸² TİTE, 20 Nisan 1921, K. 95, B. 15; Şakir Bey (Kesebir)'in bu mektubunda "Ş. Sebati" imzası vardır.

²⁸³ TİTE, 23 Nisan 1921, K. 95, B. 8.

²⁸⁴ İbrahim (Akıncı) Bey'e Şaban ismi verilmişti; Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 401.

²⁸⁵ Fevricihan Hanım (Dingiloğlu) ile yapılan görüşme (yazarın notu).

üç kişilik Yeminli Teşkilat kurulması kararlaştırıldı. Faaliyetlerini son derece gizli sürdüren bu Yeminli Teşkilat elemanları takma isimler kullanıyor, hazırlanan çete ve müfrezeler de çeşitli yollardan Trakya'da bulunan düşman üzerine gönderiliyordu.

Doğu Trakya için yapılacak olan her türlü hareket, propaganda ve teşkilat çalışmalarının Bulgaristan'dan ziyade İstanbul'da yapılması gerekiyordu. Yaşanan zorluklardan anlaşılıyordu ki, Doğu Trakya'nın kurtuluşu için Bulgaristan ancak ikinci derecede bir üs olabilirdi. Durumun farkında olan Şakir Bey, Bulgaristan'daki faaliyetleri düzene koyma ve yönetme işlerini cemiyet üyelerine bırakarak 6 Mayıs 1921'de İstanbul'a döndü. Cemiyetin Bulgaristan'daki çalışmalarına yardımcı olmak ve Anadolu kadrosunda gösterilmek üzere yedi subay cemiyet emrine verildi. Fevzi Paşa da Doğu Trakya'daki bu faaliyet için ayda 1.500 liralık maddi yardım yapılmasını kabul etti. Cemiyet işleri, Malta'dan Ankara'ya gelmiş olan Edirne Milletvekilleri Faik Bey (Kaltakkıran), Mehmet Şeref Bey ve Bolu Mebusu (Kırklarelili) Dr. Fuat Bey (Umay) tarafından yürütülecekti. Böylece, İstanbul, Ankara ve Bulgaristan'da yapılacak olan çalışmalarla Doğu Trakya'da başarı sağlanacaktı.

Şakir Bey, aynı günlerde Kasım Bey'e yazdığı mektubunda İstanbul'daki siyasi ve askeri ortamı şu şekilde değerlendiriyordu: "Anadolu işleri iyidir. Fransız anlaşması bitti. Şimdi İtalyanlarla ve İngilizlerle anlaşma temayülü görülüyor. Bu suretle Yunanistan, siyasi bakımdan yalnız bırakılmış olacaktır. Cephe durumu da memnunluk verici bir haldedir. Muharebenin merkezi Afyonkarahisar taraflarına doğru çekildi. Gazete yayınlarına rağmen yakında bir taarruz pek de me'mûl değildir."²⁸⁶

Yaklaşık bir yıl içinde silahlı direniş hazırlıkları tamamlanmış, özellikle Bulgaristan'da bulunan Trakya-Paşaelili yurtseverler silahlı çetelerle Doğu Trakya'da vur-kaç teşebbüsleri ve yoğun direnişlere başlamışlardı. Böylece Anadolu'daki Millî Mücadele'ye önemli destek verilmiş ve Yunan ordusunun bu bölgede kalması sağlanarak Anadolu'daki kuvvetlerini güçlendirmeleri engellenmiştir.

Cemiyet Merkez Heyeti'nden Şakir Bey (Kesebir), Hayrettin Bey ve Süleyman Faik Bey,²⁸⁷ Millî Mücadele için ilk başlarda İstanbul'da çalıştılar. Bulgaristan'a giden cemiyet üyelerini Mustafa Kemal Paşa'nın isteği doğrultusunda çalıştırabilecek ve bilgilendirecek konumda olan Şakir Bey, Ankara'ya giderek Mustafa Kemal Paşa ile bizzat temaslarda bulundu. Mustafa Kemal Paşa, Şakir Bey'e Trakya davasının önemi ve mahiyetini anlatarak Doğu ve Batı Trakya'da yapacakları görevleri bildirdi. Ayrıca, dış meseleler hakkında yabancılarla konuşmalarda ve temaslarda bulunmamaları konusunda uyararak her konuda alacakları talimat için Genelkurmay Başkanlığı'nı tek merci olarak gösterdi.²⁸⁸ Böylece cemiyetin Lüleburgaz Kongresi'nde verilmiş ve Edirne Büyük

²⁸⁶ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yay., 1962, c. 1, s. 394.

²⁸⁷ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 381.

²⁸⁸ Tunaya, *Türkiye'de Siyasi*, s. 478-480; Selek, *Anadolu İhtilali*, s. 95-99; Erdeha, *Millî Mücadelede*, s. 434-435; Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c I, s. 217-220; Güner, *Trakya-Paşaeli Müdafaa-i*, s. 115-117; *Anadolu ve Rumeli'de Gerçekleştirilen Ulusal ve Yerel Kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası*, c. V, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 63 1994, s. 29-31.

Kongresi'nde de onaylanmış olan Anadolu'dan müstakil olarak çalışma safhası sona ermiş ve bundan böyle cemiyetin çalışmaları Ankara'dan idare edilmeye başlamıştır. Şakir Bey'in Ankara'ya gittiğini öğrenen Trakyalılar, Mustafa Kemal Paşa'dan gelecek emir ve talimatları merakla bekliyorlardı.²⁸⁹

İstanbul'daki işlerin başında geçen Şakir Bey, Ankara ve Bulgaristan temaslarıyla cemiyetin dağılmasını önlemiş ve bu yolla cemiyetin Millî Mücadele içindeki faaliyetlerine devam etmesine yardımcı olmuştur. Şakir Bey'in İstanbul'a geri dönmesinden sonra Bulgaristan'daki cemiyet işlerinin başında Kasım Bey ve arkadaşı Süleyman Şevket Bey kalmıştır. Kış mevsiminin gelmesiyle mücadele için yapılan hazırlıklar yarım kalmış, ancak 1922 yılı başlarında yapılan hazırlıklar çerçevesinde, Kasım Bey ve Süleyman Şevket Bey'in²⁹⁰ nezaretinde üç müfreze kurulmuştur.²⁹¹ Şakir Bey de müfrezelerle devamlı bağlantı halinde olmuştur. 1922 yılı Şubat ayı içinde yapılan hazırlıklar çerçevesinde, Ankara'nın desteğiyle cemiyete cephaneye ve askeri malzeme peyderpey sevk edilerek²⁹² 3 bin bomba gönderilmiştir. Doğu Trakya'da düşmanı taciz için teşkil edilecek küçük kıtalara gerekli olan silah ve cephanenin temini Şakir Bey tarafından sağlanmıştır.²⁹³

Trakya-Paşaeli Cemiyeti Üyelerinin Harekete Geçmesi

Şakir Bey, 18 Nisan 1922 tarihli mektubunda²⁹⁴ Süleyman Şevket Bey'e hazırlıkların ne durumda olduğunu sordu. Ankara'dan alınan talimatlar doğrultusunda Nisan ayı sonunda müfrezelerin harekete geçmesi hazırlıkların tamamlandığını gösteriyordu.

Doğu Trakya'nın kurtuluşu için Bulgaristan'da kurulan üç müfreze,²⁹⁵ 1922 yılı Nisan ayı sonlarında, Anadolu'da Batı Cephesi'nde TBMM Ordusu'nun Yunanlılara karşı taarruza hazırlandığı sırada harekete geçme emrini aldı. Ankara'dan Şakir Bey aracılığıyla Kasım Bey'e ulaştırılan hareket emri, 20 Nisan 1922 tarihinde İbrahim, Hüseyin ve Sabri Beylere verilirken, "gerek Bulgaristan'da gerekse Trakya içinde ilgililerden başka hiç kimsenin bilhassa Bulgarların harekâttan haber almamalarına" dikkat edilmesi tembihlendi. Doğu Trakya'ya yapılacak olan akınların iki amacı vardı. Birincisi, Yunanlıların Doğu Trakya'yı Türklere teslim etmemek için çıkardıkları olayları ve çete faaliyetlerini engellemek, ikincisi Türklerin Anadolu'da kazandığı büyük zaferden sonra Trakya'daki Yunan kuvvetlerini yerlerinde tutarak Anadolu'ya gitmelerini engellemek, Trakyalıları Yunan zulüm ve taarruzlarından korumaktı.

²⁸⁹ ATASE, K. 609, D. 1, F. 1,1-10.

²⁹⁰ 25 Haziran 1921 tarihinde Fevzi Paşa imzasıyla Ankara'dan verilen direktiflerde 7. maddede söz konusu edilen yemin ettirilme olayıdır; Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 397-401.

²⁹¹ TİTE, 9 Şubat 1922, K. 40, B. 33.

²⁹² TİTE, 3 Şubat 1922, K. 40, B. 9.

²⁹³ TİTE, 9 Nisan 1922, K. 40, B. 20.

²⁹⁴ TİTE, 18 Nisan 1922, K. 95, B. 5-17.

²⁹⁵ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 399.

Birinci amaç için hazırlanmış olan üç müfreze, hemen hemen aynı zamanda Bulgaristan'dan hareket ederek gizlice hududu geçti ve Doğu Trakya'ya girdi. Bunlardan Hüseyin Bey'in on beş kişilik müfrezesi²⁹⁶ Kırklareli'nin kuzeyinde Ahmetler Köyü doğusundan hududu geçerek bir ay kadar Kırklareli bölgesinde çarpıştı.²⁹⁷ İbrahim Bey müfrezesi de Edirne, Lalapaşa, Süloğlu, Havsa bölgesinde Yunanlıların Doğu Trakya'yı Türklere teslim etmemek için çıkardıkları olaylar ve kurdukları çetelere karşı hareket ederek 1922 yılı Haziran ayı başlarında görevini tamamladı ve Bulgaristan'a döndü. Mustafapaşa üzerinden Havsa'nın doğusu ve Kuleli köyüne kadar uzanan bölgede akınlar yapacak olan batıdaki 3. müfreze ise kumandanı Çolak Sabri Bey şehit edilince dağıldı ve erler ancak İbrahim Bey'in müfrezesine katılarak Bulgaristan'a dönebildi. Anadolu'daki ordularımızla beraber Doğu Trakya'daki Yunan kuvvetlerine aynı zamanda taarruz başladı.²⁹⁸ İlk akınlarda, Türk köylülerine karşı Yunan zulüm ve intikamını harekete geçirmemek için silahlı çarpışmalardan kaçınılmış ise de daha sonraları bu mümkün olmadı. Birinci amaç doğrultusunda Doğu Trakya'ya yapılmış olan ilk akın başarı ile sonuçlandı.²⁹⁹ Aynı günlerde İstanbul'da bulunan Trakyalılar, yaptıkları toplantıyla Trakya'nın Türklere iadesi için İtilaf devletlerine müracaatta bulunmayı kararlaştırdı.

1922 yılı Eylül ayı başlarında³⁰⁰ Çatalca'dan Demirköy bölgesine Yüzbaşı Mazhar Bey idaresinde gönderilen 32 kişilik bir müfreze, Yunanlıların sıkı kovalamaları karşısında Bulgaristan'a sığınmak zorunda kaldı. Yüzbaşı Mazhar Bey'in müfrezesi birkaç gün sonra yapılan ikinci akına Hüseyin Bey ile birlikte katıldı. İkinci amaç doğrultusunda Doğu Trakya'ya yapılan diğer akın, 30 Ağustos 1922'de Anadolu'da kazanılan büyük zaferden sonra Eylül ayında gerçekleşti. Şakir Bey, Ankara'dan aldığı harekât emrini 5 Eylül 1922'de İstanbul'dan yazdığı mektupla Kasım Bey'e ulaştırdı: "Dün Fevzi Paşa'dan bir şifre aldık. Düşman Anadolu'da perişan edilmiştir. Yunanistan'ın çökmesini çabuklaştırmak için Trakya'da, azami faaliyet gösteriniz. Doğu ve Batı Trakya'da mevcut kuvvetlerle derhal harekete geçiniz. Anadolu'ya yapılacak sevkiyat men olunmalı, demiryolları tahrip olunmalıdır. Ben bu emri, Fuad'a (Balkan) tebliğ ettim. Siz de İbrahim ve Hüseyin'e derhal faaliyete geçmeleri için emir veriniz."³⁰¹

Yüzbaşı Mazhar Bey müfrezesini beraberine alan Hüseyin Bey müfrezesi, 18-19 Eylül 1922'de Bulgar hududunu geçti. Kırklareli bölgesinde Yunan kuvvetleriyle çarpışarak Yunanlıların Kırklareli'nden araba kafileleriyle zahire kaçırmalarını bir dereceye kadar önleyebildi. İbrahim Bey müfrezesi de 21-22 Eylül 1922 gecesini Hacı Danişmend köyünde bir Yunan taburuyla, Kalkansöğüt, İğdecik bucağı yakınındaki Saksığan Deresi'nde de Yunan müfrezeleriyle çarpıştı. Tevfik Bıyıklıoğlu eserinde, Kırklareli'nin Yunan işgalinden kurtuluşunda büyük yardımları olan Çatalca müfrezesinin rolünün önemini

²⁹⁶ BOA, DH. EUM. AYŞ, nr: 59/95, ek 6 (14 Mart 1922).

²⁹⁷ TİTE, 31 Ekim 1922, K. 95, B. 6.

²⁹⁸ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 402.

²⁹⁹ BOA, DH. EUM. AYŞ, nr: 59/117, ek 1 (21 Mart 1922).

³⁰⁰ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 403.

³⁰¹ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli*, c. I, s. 403-404.

vurgulamaktadır: “Aynı zamanda Piyade Üsteğmen Murat Bey’in yüz yirmi kişilik müfrezesiyle Jandarma Binbaşı Faik Bey ve Yüzbaşı Derviş ve Mehmet Beyler, Topçu Binbaşısı Sabri, İstihkâm Üsteğmen Şakir Bey’in dâhil oldukları birkaç yüz kişilik bir kuvvet, Çatalca’dan Doğu Trakya’ya doğru harekete geçirildiler. Çatalca müfrezesi, Kırklareli soygununu önlemiş ve Katrançı köprüsünü uçurarak Kırklareli demiryolu üzerindeki düşman nakliyatını durdurmuştu. İstıranca üzerinden ilerleyen Murat Bey müfrezesi de, Saksığan deresinde, Kırklareli’nden çekilen kırkdört kişilik bir Yunan jandarma müfrezesiyle yaptığı çarpışmada başarılı olmuştu. Yunanlıların Trakya’dan götürmek istedikleri Türk rehinelere de kurtarılmıştı.”³⁰²

Doğu Trakya’ya yapılan bu akınlar yüzünden, Yunanlılar Trakya’da daimi olarak iki veya üç tümenlik kuvvet bulundurmaya zorunda kaldılar. Böylece, Yunanlıların Anadolu’ya asker geçirmeleri engellenerek, Anadolu’da büyük zaferin kazanılmasına katkıda bulunuldu.³⁰³ Güneyde Çatalca ve Kuzeyde Bulgaristan’dan iki koldan Doğu Trakya’ya giren Türk kuvvetleri, İtilaf kuvvetleri ve Anadolu’dan Türk jandarma taburları yetişmeden Ankara’nın yardım ve desteğini alarak süratle harekete geçti. İşgal edilen yerlerin mümkün olduğu kadar az zararla kurtarılmasına ve Trakya halkının soygun ve zulme karşı korunmasına çalışıldı. Bazı köyler yakılmakla beraber, Türk çetelerinin aldığı önlemler sayesinde, Trakya İzmir gibi olmaktan biraz olsun kurtarıldı.

Amaçlarını gerçekleştiren Cemiyet üyeleri Mudanya Mütarekesi’nin imzalanmasından sonra yurda döndüler. Trakya’nın TBMM Hükûmeti’ne teslimi ile de bir kısmı Ankara’da bir kısmı da memleketlerinde yeni görevler üstlenerek vatanları için canla başla çalışmaya devam ettiler.

3.3.2. Mudanya Mütarekesi ve Kırklareli’nin Düşman İşgalinden Kurtuluşu

Türk Ordusu’nun Batı Cephesi’nde, 26 Ağustos 1922 günü Yunanlılara karşı başlattığı taarruzun çok kısa süre içinde başarılı sonuçlar vermesi, Misak-ı Millî esaslarının İngiltere ve Yunanistan tarafından kabul edilmesini kolaylaştırdı.³⁰⁴ Türk orduları, 9 Eylül 1922’de İzmir’e girdi. 18 Eylül 1922’de de bütün Anadolu düşmandan temizlendi.

Mudanya Konferansı hazırlıklarının yapıldığı sırada, Trakya’daki Yunan kumandanlığı, şehirleri ve kasabaları basarak silahsız sivil halkı “harp esiri” diye toplamaya başladı. İngilizler Çanakkale’ye saldırıya hazırlanırken, Girit’in kuzeyinde Ege Denizi’nin ortasında küçük bir ada olan Milos’da (Yunanistan-Değirmenlik) kamp kurup barakalar yaparak kendilerine üs yaptılar. Edirne’den eşraftan 72 kişi, bir hafta sonra da 50 kişilik bir kabile Milos adasına götürüldü. 14 Eylül 1922’den itibaren Milos’a getirilen Türk esirlerin sayısı 3 bin 800’ü buldu.³⁰⁵

³⁰² Bıyıklıoğlu, *Trakya’da Milli*, c. I, s. 403-404.

³⁰³ ATASE, K. 1589, D. 9, F. 2.

³⁰⁴ Atatürk, *Nutuk*, c. II, s. 674-675.

³⁰⁵ Ömer Sami Çoşar, “Milos Sürgünleri”, *Milliyet*, 13 Haziran 1965-21 Haziran 1965, 3. 8. 9. tefrikalar.

Tek başına karar verebilecek durumda olmayan Yunanistan,³⁰⁶ ortaya çıkan yeni askeri durum karşısında 2 Eylül 1922'de İtilaf devletleri aracılığıyla Anadolu'nun derhal boşaltılmasını kabul eden bir mütareke isteğinde bulundu. Bu istek, aynı gün İngiliz büyükelçisi tarafından İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na bildirildi.³⁰⁷ İngiliz Hükûmeti, 1 Ekim 1922 tarihinde Yunanistan'a gönderdiği telgrafla, 3 Ekim 1922'de Mudanya'da toplanacak olan konferansa temsilci gönderilmesini istedi. Yunanistan adına, General Mazarakis başkanlığında bir kurul hazırlandı ve bu karar İsmet Paşa (İnönü)'ya bildirildi. Yunan ordusu yenilmiş, Batı Anadolu Yunan işgalinden kurtulmuş, sadece Trakya, İstanbul ve Boğazlar Bölgesi sorunu kalmıştı. Bu meseleler de yapılacak olan konferansla çözümlenecekti.³⁰⁸

İtilaf devletleri Mudanya Konferansı hazırlıklarını yaparken, Türk kuvvetlerinin Anadolu'daki başarılarından rahatsız olan Yunanlılar Temmuz 1922'den itibaren Trakya'daki bazı kuvvetlerini Anadolu'ya geçirmeye başladılar. Bunlardan bir alay, Tekirdağ'a gönderilerek Mudanya'ya nakledilirken, diğer alay da Silivri'den vapurlara doldurularak İzmir'e gönderildi. Trakya'daki halkın hayvanlarına ve nakil vasıtalarına, Yunanlılar tarafından el konulmaya başlandı. Bu çekilmeden korkuya düşen bazı Yunan askerlerinin, Türk karakollarına teslim olmaya başladıkları da görülüyordu. *Vakit* gazetesinin bir haberinde Yunanlıların Trakya'yı muhafaza edemeyeceklerini anladıkları söyleniyordu.³⁰⁹ *İkdam* gazetesi de Trakya'daki Yunan ordusunda düzenin kalmadığını, tam bir şaşkınlık ve anarşi yaşandığını, Doğu Trakya'da Türklere ve Musevilere ait olan dükkânların Yunanlılar tarafından yağma edildiğini yazıyordu.³¹⁰ Bu durum karşısında Yunanlılar, biraz olsun düzeni sağlayabilmek için, Trakya'nın her tarafında sıkıyönetim ilan ederek akşam saat dokuzdan sonra sokağa çıkanların idam edileceğini duyurdular.

İkdam gazetesinin Sofya'dan aldığı bilgilere dayanarak verdiği haberinde, Kırklareli ve çevresinde Yunanlılar tarafından zorla boşaltılmadık hiçbir Müslüman köy kalmadığı, artık dayanacak gücü kalmayan Müslüman kadınların dağlara kaçtıkları yazıyordu.³¹¹ 4 Ekim 1922'de Trakya'da kırk köyün yakılmış olduğu bildirilmişti. 7 Ekim 1922 günü İngiliz General Harrington Trakya'da tahribat olmadığına dair memurlarından aldığı telgraflar ve yaptırdığı uçak keşifleri ile ilgili bilgi vermişti. Ancak İngiliz generalinin verdiği bilgilerle Edirne Milletvekili Mehmet Şeref Bey'in *Vakit* gazetesine verdiği bilgiler uyuşmuyordu: "Trakya'da yapılan mezâlime gelince; işte resmen riyasete veriyorum. Bir defa daha okuyayım. İngilizler ne kadar derlerse desinler, hepsi yalandır. Biz tayyarelerle baktık, mezâlîm yapılmıyor, diyorlar. Efendiler, Mudanya Konferansı başladığı gün benim evladımı Edirne'den götürdüler. Evladım ile tam 1.500 kişiyi Edirne'den semt-i

³⁰⁶ Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı*, s. 196.

³⁰⁷ ATASE, K. 1595, D. 28, F. 4.

³⁰⁸ "Trakya'da Harekât", *İkdam*, 30 Ağustos 1922, nr. 9138; "Trakya'daki Yunan Kitaatının Nakli", *Vakit*, 30 Ağustos 1922, nr. 1695.

³⁰⁹ "Trakya'yı Muhafaza Edemeyeceklerini Anladılar", *Vakit*, 21 Eylül 1922, nr. 1719.

³¹⁰ "Trakya'daki Yunan Ordusu Tam bir Anarşi Halindedir", *İkdam*, 23 Eylül 1922 nr. 9162.

³¹¹ "Trakya'da Yunan Mezâlîmini Protesto", *İkdam*, 7 Teşrinievvel 1922, nr. 9177.

meçhule götürülmüşlerdir. 168 köyün kadınlarını camiye doldurdular, ırzlarına geçtiler. Çorlu'dan Kırkkilise'ye kadar imha taburları kurulmuştur. Ahali isyan durumundadır. İsyân edenler 2 bin 800 Yunanlıyı tepelemiş ve hududa sürmüştür. Saray ve Vize'de de kanlı mücadele devam etmektedir. Köyler yakılmaktadır. Edirne şehrinde sokakta gezenler öldürülüyor. Tayyare bunları göremez. Bugün bu konferansı İngiltere'nin uzatmasının nedeni Trakya'nın tamamıyla imhasını temin içindir.”³¹²

Trakya bu durumda iken, 3 Ekim 1922'de Mudanya'da başlayan konferans aralıklarla 11 Ekim'e kadar devam etti.³¹³ Mudanya görüşmelerinde, Türkiye'yi Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey başkanlığında bir askeri kurul temsil etmiş; İngiltere, Fransa ve İtalya adına da bu devletlerin İstanbul'daki işgal kuvvetleri komutanları ve yardımcıları katılmıştı. Yapılan görüşmeler, her gün rapor halinde Batı Cephesi Kumandanı İsmet Bey tarafından TBMM'ye bildiriliyordu. Yunanistan adına müzakerelere katılacak olan heyette bulunan General Mazarakis ile Albay Sariyanis, Doğu Trakya'yı tahliye etmek için ellerinde Yunan Hükûmeti tarafında verilen bir yetki belgesi olmadığını ileri sürerek ve karaya çıkmalarına da izin verilmediğini belirterek görüşme sonuçlarını Mudanya açıklarında bekleyen bir İngiliz gemisinden takip ettiler. 3 Ekim 1922'de Fevzi Paşa (Çakmak), İstanbul Polis Müdürü Albay Esat Bey ve Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyesi Şakir Bey'i kendilerine bilgi vermek üzere Mudanya'ya davet etti.

İsmet Bey'in, Doğu Trakya'nın dolayısıyla Kırklareli'nin Yunanlılar tarafından hemen terk edilmesi talebini İtilaf devletlerinin reddetmesi, konferans görüşmelerini daha başlangıçta tehlikeye soktu. 10 Ekim 1922'de uzun tartışmalar sonrasında bir anlaşmaya varılabildi. 11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi İsmet Bey ve İtilaf devletleri temsilcileri arasında imzalandı ve 14/15 Ekim 1922 gece yarısından başlayarak yürürlüğe girdi.³¹⁴ Böylece Türkiye ile Yunanistan arasındaki savaş hali son buldu. Doğu Trakya'nın boşaltılıp Türklere teslimi, mütarekenin 5. maddesi uyarınca, 31 Ekim 1922'de Çorlu kazasının teslimi ile başlayarak 25 Kasım 1922'de Edirne'de Türk yönetiminin kurulması ile son buldu

Mudanya Mütarekesi ile ilgili olarak 11 Ekim 1922 saat 09.30'da yayınlanan ilk bildiriye, İsmet Bey şu açıklamayı yaparak Trakya'nın devir teslim zamanları ve şeklini açıkladı: “14-15 Teşrinievvel 1338 (Ekim 1922)'den itibaren mukavele, mevki-i mer'iyete konacak, on beş gün zarfında Yunanistan ordusu Meriç garbına çekilmiş bulunacak ve bundan bir ay sonra da, Şarki Trakya ve Edirne dâhil olduğu halde TBMM Hükûmeti'nce tesellüm edilmiş bulunacaktır.”³¹⁵

³¹² “Trakya'da Yunanlıların İtsafı”, *Vakit*, 1 Teşrinievvel 1922, nr. 1724; “Trakya'da Yunan Zulmüne Karşı”, *İkdam*, 1 Teşrinievvel 1922, nr. 9171.

³¹³ ATASE, K. 1686, D. 50, F. 17.

³¹⁴ Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*. c. I, Ankara: TTK Yayını, 1980, c. I, s. 61-66.

³¹⁵ ATASE, K. 1664, D. 169, F. 9-9/9; *Tevhid-i Efkar*, 12 Teşrinievvel 1338/1922, nr. 3510; *Vakit*, 12 Teşrinievvel 1338/1922, nr. 1736.

Mudanya Mütarekesi'nde ulaşılan sonuç, sadece Türk heyetini değil, İngiliz, Fransız ve İtalyan heyetlerini de memnun etmişti. TBMM için de Mudanya Mütarekesi, askeri zaferden sonra kazanılan ilk siyasi ve diplomatik başarıydı. Mütareke sonucunda Yunan dostu olarak bilinen Lloyd George³¹⁶ görevinden istifa etti ve İngiltere'de hükûmet düştü.

Mudanya Mütarekesi'nin imzalanması ile bütün yurttaki savaş hali sona ermiş, Trakya'ya girilmiş ve Trakya anavatana katılarak barış yolu açılmıştı. Mudanya Mütarekesi görüşmelerinin başladığı günlerde, Trakya'da meydana gelen Yunan baskılarına engel olmak üzere, Fransız, İngiliz ve İtalyan subaylarından oluşan üç heyet, Edirne, Lüleburgaz, Tekirdağ ve Gelibolu çevresine gönderildi.³¹⁷ TBMM Hükûmeti, İtilaf devletleri Fevkalade Komiserliği'ne bir nota göndererek Yunanlıların Trakya'da Türklere karşı yaptıkları mezalimi protesto etti. Notada birçok kimsenin tevkif edildiği ve yağmaların devam ettiği anlatılarak halkın korkudan evlerinden dışarıya çıkamadıkları bildiriliyordu.³¹⁸ Bu nota ile Trakya bölgesine giden heyetlerden beklenen görevler de belirlendi. Mudanya Mütarekesi'nin imzalanması ile beraber Yunan memurlarından bir kısmının görevlerine son verilirken bir kısmı görevlerinde kaldı.³¹⁹ Görevden çekilenlerin yerine Türk defterdarlar, muhasebeciler ve diğer memurların tayinleri yapıldı.

Mütareke hükümleri çerçevesinde, İtilaf devletleri heyetlerinin Doğu Trakya'yı geçici olarak işgal etmelerinin nedeni Türk olmayan ahalinin sükûn ve asayişini sağlamaktır. Otuz gün içinde Türk idare-i mülkiyesi ve jandarması kurulacak ve bu sürenin bitiminde İtilaf devletleri Doğu Trakya'dan dolayısıyla da Kırklareli'nden tamamen çekilecekti.³²⁰ Belirlenen süre içinde İtilaf devletlerini jandarmamız ve mülki idaremiz takip edecek; asayiş, halkın emniyeti, demiryollarının korunması kontrol altına alınacaktı.³²¹ Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra, TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından ateşkesin imzalandığını bildiren ve konunun bütün Müdafaa-i Hukuk teşkilatları ve heyetleri ile belediye reislerine duyurulmasını isteyen bir telgraf çekildi.

Kırklareli'nden Yunan kuvvetlerinin boşaltılması, antlaşmanın yürürlüğe girmesi ile başlamış ve on beş gün içinde tamamlanarak Yunan memurlar çekilmiş, sivil yönetim müttefik memurlara bırakılmıştı. Mudanya Mütarekesi gereğince en geç otuz gün ile belirlenen bu işlemler, Kırklareli'nde yaşanan bazı zorluklar nedeni ile ancak yirmi yedi günde tamamlanabilmiş, nihayet 10 Kasım 1922 günü Kırklareli tam istiklâline kavuşmuştur.

³¹⁶ Mehmet Gönülöbol ve Cem Şar, Cem. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1996, s. 46; Gülmez, *Kurtuluş Savaşında*, s. 573.

³¹⁷ "Trakya'da Müttefiklerin Heyetleri", *Vakit*, 4 Teşrinievvel 1338/1922, nr. 1727.

³¹⁸ "Trakya Mezâlîmi Hakkında Bir Nota", *Vakit*, 5 Teşrinievvel 1922, nr. 1728.

³¹⁹ "Trakya Memurlarının Tayini", *İkdam*, 8 Teşrinievvel 1922, nr. 9179.

³²⁰ "Müttefiklerin Trakya'yı İşgal Etmelerinin Maksadı Ne?", *Vakit*, 9 Teşrinievvel 1922, nr. 1732.

³²¹ *İkdam*, 15 Teşrinievvel 1922, nr. 9187.

3.3.3. Kırklareli'nin TBMM Hükûmeti'ne Teslimi

Millî Mücadele sona ermiş, sıra kurtulan vatan parçalarının İtilaf devletleri temsilcilerinden devir ve teslim alınmasına gelmişti. Trakya'nın devir teslimi sırasında, Refet (Bele) Bey'in emirleri doğrultusunda, Yunanlılar tarafından Trakya'da yapılan gasp ve mezalim gün gün tutulan raporlarla tespit edildi.³²² Erkân-ı Harbiye Birinci Şube Müdüriyeti tarafından Yunanlıların Trakya'da yaptığı gasp ve baskının sonuçları; gasp edilen para, yakılıp tahrip edilen evler ve resmi binalar, nakliye vasıtaları, hayvanlar, ziraat aletleri, hububat ve sebze meyve ile ahaliye yapılan mezalim ve nüfus kayıpları tablolar halinde hazırlandı. 25 Ocak 1923 günü de Refet Bey tarafından TBMM İcra Vekilleri Heyeti'ne sunuldu.

Yunanlılar tarafından Kırklareli merkezden alınan 14 bin 829 adet altın, 2 milyon 745 bin 758 adet banknot, ev eşyası ve kişilere ait paraların toplam kıymeti 4 milyon 870 bin 697 liraydı. Bu miktar tüm sancaklardan toplanan nakit miktarına yakındı. Trakya'da yakılan, tahrip edilen bina ve meskenlerin sayısı 957 olup; bunlardan 318 tanesi Kırklareli merkezde ve 307'si han, dükkân ve mağaza, 11 tanesi de resmi daire idi. Yunanlıların Kırklareli'nden kereste ve araba tekerleği başta olmak üzere götürdüğü ziraat aletlerinin sayısı 601 bin 256 adetti. Trakya'dan götürülen hububat ve zahirelerin miktarı 498 bin 428 kilo idi. Bunun 233 bin 46 kilosunu Kırklareli merkezden toplanmıştı. Mudanya Mütarekesi'nden sonra sevkiyat hızlanmıştı.³²³

Halka yapılan baskı ve nüfus kaybına gelince Kırklareli merkez kazada 98 kişi öldürülmüş, 26 kişi yaralanmış, 1.095 kişi tutuklanarak esir edilmiş, 1.054 kişiye de işkence yapılarak namuslarına tecavüz edilmiştir.

Edirne Vilâyeti sancakları içinde en fazla zarar gören yerin Kırklareli olduğunu görmekteyiz.³²⁴ Anadolu'da yayımlanan *Yeni Gün* gazetesinin haberi de Doğu Trakya'daki tahribatı doğrular niteliktedir: "60 bin küsur liralık altın, 3 milyon 930 bin liralık kâğıt para, 2 bin meci diye, 833 bin lira değerinde ev eşyası, 557 ev yakılmış, bunlar arasında 8 cami ve 7 okul da vardır. 10 bin 731 öküz arabası, 3 bin 341 beygir arabası, 6 bin 720 manda, 3 bin 600 öküz, 792 tosun, 11 bin 400 inek, 4 bin 100 beygir, 272 kısarak, 3 bin 600 merkep, 200 katır, 109 bin koyun 26 bin keçi, 34 bin 900 kaz, 3 bin 500 hindi, 700 ördek çalınmıştır. 600 bin ziraat aleti, 98 bin kilo hububat, 88 bin kilo sebze ve meyve. 6 bin 374 öldürme ve yaralama, 2 bin 530 sürgün, 1.093 işkence ve namusa tecavüz, 140 bekâretin bozulması, 39 ırza tecavüz. Doğu Trakya'daki Müslüman nüfus 143 bin erkek, 121 bin 500 kadın, toplam 264 bin 500 azalmıştır."³²⁵

³²² *Arşiv Belgelerine Göre, Balkanlar' da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi 1 Balkanlar'da Yunan Mezalimi*, s. 323-327; Aynı rakamlar o günün gazetelerinde de yayımlanmıştır; Nurettin Gülmez, *Kurtuluş Savaşında Anadolu'da Yeni Gün*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1999, s. 159-160

³²³ TİTE, 14 Ekim 1922, K. 53, B. 41.

³²⁴ "Trakya'daki Hububatı Kâmilten Nakil Ediyorlar", *Vakit*, 18 Teşrinievvel 1922, nr. 1741.

³²⁵ Gülmez, *Kurtuluş Savaşında*, s. 159-160.

Vali Şakir Bey'in *İkdam* gazetesine verdiği beyanatı da *Yeniğün* gazetesinden farklı değildir: "Yunanlılar tahliye esnasında maalesef pek çok mezâlîm, gasp ve tahrip meydana getirmişlerdir. Şimdiye kadar tesellüm ettiğimiz mıntıkaya bakılırsa Şarki Trakya'dan Yunanlıların beraberlerinde alıp götürdükleri müdafaasız ve masum ahali-i Müslime miktarının 3 ila 4 bin kişi oldukları tahmin edilmektedir. Bilhassa çift hayvanı ve nakliye vasıtalarının hemen hemen hepsi gasp edilerek götürülmüştür. Henüz yapılmakta olan tahkikat neticesini alamadığımız için size kesin bir rakam söylemeye imkân yoksa da gezdiğim yerlerde edindiğim fikre göre bu suretle Müslüman ahalden alınıp götürülen nakliye vasıtaları ve çift hayvanı miktarı 20-30 bine yakındır. Öyle köyler vardır ki 400 hane elinde bugün ancak 12 çift hayvanı kalmıştır. Yakılan köylerden ancak Üsküpdere ve Kızılcamüsellim köyleri hakkında bilgi alabildim. Bu köyler camileri, bütün evleriyle bugün birer kül yığını halinde bulunmaktadır."³²⁶ Vali Şakir Bey, açıklamalarında gayrimüslimler hakkında da bilgi veriyor ve köylerde gayrimüslim halkın kalmadığını açıklıyordu.

Doğu Trakya'nın tahliye ve devir teslim işlemlerinin yapıldığı sırada Yunanlıların, Bulgar ve yerli Rumların verdiği zarar azımsanmayacak derecedeydi. Daha 1922 yılı Ağustos ayı içinde Kırklareli ve yakın çevresindeki köylerden bin kadar koyun ile dört yüz sığır,³²⁷ parası verilmeden Yunanlılar tarafından gasp³²⁸ edilmişti. Trakya'daki ahali, ayda dört gün, zorla, yol inşaatlarında ve dağa götürülerek telgraf direkleri diktirmek suretiyle, angarya olarak çalıştırılmış;³²⁹ Yunan askerleri yol keserek,³³⁰ ırz ve namusa taarruz etmişlerdi. Doğu Trakya'nın Türklere verileceği anlaşıldığı andan itibaren, hemen hemen bütün köyler Yunan askerleri tarafından çevrilerek köylülerin bulunduğu yerleri terk etmesi yasaklanmıştı.³³¹ Yunanlılar, Trakya'dan topladıkları mühimmat ve erzakı Müttefik kuvvetlerinin bölgelerine taşımak için Doğu Trakya'daki ahalinin hayvan, araba ve diğer nakliye araçlarını süratle kaçırma telaşına düşmüşlerdi. Trakya'yı boşaltmaya başlayan Yunanlılar, yağmaya devam ederek, bütün nakliye araçlarını, hayvanları, zahireleri ve kendilerine lazım olabilecek taşınabilir her türlü eşyayı yanlarında götürüp,³³² Trakya'yı adeta bomboş bırakmışlardı. *Tevhid-i Efkâr* gazetesinin haberinde, "Vize'den itibaren Kırklareli'ne kadar geçilen her köyde, değil bir araba bir tek merkebin bile olmaması, halkın ne derece soyulduğunu açıklıyor." deniliyordu.³³³ Babaeski

³²⁶ "Edirne Valisi Şakir Bey Şehrimizde", *İkdam*, 16 Teşrinisani 1922, nr. 9219; "Trakya'da Vaziyet", *İleri*, 16 Teşrinisani 1922, nr. 1718.

³²⁷ TİTE, 11 Ağustos 1922, K. 49, B. 152.

³²⁸ TİTE, 4 Ağustos 1922, K. 53, B. 168.

³²⁹ TİTE, 29 Ağustos 1922, K. 53, B. 147.

³³⁰ TİTE, 26 Ağustos 1922, K. 53, B. 160.

³³¹ "Müttefikin Kıtaatı Trakya'ya Dâhil oldular", *Renin*, 15 Teşrinievvel 1922, nr. 2.

³³² TİTE, 17 Eylül 1922, K. 53, B. 111.

³³³ "Lüleburgaz'da İdare-i Mülkiyemizin Tesisi", *Tevhid-i Efkâr*, 11 Teşrinisani 1922, nr. 3540.

kazasında, bir araba veya bir hayvan kalmadığı gibi, erzak olarak ne buldularsa gasp eden Yunanlılar, bu kadarla da kalmayıp evlerdeki pencere çerçevelerini bile alıp götürdüler,³³⁴ götüremediklerini de yaktılar.³³⁵

Dr. Ahmet Hamdi'nin raporuna³³⁶ göre, bölgenin Yunanlılar tarafından işgali üzerine, Yunan orman fen memurları Kırklareli'nin ormanlık alanda kurulmuş olan yerleşim yerleri Sazara, Çağlayık, Dereköy, Kofçağız ve Pınarhisar'da meşe, kayın, gürgen, akçaağaç, kavak, dişbudak ağaçları ile çok gür olan ormanlarından hemen faydalanma yollarına gitmiştir. Böylece, Dereköy ve civarındaki ormanların %70'i travers ve uzun boyda kereste haline getirilerek, yöre halkına angarya suretiyle taşınmış ve Yunanistan'a nakledilmiştir. Bu durum Yunanlılar bölgeden ayrılana kadar devam etmiş ve Millî Mücadele sonunda, bölgedeki ormanların büyük bir kısmı yok olmuştur.

Yunanlılar, çekilme esnasında telgraf tellerine de zarar verdikleri için bölgede haberleşme bir süre tam olarak gerçekleşememiş, birçok yerden haber alınamamıştır. *Vakit* gazetesinin bir haberinden, Trakya'nın durumunu gazetelerden öğrenen İstanbul'daki esnaf cemiyetlerinin harekete geçtikleri, Trakya'nın iktisadi durumunu eskisi gibi hareketli bir hale getirebilmek için her bir cemiyetin nakliyat işlerinde kullanılmak üzere bir kamyon olarak Trakya'ya göndermeye karar verdiği öğrenilmektedir.³³⁷

Kırklareli köylerinin bir kısmı Yunanlılar tarafından tamamen tahrip edilmiş, ormanlara kaçan ve sığınan halkın çoğu katledilmişti. Yunanlılar tarafından öldürülen Müslüman halkın feryatları, Bulgaristan'dan duyuluyordu. Birçok köy halkı da korkularından Bulgaristan'a göç ve iltica etmeye başlamıştı. Yunanlılar, Trakya'daki halka çeşitli işkenceler uyguluyorlardı. 1920-1922 yıllarında Yunanlılar, Kırklareli merkez kazası ile Kavakdere, Deveçatak, Osmancık, Dereköy, Mandra, Yündalan, Sazara, Beypınar, Demircihalil, Eriklice, Karahıdır, Asılbeyli, Lefeci, Kızılıkdere, Hedye, Kapaklı, Koruköy, Düzorman, Ahmetler, Kofçağız, Keşirlik, Elmacık, Kadıköy, Dolhan, Polos, Koyunbaba, Paşayeri, Yenice, Vakıflar, Dokuzhöyük, Kocahıdır, Karadere, Beypınar ve Üsküpdere köylerinde öldürme, işkence, tevkif ve tutuklamalar yaptılar.

Trakya'nın Yunanlılar tarafından işgalinin yıldönümü olan 26 Temmuz 1922 günü, Yunan işgal ve baskılarını protesto etmek için İstanbul Şehzadebaşı Ferah salonunda yapılan mitingde, Trakya Cemiyeti temsilcisi tarafından bir rapor sunuldu. Bu raporun bir an önce bütün dünyaya duyurulması için, Trakya mültecilerinin teklifi üzerine,

³³⁴ *Devrin Yazarlarının Kalemiyle Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal*, Yay. Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman, c. II. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay., 1981, s. 1101.

³³⁵ *TİTE*, 17 Ekim 1922, K. 53, B. 34.

³³⁶ Hamit Sadi, "Paşaeli", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, 1 (1931), s. 77; Ahmet Hamdi, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 4-5.

³³⁷ "Trakya'ya Yardım", *Vakit*, 10 Teşrinisani 1922, nr. 1764.

Yunanlıların Trakya'da Müslümanlara karşı yaptıkları yok etme siyasetinin anlatıldığı bu çalışma kitap olarak basıldı. Burada işkence, tevkif, gasp edilen ve öldürülenler olayların yaşandığı köy ve şahıs isimleri ile beraber tek tek verildi.³³⁸

Talat Yalazan'ın *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi*³³⁹ adlı eserine göre de Kırklareli Merkez, Demircihalil, Eriklice, Karahıdır, Asılbeyli, Kızılcıkdere, Yündalan, Sazara, Hedye, Dereköy, Kuruköy, Düzorman, Kuyuova, Kula, Kofçağız, Elmacık, Erikler, Dolhan, Koyunbaba, Karadere ve Beypınar köylerinden isimleri belirlenen 209 kişiyi isimleri belirlenemeyen 785 kişi tevkif edilmişti. Ayrıca Ulufeci ve Topçu köylerinin tüm erkekleri tevkif edilirken, Yörüklerbayırı ve Ahmetler köyleri tamamen tahrip edilerek halkı dağıtılmıştı. Çağlayık köyü halkı tamamen Bulgaristan'a iltica etmiş, Karaabalılar ve Ahlatlı köyleri halkı da Bulgaristan'da kalmıştı. Yündalan köyünde 20 kişi dövülerek işkenceye maruz kalmıştı. Aynı günlerde Yunan jandarmaları Poyralı köyünden zorla bin lira karşılığında yüz seksen koyun almıştı. Yunanlılar Kırklareli ve çevresindeki ormanları tamamen tahrip etmişler, büyük ağaçlar kesilerek Yunanistan'a götürülmüştü. Kofçağız, Bergosçuk, İslambey, Çağlayık, Karaabalar, Sazara köyleri Yunanlılar tarafından tamamen tahrip edilmiş, halkı ormanlara kaçmış, kaçanların da büyük bir kısmı öldürülmüştü. Kocatarla köyü halkının erkek nüfusu tamamıyla kılıçtan geçirilmişti. Yunan askerleri, köylerde katliam, işkence yapmaktan başka Müslüman köylerini dağıtıp buralara Rum muhacirleri yerleştirmişlerdi. Karahamza köyüne, Kafkasya'dan getirilmiş olan Rum muhacirler yerleştirilmişti. Köyün Müslüman ahalisi dağıtılmıştı. Çağlayık, Ahlatlı, Karaabalar, Karahamza ve Paspala köyleri halkı zorla Bulgaristan'a göç ettirilmişti. Bütün bu eziyetler ve işkenceler yetmezmiş gibi, Kırklareli kaza ve köylerindeki halkın mallarına el konularak paraları zorla alınmış, hayvanları da ellerinden alınarak yerli Rumlara verilmişti. Zorluk çıkaranlar ya dövülerek öldürülmüşler ya da üzerlerine gaz dökülmek sureti ile yakılmışlardı.

*Şarki Trakya'da Yunan Mezalimi*³⁴⁰ isimli eserde Kırklareli ve yöresinden 1921 yılı Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül, Ekim aylarında öldürülen, yaralanan, işkence, yağma, tahrip ve gasp edilenlerin isimleri köy köy verilmiştir. Kırklareli merkez ve köylerinden yüzlerce kişi de sebepsiz yere tutuklanmıştır. Bu eserde tutuklananların isimleri köylerine göre tek tek verilmiştir.

Mudanya Mütarekesi'nde Doğu Trakya'nın zararsız bir şekilde devir teslimi için izlenecek yol belirlenmiş³⁴¹ 15/30 Ekim 1922 tarihleri arasında Yunanlıların Doğu Trakya'yı boşaltmaları kararlaştırılmıştı. Boşaltma sadece askerlerle sınırlı kalmayacak, onlara ait askeri kurumlar ve servisler, her türlü taşıma araçları, savaş aletleri, cephane

³³⁸ *Şarki Trakya'da Yunan Zulümleri*, İstanbul: Trakya Cemiyeti Neşriyatı, 1922, s. 39-53.

³³⁹ Talat Yalazan, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)*, Ankara: Genelkurmay Askeri ve Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, 1994, s. 132.

³⁴⁰ Yalazan, *Türkiye'de Yunan*, s. 40-53.

³⁴¹ *TBMMZC*, c. XXIII, 11 Teşrinievvel 1338/1922, s. 341.

ve yiyecek maddelerini de kapsayacaktı. Askerlerin çekilmesiyle beraber Yunan sivil idaresi de en kısa zamanda bölgeyi terk edecek, idare önce İtilaf devletleri memurlarına geçecekti. İtilaf devletleri memurları, teslim aldıkları yönetimi en kısa zamanda hatta aynı gün TBMM Hükûmeti memurlarına devredeceklerdi.

Yaklaşık iki buçuk senedir işgal altında kalmış olan Kırklareli halkının daha fazla üzülmemesi ve bölgenin düzenli bir şekilde teslim alınması için çalışılıyordu. Bakanlar Kurulu tarafından Doğu Trakya'yı devir ve teslim alma görevi TBMM'de 11 Ekim 1922 günü yapılan görüşmelerde hazırlanan tezkereyle İzmir Milletvekili Refet Bey'e verildi. Tezkerede Refet Bey'in yetkileri ve görevleri de açıklanıyordu.³⁴² TBMM tarafından izin verilen ve on beş günde bir Ankara'ya gelecek olan Refet Bey,³⁴³ hükûmetle görüştüktan sonra 19 Ekim 1922'de İstanbul'a geldi.³⁴⁴ Bölgede otorite boşluğunun asayişsizliğe ve düzensizliğe neden olmaması için bir an önce millî idarenin kurulmasını isteyen Refet Bey,³⁴⁵ Doğu Trakya'yı teslim alma işlerine yardımcı olmak için 14 Ekim 1922'de İstanbul'da bulunan Şakir Bey'e bir telgraf çekerek Edirne Valiliği'ne tayin olduğunu bildirdi.³⁴⁶ Hemen İstanbul'a gelerek Refet Bey'le temasa geçen Şakir Bey, Trakya'da göreve başlayacak memurların listesini hazırlamaya başladı.

İstanbul'da bulunan müttefik generaller de kendi aralarında düzenledikleri toplantılarla, Yunan tahliyesi ve devir teslim süreci ile ilgili önemli kararlar alıyorlardı.³⁴⁷ İtilaf devletleri tarafından işgal edilecek olan Doğu Trakya üç bölgeye ayrılmıştı:³⁴⁸

1. Çorlu ve Çerkezköy çevresinden oluşan I. Bölge, İtalyan kuvvetlerince işgal edilecek,
2. Edirne, Kırkkilise ve Lüleburgaz çevresinden oluşan II. Bölge Fransız kuvvetlerince işgal edilecek,
3. Tekfurdağ (Tekirdağ), Keşan ve Hayrabolu çevresinden oluşan III. Bölge İngiliz kuvvetlerince işgal edilecekti³⁴⁹.

Müttefik generalleri,³⁵⁰ 16 Ekim 1922'de yaptıkları toplantılarla bölgelerindeki kazaların işgal ve tahliye tarihlerini belirlediler. Fransız bölgesinde yer alan Kırklareli, Lüleburgaz, Pınarhisar ve Babaeski, 8-9-10 Kasım 1922 tarihlerinde TBMM Hükûmeti'ne devir ve

³⁴² TBMMGZC, c. XXV, 20 Teşrinievvel 1922, s. 1073-1075.

³⁴³ TBMMGZC, c. XXIII, 11 Teşrinievvel 1922, s. 341-342.

³⁴⁴ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı*, s. 762.

³⁴⁵ *Vakit*, 15 Teşrinievvel 1922, nr. 1736.

³⁴⁶ *Vakit*, 17 Teşrinievvel 1922, nr. 1740.

³⁴⁷ *Vakit*, 15 Teşrinievvel 1922, nr. 1738.

³⁴⁸ ATASE, K. 2068, D. 24, F. 4-9; K. 1686, D. 50, F. 12-1.

³⁴⁹ İngiliz bölgesi Şarköy, Keşan, Uzunköprü 18 Kasım 1922'de, İpsala 19 Kasım 1922'de, Enez 20 Kasım'da olacaktır; "Edirne Vilayetinde Vaziyet", *Akşam*, 11 Teşrinisani 1922, nr. 1487; İngiliz kıtaatı işgal bölgesi olan Tekfurdağ, Şarköy, Mürefte ve Hayrabolu'yu, İtalyan kıtaatı da kendi işgal bölgesi olan Silivri, Çerkezköy, Çorlu, Vize, Saray ve çevresini işgal ettiler; "Kırkkilise'de Fransızlar Tarafından Bugün İşgal Edilecek", *İkdam*, 19 Teşrinievvel 1922, nr. 9191.

³⁵⁰ ATASE, K. 1686, D. 50, F. 23.

teslim edilecek,³⁵¹ bölgenin teslimi³⁵² 13 Kasım'da sona erecekti. Ancak asker ve sivillerin beraber tahliyesi, tren hattı boyundaki kasabalardaki yoğunluk, Rumlarla beraber bölgeden ayrılan Ermenilerde görülen teşkilatsız ve kitleler halindeki göçler heyetlerin işini zorlaştırdı. Bu düzensizlik ve kontrolsüzlük Türklerin eşyalarının yağmalanmasına, araba ve hayvanlarının alınarak ürünlerinin Yunanlılar tarafından Yunanistan'a kaçırılmasına neden oluyordu. Bu kargaşada tahliyenin belirlenen tarihlerde yapılamayacağını anlayan müttefik heyetleri ve Refet Bey, tahliye işlemlerini belli bir düzene sokmak ve Doğu Trakya'nın devir ve teslim işleminin çabuklaştırılmasını sağlamak amacı ile 23 Ekim 1922'de³⁵³ bir toplantı daha yaptılar. Refet Bey, idari boşluğun doldurulması ve huzur ve sükûnun sağlanması için bir an önce TBMM idaresinin kurulmasını istedi. Toplantı sonunda yeni devir teslim günleri belirlendi.

Bu tarihten itibaren, tahliye ve sevkiyat işlemleri biraz daha düzenli yapılmaya başlandı³⁵⁴ ise de Yunanlılar söz verdikleri tarihte Trakya'yı tahliye edemeyeceklerini bahane ederek, 15 gün daha süre istediler. Buna göre memur ve jandarmalar, Kırklareli'ne 6-7 Kasım 1922 günlerinde girecekler ve 8 Kasım 1922'de bölgeyi teslim almaya başlayacaklardı. General Harrington, 26 Ekim 1922'de Refet Bey'e bir mektupla yaptığı değişiklikleri bildirdi ve Türk jandarmalarının teslim bölgelerine gittikleri zaman Yunan müfrezeleri ile karşılaşmaları durumunda çıkması muhtemel olan olaylar karşısında dikkatli olunmasını istedi.

Yunan müfrezeleri, müttefik heyetlerin kontrolünde geri çekileceklerinden onların güvenliğinin sağlanması gerekiyordu.³⁵⁵ Refet Bey, bu durumu, 27 Ekim 1922'de bölgeyi teslim alacak olan Vali Şakir Bey ve Jandarma mıntika müfettişine iletti ve devir teslimde yapılacak işleri bildiren bir emir yayınladı.³⁵⁶ Bölgeyi terk etmekte olan Yunan jandarmaları ile karşılaşıldığı takdirde her türlü çatışmadan kaçınılmasını istedi.

Devir teslim hazırlıklarında hala bazı aksaklıkların olması yüzünden, Refet Bey, 28 Ekim 1922'de³⁵⁷ müttefik generalleri ile yeni bir toplantı yaparak kasabaların teslim tarihlerinin yeniden belirlenmesini sağladı. Bu toplantıda, kasabaların devir teslim tarihleri daha sonra yapılacak görüşmelerde kesinleştirilmek üzere yeniden belirlendi. Buna göre Kırklareli 8-15 Kasım tarihleri arasında devir teslim edilecekti. 8 Kasım 1922 tarihinde devir teslim tarihi 10 Kasım 1922 olarak kesinleşti. Buna göre kazalardan Demirköy 2 Kasım, Lüleburgaz ve Pınarhisar 8 Kasım, Babaeski ve Alpullu 9 Kasım 1922'de teslim edilecekti.³⁵⁸

³⁵¹ "Şarki Trakya 25 Teşrinisani'de Tamamen Teslim Edilmiş Olacak", *İkdam*, 16 Teşrinisani 1922, nr. 9206.

³⁵² "Edirne Vilayetinde Vaziyet", *Akşam*, 11 Teşrinisani 1922, nr. 1487.

³⁵³ ATASE, K. 1595, D. 28, F. 15, 16, 16-1; K. 2070, D. 25, F. 1-5, 1-6, 1-7; "Şarki Trakya'da İdare-i Mülkiyemiz", *İkdam*, 24 Teşrinievvel 1922, nr. 9196.

³⁵⁴ Veysi Akın, *Trakya'nın Türklere Teslimi*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1996, s. 74-76.

³⁵⁵ ATASE, K. 1388, D. 22, F. 1,1-2.

³⁵⁶ ATASE, K. 2070, D. 25, F. 8-1,8-2.

³⁵⁷ ATASE, K. 2068, D. 24, F. 6; K. 1595, D. 28, F. 20; K. 1686, D. 50, F. 34-4, 34-5.

³⁵⁸ *Vakit*, 16 Teşrinisani 1922, nr. 1770.

Tahliye işlemlerinde zaman zaman aksamalar görülse de, Mudanya Mütarekesi'nde belirlenen tarihlerde tahliye ve teslim işlemlerinin yapılması için her iki taraf da ellerinden geleni yapıyordu. Tahliye öncesi yaşanan gerginlikler nedeniyle Fransızlar 19 Ekim 1922'de Kırklareli'ne gelebildi. 20 Ekim 1922 akşamı da son Fransız piyade müfrezesi Kırklareli'ne ulaştı. Fransız kuvvetlerinin 21 Ekim 1922'de şehri işgal etmesiyle Yunan kuvvetleri 22 Ekim 1922'de çekilmeye başladı. Yunanlıların tahliyesiyle beraber şehirdeki Rumların ve diğer gayrimüslim halkın da göçü devam ediyordu. Memleketi terk etmek isteyen Rum halkla Yunan kıtaatının, kendilerine ait malzemeleri ve eşyaları beraberlerinde götürmelerine izin verilmişti. Trakya'ya, Anadolu'dan binlerce Rum ve Ermeni göç etmişti. Bunlar da kısmen Yunanlıların zorlamaları kısmen de kendi arzuları ile Doğu Trakya'dan Batı Trakya'ya, Ege'deki adalara ve Bulgaristan'a göç etmek için belirlenen mevkilerde toplanıyorlardı: "Kırkkilise, Edirne çevresi muhacirleri Karaağaç'ta; Lüleburgaz, Uzunköprü, Çorlu, Çerkezköy muhacirleri Kuleliburgaz'da; Tekfurdağ, Keşan ve Malkara muhacirleri Muratlı'da ve Lüleburgaz Uzunköprü yoluyla Kuleliburgaz'da; Karaağaç'ta toplanan Anadolu muhacirleri dâhil 40 bin muhacirden Ermeniler Cisri Mustafa Paşa yoluyla Bulgaristan'a göç edeceklerdir."³⁵⁹

Zamanında alınan tedbirler sayesinde, göçmenler arasında hiçbir bulaşıcı hastalığa rastlanmadı. *Renin* gazetesinde konu ile ilgili olarak verilen haberde "Türkler Trakya'ya geldiklerinde gayrimüslim meselesinin tamamen çözüldüğünü görecekler." denilerek Trakya'da yüzde bir oranında bile gayrimüslim kalmadığı belirtiliyordu.³⁶⁰

Yunanlıların çekilmeye başlamasıyla beraber 30 Ekim 1922'de Kırklareli şehir eşrafından geçici bir halk hükûmeti kurularak göreve başladı.³⁶¹ Böylece, şehir TBMM Hükûmeti'ne teslim edilene kadar Müttefik heyetlerinin de yardımıyla asayiş sağlanmaya ve halkın ihtiyaçları temin edilmeye çalışıldı.³⁶² Buna ilaveten yangın ve diğer olaylara meydan vermemek için sivil bir zabıta teşkilatı kuruldu.³⁶³ Müslüman halkın hala korkudan dışarıya çıkmadığı bu günlerde şehir sokaklarında sadece arabalarla veya otomobillerle eşya taşıyan muhacirlerin görüntüleri vardı. Tahliye başladığından beri, Kırklareli'nin zaruri ihtiyaç maddelerinin fiyatları yüzde elli oranında artmış, şehirden göç eden Rumların kıymetli malları ucuz fiyatlarla Museviler tarafından satın alınmaya başlamıştı.³⁶⁴ Cadde ve sokakların düzenini sağlamak için seçilen memurların izni ve kontrolü altında, halkın ihtiyacını sağlayacak dükkânların açılmasına da izin verilmeye başlandı. Kırklareli ve çevresinde ³⁶⁵ kurulan çeşitli komisyonlarla terk edilen eşya ve emvalin cetvelleri tutuldu.

³⁵⁹ "Şarki Trakya Nasıl Tahliye Olunuyor", *İkdam*, 26 Teşrinievvel 1922, nr. 9198.

³⁶⁰ "Trakya'nın Tahliyesi Hakkında", *Renin*, 25 Teşrinievvel 1922, nr.14.

³⁶¹ "Kırkilise'de Hükümet-i Muvakkata", *Vakit*, 3 Teşrinisani 1922, nr. 1757; *Vakit*, 3 Teşrinisani 1922, nr. 1740.

³⁶² "Şarki Trakya'nın Tahliyesi", " Yunanlılara Göre Tahliye", *İkdam*, 22 Teşrinievvel 1922, nr. 9194; "Trakya'da Son Vaziyet", *Renin*, 23 Teşrinievvel 1922, nr. 12.

³⁶³ "Trakyamıza Kavuşurken", *İkdam*, 31 Teşrinievvel 1922, nr. 9203.

³⁶⁴ "Yeni Jandarma Kıtaatının Çorlu'ya Muvasalatı", *İkdam*, 5 Teşrinisani 1922, nr. 9208.

³⁶⁵ "Müttefiklere Göre Trakya'da Son Vaziyet", *Renin*, 2 Teşrinisani 1922, nr. 21.

Fransız askerleri tarafından korunan Lüleburgaz'da, 25 Ekim 1922 günü itibarıyla gerek istasyonda gerekse kasabada tek bir Yunan askeri kalmamıştı. Doğu Trakya'daki Müslüman halk, bir taraftan Yunan askerinin gitmesine sevinirken diğer taraftan hayvanları ve ekinlerinin el konularak götürülmesine üzülyordu. Trakya Müslümanlarının hayvanlarının ve mahsulünün sekizde yedisine Yunanlılar tarafından el koyulmuştu.³⁶⁶ 29 Ekim 1922 günü Müttefik'in tebliğlerine göre Fransız, İngiliz ve İtalyan bölgelerinde Türklere başka kimse kalmamıştı.³⁶⁷ Refet Bey, devir teslim sırasında yapılması gereken işlemleri anlatan bir genelgeyi Edirne Valiliği ve Jandarma Mıntika Müfettişliklerine bildirdi.³⁶⁸

Mudanya Mütarekesi gereğince³⁶⁹ Trakya'da bulundurulması gereken Türk Hükûmeti jandarmasının (toplam mevcudu 8 bin) kuruluş ve tertibi, Genelkurmay Başkanı Fevzi Bey, Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey ve Refet Bey arasında 12 Ekim 1922'de kararlaştırılarak Başkomutanlık oluruyla uygulamaya geçirildi. Buna göre Doğu Trakya'ya gönderilecek seyyar jandarma birlikleri, emredilen tarihlerde İzmit, Gemlik ve Bandırma iskelelerinde hazır bulundurulacaktı. Emniyet ve asayiş işlerinin iyi bir düzenle yürütülmesi için Refet Bey, Doğu Trakya'yı Tekirdağ, Keşan, Edirne ve Kırklareli olmak üzere dört jandarma bölge müfettişliğine ayırdı.³⁷⁰ Komutanı Yarbey Mümtaz Bey olan Kırklareli Jandarma Bölge Müfettişliği, Vize, Demirköy, Pınarhisar, Lüleburgaz, Babaeski, Kırklareli bölgesini kapsıyordu.

Refet Bey, Doğu Trakya'da tertip edilen jandarma birliklerinin hizmet ve görevlerini bir talimatla düzenleyerek, talimatı Edirne Valiliği'ne, Kırklareli, Tekirdağ, Keşan Jandarma Bölge Müfettişliklerine ve bilgi için Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdi.³⁷¹ Talimat gereğince, karakol görevleri, ilçelerin iç ve inzibat işleri gibi belli görevlerde hizmet görecek askerlerden biri sabit diğeri de seyyar olmak üzere, iki çeşit jandarma hizmeti oluşturuldu. İnzibat ve asayişin sağlanmasında sabit jandarma, yardım, sınırların gözetlenmesi, demiryolu hattının korunması gibi görevlerde hizmet görmek üzere Bölge Müfettişliklerine bağlı jandarma taburları, ilçe ve sancak merkezlerinde birlikte bulundurulacaktı. Teslim alma sürecinde, her bölge müfettişliği içinde bulunan ilçe merkezlerinde bu birliklerden birer bölük bulundurulması tercih edilmekteydi. Kırklareli Jandarma Müfettişliği içindeki Bulgar sınırının, iki taburla gözetlenmesi uygun görülmüştü. Eşkîyalık, çete faaliyeti vesaire gibi herhangi bir asayişsizlik, derhal ezici bir kuvvetle bastırılacak ve hiçbir suretle olayın genişlemesine meydan verilmeyecekti. Ayrıca, sözü geçen talimatla devir ve teslimden hemen sonra, Doğu Trakya'da kuvvetli ve her şeyi yapabilir (cins ve mezhep ayırmaksızın herkese karşı tamamıyla adil) düzenli bir idare kurulmasının da istendiği belirtiliyordu.³⁷²

³⁶⁶ "Şarki Trakya'da En Son Vaziyet", *İkdam*, 25 Teşrinievvel 1922, nr. 9197.

³⁶⁷ "Müttefik'in Tebliğleri", *İkdam*, 29 Teşrinievvel 1922, nr. 9201.

³⁶⁸ ATASE, K. 2087, D. 67, F. 1.

³⁶⁹ Mudanya Mütarekesi gereğince Doğu Trakya'da bulundurulması tespit edilen Türkiye Hükûmeti Jandarması kuruluş ve tertibi için bkz. Akın, *Trakya'nın Türklere*, s. 98-100.

³⁷⁰ ATASE, K. 1595, D. 28, F. 18,18-2.

³⁷¹ ATASE, K. 1595, D. 28, F. 19.

³⁷² *Vakit*, 29 Teşrinievvel 1922, nr. 1752.

Doğu Trakya'nın tahliye ve tesliminin sorun çıkmadan yapılabilmesi için Müttefikîn İşgal Kuvvetleri Komutanlığı 14 Ekim 1922 tarihinde İngiltere Kuvvetleri Başkumandanı General Harrington, İstanbul İşgal Kuvvetleri Komutanı General Charpy ve İstanbul İtalya İşgal Kuvvetleri Kumandanı General Monbelli tarafından hazırlanan bir beyanname yayınladı. Buna göre Müttefikîn Kumandanlığı'nın şimdiki Yunan idaresi tarafından kendilerine devir olunacak mülki idareyi üzerlerine alması ve mümkünse aynı gün bu idareyi Türk memurlara teslim etmesi isteniyordu. Ayrıca hükûmetin devir teslim edileceği bir ay içerisinde herkesin elinden geleni yapması isteniyor ve Türk idaresinin bir ay içinde kurulmasının sağlanacağı belirtiliyordu.³⁷³Anlaşılacağı gibi, hem İtilaf devletleri hem de TBMM birbirlerine mümkün olduğunca kolaylık sağlayarak tahliye sırasında asayişin sağlanmasına ve kimsenin zarar görmemesine yardımcı olacaktı. Doğu Trakya'nın teslimi ve Türk Millî Hükûmeti mülki idaresine devri, müttefikler arası heyetler aracılığı ile yapılacağı için Edirne, Kırklareli, Lüleburgaz, Tekirdağ, Keşan, Uzunköprü ve Çorlu'da heyetler kurularak görevlendirildi.³⁷⁴ Trakya'ya hareket eden heyetlerin en önemli görevi Trakya'yı Yunanlılardan teslim almak olduğu kadar düşmanın Anadolu'da yaptığı mezalime fırsat vermeyerek, engel olmaktı.³⁷⁵ Bunu sağlamak için heyetlerin buldukları merkezlerin her birine birer müttefik piyade taburu gönderildi. Bu doğrultuda, İngilizler, Tekirdağ ve Lüleburgaz'a birer piyade taburu, Keşan'a bir piyade taburu ve bir süvari bölüğü; Fransızlar, Kırklareli ve Lüleburgaz'a birer piyade taburu, Edirne'ye bir piyade taburu ve bir süvari bölüğü; İtalyanlar, Çorlu'ya bir piyade taburu gönderdiler. *İkdam* gazetesinin haberinde de İngiliz, Fransız ve İtalyan kuvvetlerinin işgal bölgeleri ve tahliye işlemleri hakkında bilgi veriliyordu.³⁷⁶

İstanbul'da buluşan Şakir ve Refet Beyler Trakya'da Ekim ayı sonuna kadar görev alacakların tayinlerini yaptılar. Buna göre Kırklareli Mutasarrıflığına (Vekâleten) Gelibolu Mutasarrıfı Asım Bey, daha sonra Tevfik Sırrı (Gür) Bey, Midye Nahiye Müdürlüğü'ne Yusuf Ziya Bey, Demirköy Kaymakamlığı'na Raif Bey, Alpulu Nahiye Müdürlüğü'ne Dr. Namık Bey, Vize Kaymakamlığı'na Şeyhler Nahiye Müdürü Cemal Bey, Lüleburgaz Kaymakamlığı'na Pasinler Kaymakamı Ziya Bey, Saray Kaymakamlığı'na Tahsin Bey görevlendirildi. Bu memurlar önce Şakir Bey'e katılmak üzere İstanbul'a gelecekler ve hazırlıklar tamamlandıktan sonra beraberce Trakya'ya geçeceklerdi.³⁷⁷

³⁷³ "Şarki Trakya'nın Tahliyesi ve Teslimi", *İkdam*, 15 Teşrinievvel 1922, nr. 9187.

³⁷⁴ "Şarki Trakya'nın Tahliyesi Tafsilatı", *Renin*, 15 Teşrinievvel 1922, nr. 2; "Edirne Valisi Şakir Beyle Mülakat", *İkdam*, 17 Teşrinievvel 1922, nr. 9189.

³⁷⁵ "Muhtelif Miktarlarda Müttefikin Kuvvetleri Şarki Trakya'ya Gittiler", *İkdam*, 16 Teşrinievvel 1922, nr. 9188.

³⁷⁶ "Şarki Trakya'da Tahliye", *İkdam*, 17 Teşrinievvel 1922, nr. 9189.

³⁷⁷ *Vakit*, 2 Teşrinisani 1922, nr. 1756; *İkdam*, 2 Teşrinisani 1922, nr. 9205.

Refet Bey ve Şakir Bey, Yunanlılar tarafından boşaltılan bölgenin bir an önce teslim alınması konusunda anlaştılar.³⁷⁸ Buna göre Şakir Bey ve mülki idare, ilk önce trenle Çerkezköy'e gidecek oradan da sırasıyla Çorlu, Vize, Saray kazalarına gelerek mülki idareyi kuracaktı. Kırklareli, Lüleburgaz ve Babaeski'de teşkilat kurulmasından sonra en son Edirne ve Meriç çevresine gidilecekti.

29 Ekim 1922 tarihli *Renin* gazetesi,³⁷⁹ 30 Ekim 1922 sabahı, ilk olarak asayiş ve düzeni sağlayacak olan Binbaşı Kemal Bey'in kumandasındaki 660 jandarma ve 77 polisi³⁸⁰ Trakya'ya getirecek nakliye treninin, ardından da Trakya'yı müttefikîn heyetlerinden teslim alacak Türk mülki idarenin İstanbul Sirkeci Tren Garı'ndan hareket edeceği haberini verdi. Trakya'da mülki idareyi kuracaklar Edirne Valisi Şakir Bey ve ona refakat eden Edirne Milletvekilleri M. Şeref Bey ve Faik Bey, Batı ve Doğu Trakya Cemiyetleri adına Galip Bahtiyar Bey, Yusuf Ziya Bey ve Cemal Bey, Defterdar Vehbi Bey, Polis Müdürü Rafet Bey, Muhacirîn Müdürü Sadi Bey ile kaymakamlar, nahiye müdürleri, adliye ve rüsumat memurlarıyla zabıta memurlarından meydana gelen 165 kişilik bir heyetti.

Doğu Trakya'ya ilk giren Şakir Bey ve diğer görevlilerin kendilerini bugünlere erdirdiği için Hakk'a şükrettikleri konuşmaları 31 Ekim tarihli *İkdam* gazetesinde³⁸¹ yer aldı. Ayrıca 31 Ekim 1922 günü, Vali Şakir Bey³⁸² Trakya halkına ve memurlara, Trakya'nın kurtuluşunun fiilen başladığını bildiren ve başlıca hedeflerinin düşman zulmünden kurtulmuş olan bölgelerde düzenli ve kuvvetli idarelerin bir an önce kurulması olduğunu açıklayan on iki maddelik bir beyanname yayınladı.³⁸³

Kırklareli ve yöresinin devir teslim haberleri törenlere katılan *İleri*, *İkdam*, *Tevhid-i Efkâr* gazetesi muhabirleri³⁸⁴ tarafından gün gün verildi. Lüleburgaz'dan başlayan devir teslim törenleri planlandığı gibi, 8 Kasım 1922'den itibaren Fransız mıntıkasının devir teslimiyle başladı. Bölgede ilk devir teslimi yapılacak yer olan Lüleburgaz, 22 Ekim 1922'de Yunan askerleri tarafından tahliye edildikten sonra bir Fransız taburunun komutasına bırakılmıştı. Müttefikîn komisyonunun 28 Ekim 1922 tarihli açıklamasına göre, belediye meclisi seçilmiş ve başlıca görevleri boş olan evleri ve aynı zamanda köylere terk edilen hububatı korumak olan komisyonlar göreve başlamıştı. Komisyon ayrıca dükkânların açılması için izin verecek, terk edilen emlak ve eşyanın da listesini

³⁷⁸ "Trakya'nın Tahliyesi ve Rum Muhacereti", *Renin*, 26 Teşrinievvel 1922, nr. 15.

³⁷⁹ "Bu Gece Trakya'ya Gececek Jandarmamız", *Renin*, 29 Teşrinievvel 1922, nr. 18.

³⁸⁰ Bu sayı *İkdam* gazetesinde 750 olarak verilmektedir; "Memurlarımızla Jandarmamız Dün Şarki Trakya'ya Dâhil Oldular", *İkdam*, 31 Teşrinievvel 1922, nr. 9203.

³⁸¹ "Şarki Trakya'ya İlk Girenlerin Duyguları", *İkdam*, 31 Teşrinievvel 1922, nr. 9203.

³⁸² "Edirne Valisi Şakir Beyin Trakya Memurlarına Tamimi", *İkdam*, 2 Teşrinisani 1922, nr. 9205; "Edirne Valisi Şakir Beyin Trakya Memurlarına Tamimi", *Vakit*, 2 Teşrinisani 1922, nr. 1756; "Edirne Valisinin Beyanname", *Renin*, 2 Teşrinisani 1922, nr. 22.

³⁸³ "Edirne Valisi Şakir Beyin Trakya Memurlarına Tamimi", *İkdam*, 2 Teşrinisani 1922, nr. 9205; "Edirne Valisi Şakir Beyin Trakya Memurlarına Tamimi", *Vakit*, 2 Teşrinisani 1922, nr. 1756; "Edirne Valisinin Beyanname", *Renin*, 2 Teşrinisani 1922, nr. 22.

³⁸⁴ "Müttefiklere Göre Trakya'da Son Vaziyet", *Renin*, 2 Teşrinisani 1922, nr. 20.

hazırlayacaktı. 8 Kasım 1922'de Lüleburgaz'da Türk halkın dışında dört beş hane Rum, elli hane Musevi ve nakil aracı için de az sayıda çift hayvanı kalmıştı. Şakir Bey ve yanındaki heyet 8 Kasım 1922 günü Çorlu'dan Lüleburgaz'a doğru hareket etti.³⁸⁵ Heyet ile Lüleburgaz ve çevresi için ayrılan polis ve jandarmaları getirecek olan lokomotif ve vagonlar, çiçeklerle süslenmiş olarak saat bir buçukta Lüleburgaz'a geldi. Trendeki heyet, halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılandı. *Tevhid-i Efkâr* gazetesi muhabirinin yazdıklarına göre³⁸⁶ trenden ilk önce Lüleburgaz ve çevresini korumak için ayrılan jandarmalarımız indi. Ardından, Vali Şakir Bey ve heyet trenden inerek zafer takı önüne geldiler, buradan da daha önce İstanbul'dan özel bir trenle getirilen otomobillere binerek kasabaya girdiler. Dualarla Türk bayrağı Lüleburgaz Hükûmet Konağı'na çekildi. Vali Şakir Bey, Milletlerarası İtilaf devletleri Komisyonu Reisi ve Fransız Kumandanı Tulo, İngiliz Kumandanı Binbaşı Elend, İtalyan Kumandanı Monbelli ile Emrullah Efendi İlkokulu'nda bir toplantı yaparak devir teslim protokolünü imzaladı:

“Devir-Teslim Protokolü:

Bir taraftan Edirne Valisi Şakir Bey diğer taraftan Beyne'l-Müttefikîn Reisi ve Fransız Komutanı Tulo, aza İtalyan Kumandanı Monbelli, aza İngiliz Kumandanı Elend tarafından 1922 senesinin 8 Teşrinisanisinde protokol imzalanmıştır.

Şöyle ki: Zirde vaz'ü'l-imza olan Beyne'l-Müttefikin Komisyon, Lüleburgaz kasabası ve havalisini Yunanlıların bıraktığı şekilde terk ettiler. Muvakkat bir belediye idaresi memleketi idare için tesis edilmiştir. Bizim ricamız üzerine eski belediye müdürü, işleri deruhte etmişti. Yunan idaresi burada az bir eşya bıraktı. Bunun listesini Türk memurlara teslim ediyoruz. Bu eşya muhtelif mahallere tevzi edilerek saklanmıştır. Bu eşyanın bazıları müttefikîn tarafından saklanacağı için bunlar heyetin azimeti günü teslim edilecektir. Yunanlıların hareketini müteakip Müttefikîn Heyeti burada derhal kendi vesaiti ile posta hizmetini temin etti. Yalnız Heyet-i Müttefikîn iki telgrafçı ile iki müvezzi memuru kullanmaya mecbur oldu.”³⁸⁷

Lüleburgaz Kaymakamlığına Pasinler Kaymakamı Ziya Bey,³⁸⁸ Jandarma Bölük Komutanlığına da Yüzbaşı Cemal Bey³⁸⁹ getirildi. Halk tarafından ayrı ayrı evlerde misafir edilen heyet, subaylar, devlet memurları ve askerler geceyi Lüleburgaz'da geçirdiler.³⁹⁰ Heyetlerin Lüleburgaz'dan ayrılmalarından hemen sonra,³⁹¹ Müslümanlara karşı yapılan zulümler hakkında Milletlerarası Komisyon, Hasar Tespit Komisyonları kurarak çalışmalarına başladı.

³⁸⁵ “Lüleburgaz'da İdare-i Mülkiyemizin Tesisi”, *Tevhid-i Efkâr*, 11 Teşrinisani 1922, nr. 3540-512; “Lüleburgaz'ın Teslimi”, *Vakit*, 12 Teşrinisani 1922, nr. 1766.

³⁸⁶ “Lüleburgaz'da İdare-i Mülkiyemizin Tesisi”, *İkdam*, 10-11 Kasım 1922, nr. 9213-9214; “Lüleburgaz'da İdare-i Mülkiyemizin Tesisi”, *Tevhid-i Efkâr*, 11 Kasım 1922, nr. 3540-512; “Lüleburgaz'ın Teslimi”, *Vakit*, 11 Kasım 1922, nr. 1766.

³⁸⁷ Veysi Akın, *Trakya'nın Türklere...*, s. 2; *İkdam*, 11 Teşrinisani 1338/1922, nr. 9214

³⁸⁸ *Vakit*, 25 Teşrinievel 1922, nr. 1747.

³⁸⁹ *İkdam*, 2 Teşrinisani 1922, nr. 9205.

³⁹⁰ “Lüleburgaz'ın Teslimi”, *Vakit*, 12 Teşrinisani 1922, nr. 1766.

³⁹¹ “Trakya İhtisasatı”, *İleri*, 13 Teşrinisani 1922, nr. 1715.

Vakit gazetesi muhabirinin yazdıklarına göre,³⁹² 9 Kasım 1922 saat üçte Lüleburgaz'dan hareket eden tren üç buçuk sıralarında Alpulu İstasyonuna ulaştı. Ancak Alpulu'nun devir teslimine Babaeski'deki Fransız yüzbaşısı memur olduğundan Nahiye Müdür Vekili Doktor Namık Bey, burada bir miktar jandarma kuvveti bırakarak trenle Babaeski'ye hareket etti. Babaeski'nin devir teslim protokolü Kaymakam Hayri Bey ile Fransız Komutan La Şorye arasında Belediye binasında imzalandı ve kasaba teslim edilerek Türk devriyeler görevlerine başladılar. Babaeski'nin devir teslim töreni tamamlandıktan sonra, Belediye Reisi Mehmet Adil Bey tarafından Babaeski halkı adına Mustafa Kemal Paşa'ya kurtuluştan dolayı duydukları sevinci anlatan bir telgraf gönderildi. Mustafa Kemal Paşa'dan cevaben gelen telgraf aşağıdaki gibidir:

“Babaeski Belediye Riyaseti'ne,

Sevgili Trakya'mızın tahliyesi münasebetiyle şahsım ve kahraman ordumuz hakkındaki hissiyatınıza teşekkür ederim. Selamımın Babaeski ahâl-i muhteremesine ıblâğını rica eylerim efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

Başkumandan Mustafa Kemal”³⁹³

Mutasarrıflık ve jandarma mıntuka müfettişliği merkezi ³⁹⁴ durumunda olan Kırklareli'nde, 6 Kasım 1922 günü, Yunan idaresi yönetimi Fransızlara teslim etti. Bu arada, Kırklareli'nde kalan Rumlar³⁹⁵ Yunanistan'ın onayı ile şehri ateşe vermek istediler ancak amaçlarına ulaşamadılar. 9 Kasım 1922 Perşembe akşamı, saat altı sıralarında Trakya-Paşaeli Cemiyeti Heyet-i Merkeziye üyelerinden Süleyman Şevket Bey, Eğridereli Necati Bey, Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinden Ali Rıza ve Tahir Beyler otomobille Kırklareli'ne geldiler. 10 Kasım 1922 ³⁹⁶ günü Kırklareli'nde yaşananlar *İkdam* gazetesinde şöyle anlatılıyordu. “Mutasarrıf Asım Bey hükûmet binası olarak kullanılan İptidai Okulu'nun (daha önce Kocahıdır İlkokulu) önüne geldi. Yunan işgali sırasında, Askerî Divân-ı Harp olarak kullanılan bu bina, şehrin Yunan işgalinden kurtuluşunda (10 Kasım 1922) İngiliz, Fransız ve İtalyan Kumandanlarını misafir etmiş, aynı gün Hükûmet Merkezi olarak şanlı bayrağımıza merasimle kavuşmuştur. Binanın kapısının üzerine, acı günlerin işareti olan siyah bir örtü asılmıştı. Asım Bey ilerleyerek,

³⁹² “Babaeski'nin Teslimi”, *Vakit*, 16 Teşrinisani 1922, nr. 1770.

³⁹³ *Tanin*, 27 Teşrinisani 1922, nr. 45.

³⁹⁴ ATASE, K. 1595, D. 28, F. 38, 41.

³⁹⁵ Haker, *Bir Zamanlar Kırklareli'nde*, s. 182.

³⁹⁶ Kırklareli'nin Kurtuluş bayramı düşman işgalinden kurtuluşundan itibaren Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatına kadar on altı yıl boyunca büyük coşkuyla her yıl 10 Kasımlarda kutlanmıştır. 10 Kasım 1938 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatıyla Kurtuluş günü bir yas gününe dönmüş ve 10 Kasım günü Kırklareli için yasla sevincin birleştiği bir gün olmuştur. 10 Kasım 1938'den itibaren 1955 yılına kadar sabahları Atatürk'ü anma törenleri öğleden sonra da sönük geçen Kurtuluş Bayramı geçit töreni yapılmıştır. Kurtuluş Bayramı törenleri 1955 yılından itibaren 9 Kasım'a alınmıştır; *Trakya'da Yeşilyurt*, 9 Kasım 1955, no: 2543. 1988 Yılına kadar 9 Kasım'da yapılan kutlamalar, Kırklareli Belediye Meclisininin 26/10/1988 tarihli kararı ile tekrar 10 Kasım öğleden sonraya alınmıştır. Kırklareli Belediye Meclisi'nin 04/10/2019 tarihli (158 No'lu) kararı ile de Kırklareli'nin Kurtuluş Bayramı 11 Kasım tarihinde kutlanmaya başlanmıştır.

hızla örtüyü çekti. Siyah örtü parçalandı. Yırtilan siyah örtünün altından, büyük ve muhteşem al bayrağımız görüldü. Bütün halk coşku ile 'Yaşasın Büyük Millet Meclisi!' diye bağırarak yeri göğü inletti."³⁹⁷

Hükûmet binasının önünde Edirne Milletvekili Mehmet Şeref Bey ve Vali Şakir Bey halka hitap ederek teşekkür ettiler ve bundan sonra yapılması gerekenleri anlattılar.³⁹⁸ Fransız Binbaşısı Dukoy, İngiliz Binbaşısı Lawrence ve İtalyan Binbaşısı ile Vali Bey Hükûmet binasında bir toplantı yaparak³⁹⁹ Mutasarrıf Vekili Asım Bey'in görevini Mutasarrıf Tevfik Sırrı Bey'e, Belediye Başkanlığını da Süleyman Şevket Bey'e⁴⁰⁰ verdiler. Jandarma Mıntika Müfettişliğine Mümtaz Bey, Jandarma Bölük Komutanlığına da Hüseyin Avni Bey tayin edildi. Kurtuluş gecesi meşalelerle donatılan şehirde alkollü içecekler yasaklanırken ziyafetler verildi, halk büyük fener alayları yaptı ve sabahlara kadar Kırklareli sokaklarında dolaştı. Kırklareli halkı adına Belediye Başkanı Süleyman Şevket Bey ve eşraf tarafından yaşanan kurtuluş coşkusu ve sevinci TBMM'ye çekilen bir telgrafla dile getirildi:

"Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine,

İki buçuk senedir mütehasir ve müştaki bulunduğumuz mübarek hilalimize bugün kavuşmak saadetini idrak bahtiyarlığında bulunan Kırkkilise ahâlî-i İslâmiyesi an-samîm ubudiyetkar hisleriyle minnettarlıklarını Meclis-i Celilenize arz ve iblağ ve gaye-i milliyemizin husulü için sevgili hükûmetimizin herhangi bir emir ve iradesiyle feda-i cana hazır olduklarını arzla şerefyab olurlar.

Kırkkilise Belediye Reisi

S. Şevket

Ahâlîden

Seyid, Mehmet Emin, Hilmi, Ali Rıza

Hacıoğlu, Abdullah, Hüseyin,

Mehmet, Muhlis, İsmail Hasan"⁴⁰¹

Şehrin düşman işgalinden kurtuluşu *Tevhid-i Efkâr* gazetesinin 11 Teşrinisani (Kasım) 1922 tarihli haberinde "Kırkkilise de Şanlı Hilale, Memurîn-i Mülkiyeye ve Jandarmalarımıza Kavuşuyor" ve "Kırkkilisemiz Bugün Hilale Kavuşuyor" başlıklarıyla duyuruldu. Aynı gazetede Kırklareli *Belediye Bahçesi*'nin bir fotoğrafıyla bir açıklama da yer alıyordu:⁴⁰²

³⁹⁷ "Kırkkilise'nin Teslim Edildiği Gün", *İkdam*, 14 Teşrinisani 1922, nr. 9217.

³⁹⁸ "Kırkkilise Teslim Edildi", *Vakit*, 12 Teşrinisani 1922, nr. 1766.

³⁹⁹ "Kırkkilisenin Teslim Edildiği Gün", *İkdam*, 14 Teşrinisani 1922, nr. 9217.

⁴⁰⁰ S. Şevket Bey'in (Dingiloğlu) Millî Mücadele dönemi ile ilgili belgeleri ölümünden (1947) sonra 1954 yılında eşi ve oğulları tarafından Tevfik Bıyıklıoğlu aracılığı ile Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivine bağışlanmıştır.

⁴⁰¹ *TBMMZC*, c. XXV., s. 64.

⁴⁰² "Kırkkilise de İdare-i Mülkiyemiz Başladı", *Tevhid-i Efkâr*, 11 Teşrinisani 1922, nr. 3540-512, "Trakya'nın Teslimi", *İleri*, 11 Teşrinisani 1922, nr. 1713.

11 Teşrinisani 1922 günü *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde Kırkkilise'nin kurtuluş haberi:

Kırkkilise'de İdare-i Mülkiyemiz Başladı.

Kırkkilise de Şanlı Hilale, Memurîn-i Mülkiye ve Jandarmalarımıza Kavuşmuştur.

İki buçuk yıllık elim bir iftiraktan sonra anavatana kavuşmuş olan Kırkkilisemizin Belediye Bahçesi

Anadolu Ajansı'nın tebliğ ettiği 10 Teşrinisani tarihli tebliğ-i resmîmiz ber-vech-i âtfîdir: Trakya'da Kırkkilise, Lülebergos-Lüleburgaz, Pınarhisar kazaları dahi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti memurîn ve jandarmaları tarafından tesellüm edilmiş ve idare olunmağa başlamıştır.

Doğu Trakya'da, Fransız Bölgesi içinde yer alan Lüleburgaz, Babaeski, Kırklareli, Pınarhisar,⁴⁰³ Demirköy⁴⁰⁴ ve çevresi TBMM Hükûmeti'ne olaysız bir şekilde devir ve teslim edilmiş, bölgede mülki idare kurulmuştu.⁴⁰⁵ Yunan memurları, bölgeden hareketlerinden önce Fransızlara gerek düzenin korunması ve gerekse asayişin sağlanması konusunda yaptıklarından dolayı memnuniyetlerini bildirdiler.

Dursunkaya eserinde, 10 Kasım 1922 gününü Kırklareli mutasarrıfı olarak göreve başlayan Tevfik Sırrı Bey'in şehre girdiği günkü halini şöyle anlatmaktadır: "Şehre gelen mutasarrıf, Yunanlıların ve Rumların köylünün çift hayvanlarını, yük arabalarını tamamen alıp götürdüğü, köylerin yakıldığı, zahirelerin tümünün taşındığı bir şehirle karşılaşmıştı. İlk iş olarak telefon, telgraf hatlarını yeniden kurdurdu, köprüleri tamir ettirerek yokluk içinden varlık yaratmaya çalıştı."⁴⁰⁶

⁴⁰³ "Edirne Vilayetinde Vaziyet", *Akşam*, 11 Teşrinisani 1922, nr. 1487.

⁴⁰⁴ "Trakya'da Vaziyet", *Tevhid-i Efkâr*, 9 Teşrinisani 1922, nr. 3538-315; "Trakya'da Vaziyet", *Renin*, 16 Teşrinisani 1922, nr. 36.

⁴⁰⁵ "Trakya'da Vaziyet", *İleri*, 16 Teşrinisani 1922, nr. 1718; "Şarki Trakya 25 Teşrinisani'de Tamamen Teslim Edilmiş Olacak", *İkdam*, 16 Teşrinisani 1922, nr. 9219.

⁴⁰⁶ Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. I, s. 166-169.

Devir ve teslim işlemleri sonunda yaşanan sıkıntıların bir an önce giderilmesi için çalışmalara hemen başlandı. İlk olarak Kırklareli İdadisi müdür ve öğretmenlerinin tayinleri yapıldı.⁴⁰⁷ Yunanlılar tarafından tahrip edilen telgraf ve telefon hatları⁴⁰⁸ derhal tamir edilerek Çorlu, Ereğli, Saray, Vize, Çerkezköy, Demirköy, Muratlı, Alpulu, Pınarhisar, Babaeski, Kırklareli, Tekirdağ ve Hayrabolu'nun merkezlerle bağlantısı sağlandı. Çorlu'da 30, Babaeski'de 20, Kırklareli'nde 30, Edirne'de 100, Gelibolu'da 30 ve Malkara'da 10 yataklık Hilâl-i Ahmer hastanelerinin açılması kararlaştırıldı.⁴⁰⁹ Devir ve teslimin yapıldığı hat boyunca, Yunanlıların tahrip ettikleri şehir ve kasaba girişlerindeki Türkçe isim levhaları⁴¹⁰ kaldırılmıştı bunların yeniden ve doğru olarak yazılması için İstanbul'dan memurlar gönderildi. 28 Kasım 1922'de Müttefik Kuvvetler Karargâh-ı Umûmisi, Trakya'nın devir tesliminin tamamlandığını bildiren bir telgraf yayımladı.⁴¹¹

Türkiye, Millî Mücadele döneminde her alanda büyük yıkımlara maruz kalmış, yoksulluk ve sefaletle sürüklenmişti. Yurdun birçok bölgesi harabeye dönerken, maddi ve manevi çöküntüyle beraber kıtlık, yoksulluk, bulaşıcı hastalıklar ve diğer sıkıntılar tüm halkı olumsuz yönde etkilemişti. 25 Temmuz 1920 günü Yunanlılar tarafından işgal edilen Kırklareli'nde yaklaşık 2 yıl 3 ay sosyal, kültürel ve ekonomik hayat zaman zaman durma noktasına gelmişti. 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması ile işgal kuvvetleri Trakya'yı boşaltmak zorunda kaldığında ambarlarda tek bir buğday tanesi bile bırakmadan şehirdeki her şeyi alıp götürmüşlerdi. Ancak 10 Kasım 1922 günü il yönetiminin TBMM Hükûmeti'ne geçmesiyle Kırklareli halkı çektiği bütün sıkıntıları unutarak her şeye yeniden başlayacak yaşama sevincini kendinde buldu.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Kırklareli ile ilgili bilgilere Kırklareli Sağlık Müdürü Dr. Ahmet Hamdi Bey tarafından hazırlanmış ve 1925 yılında basılmış olan *Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası Kırkkilise (Kırklareli) Vilayeti* adlı eserden ulaşmaktayız. Sağlık Bakanlığı'nın yaptığı çalışma sonucunda ortaya çıkan bu raporlarda, sağlık müdürleri kendilerine gönderilen bir plan çerçevesinde buldukları illere ait sağlık, jeolojik ve coğrafi durum, yetişen ürünler, beslenen hayvanlar, nüfus, yaşam tarzı, eğitim gibi çeşitli ekonomik ve sosyal konularda bilgiler vermişlerdir. Bu illeri kapsayan çalışmanın içinde Kırklareli'nin de bulunması bizim için bir şans olmuş ve birinci elden verilen bilgiler doğrultusunda Cumhuriyetin ilk yıllarında Kırklareli'nin durumu gözler önüne serilmiştir.

⁴⁰⁷ "Trakya Maarif Kadrosu", *Vakit*, 16 Teşrinisani 1922, nr. 1770.

⁴⁰⁸ "Trakya'da Posta Telgraf Tesisatı", *Renin*, 16 Teşrinisani 1922, nr. 34.

⁴⁰⁹ "Edirne Yolunda", *Renin*, 23 Teşrinisani 1922, nr. 40.

⁴¹⁰ "Kırkkilise'nin İsmi", *İkdam*, 14 Teşrinisani 1922, nr. 9217; "Trakya'dan İlk Mektup", *Renin*, 17 Teşrinievvel 1922, nr. 4.

⁴¹¹ "Müttefik Kuvvetlerin Tebliği", *Vakit*, 28 Teşrinisani 1922, nr. 1782.

1923-1924 yıllarında Kırklareli'nin sınırları kuzeyde Bulgaristan; doğuda Karadeniz; güneyde Gelibolu, Uzunköprü, Tekirdağ ilinin Hayrabolu ve Çorlu kazaları; batıda Edirne ili, Lalapaşa, Havsa kazalarıyla, kuzeybatıda Tekirdağ'ın Saray ve Çatalca'nın Yeniköy nahiyesiydi.⁴¹² Tamamı 6 kaza, 12 nahiyeye ve 211 köyden ibaretti.⁴¹³ Buna göre Kırklareli Merkez kazada 5 nahiyeye, 27 köy; Babaeski Kazasında⁴¹⁴ 2 nahiyeye 46 köy; Lüleburgaz⁴¹⁵ Kazasında 1 nahiyeye 37 köy; Vize Kazasında 2 nahiyeye 26 köy; Pınarhisar Kazasında 19 köy ve Demirköy Kazasında da 2 nahiyeye ile 24 köy bulunuyordu. Bu idari bölünme 1925 yılında da aynı kalmakla beraber⁴¹⁶, 1928 *T.C. Devlet Salnamesi*'nde kaza sayısının 5'e indiğini görüyoruz. Bunun sebebi Pınarhisar kazasının⁴¹⁷ nahiyeye olarak⁴¹⁸ işlenmesidir.

Gelirinin büyük bir kısmını ziraat ürünlerinden kazanan Kırklarelililer, Millî Mücadele döneminde Yunan işgali altında çok zor günler yaşadılar. Bağcılığın yok olmasından sonra da çiftçilik halkın başlıca geçim kaynağı oldu. Buğday, arpa, mısır, çavdar, yulaf belli başlı tahıl ürünleri olup raporda bu ürünlerin Kırklareli çevresine dağılımı kazalara göre belirlenmiştir. Demiryolu boyunca ekilen çok miktardaki tahıl ve bostan ürünleri İstanbul'a da gönderilmektedir. Bu döneme kadar halk ellerinde bulunan karasabanlarla ziraat yapmaktayken hükümet tarafından yollanan buharlı pulluk ve harman makineleri sayesinde yıllık ürün miktarında artış kaydedilmiştir. Buğday ve arpa miktarlarında %100'den fazla artışlar olduğu gözlenmektedir.⁴¹⁹ Yukarıda belirtilen hububatlardan başka Babaeski ve Pınarhisar'da bakliyat, nohut, fasulye, mercimek, bakla; Lüleburgaz'da darı, susam, akdarı ekilmektedir.⁴²⁰ İnce nahiyesiyle, Koyunbaba, Dokuzöyük, Kavaklı ve Pınarhisar, Osmancık, Mandıraca, Yancıklar, İslambey, Celaliye, Lüleburgaz'ın Kırıkköy, Tatarköy, Çeşmekolu köylerinde tütün ziraatı yapılmaktadır. Selanik ve Drama havalisinden gelen muhacirlerin büyük bir kısmı daha önceden de tütün yetiştirdikleri için hemen tütün ziraatına başlamışlar, bunu gören yerli halk da büyük bir hevesle tütüncülüğe başlamıştır. Ahmet Hamdi Bey raporunda tütünlerin cinsi ve kalitesinin yıldan yıla gittikçe artacağını belirterek 1925 senesinde tütün ürününün 1 milyon kilogramı bulabileceğinin tahmin edildiğini yazmaktadır.⁴²¹

Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi Kırklareli halkı 10 Kasım 1922 günü ambarında bir tek buğday tanesi kalmamasına rağmen düşmandan kurtulmanın verdiği yaşama tutunma sevinci sayesinde var gücüyle çalışarak beş yıl gibi kısa bir sürede büyük bir

⁴¹² Ahmet Hamdi, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 1.

⁴¹³ 1926-1927 yılı *Devlet Salnamesi*'nde Kırklareli ili köy sayısı 193 olarak verilmiştir. Bkz. *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927)*, İstanbul: Matbuat Müdüriyeti-i Umumiyesi, 1927, s. 964.

⁴¹⁴ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., 2006, s. 178.

⁴¹⁵ Sezen, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, s. 351.

⁴¹⁶ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-1926)*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1926, s. 702.

⁴¹⁷ Sezen, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, s. 418.

⁴¹⁸ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-1928)*, s. 1024.

⁴¹⁹ Ahmet Hamdi, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 7-8.

⁴²⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yılığ 1928-1929*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1929, s. 591.

⁴²¹ Ahmet Hamdi, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 9.

başarı sağlamıştır. Bu başarıda Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan yeniliklerin büyük payı vardır. Her zaman çiftçinin bankası olarak bilinen Ziraat Bankası'nın köylüye kredi vermesi de buna bir örnektir. Ziraat Bankası hem para ve tohumluk vermek hem de ticari iskonto, çek, poliçe işlemleri yapmak suretiyle çiftçinin en büyük destekçisi olmuştur.⁴²² Ziraat Bankası'nın Kırklareli Merkez, Lüleburgaz ve Babaeski'de olmak üzere üç şubesi bulunmaktadır.⁴²³ Yeni şehirleşmeye başlaması, düzenli yollara sahip olmaması, limanlardan, ticaret merkezlerinden uzakta bulunuşu, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kırklareli'nin en büyük sıkıntılarından biri olmuştur.

Karahıdır, Üsküp, Koyunbaba, Eriklice bağlarıyla tanınmış köylerdi. Bağcılık ürünlerinden şarap, rakı, konyak, şampanya, likör, pekmez, hardaliye,⁴²⁴ cevizli sucuk yapılmakta olup; bağlıklar arasında bulunan meyve (ceviz, zerdali, badem, vişne, ayva, armut) bahçeleri de halkın önemli bir geçim kaynağını teşkil etmekteydi. 1923 yılında hükûmet tarafından Kırklareli merkeze 1 km. uzaklıkta örnek bir fidanlık kurulmuş, Pınarhisar kazasında da aynı amaçla örnek bir meyve bahçesi yapılmıştı.⁴²⁵

Kırklareli'nin ticareti, limanlardan uzak olması, düzgün yolların bulunmaması yüzünden, uzun süre gelişmemiştir. Dolayısıyla Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kırklareli'nin ticari hayatı, İstanbul'a ve çevre illere gönderilen ürünlerle çeşitli illerden getirilen çok gerekli mallardan ibaret kalmıştır. 1927 yılı Türkiye Salnamesinde, Kırklareli'nin diğer illerden aldığı ürünlerin başında petrol, manifatura, şeker, çay, hırdavat, züccaciye ve tuhafiyeye eşyası olduğu yazmaktadır. 1927 yılı Türkiye Salnamesinde Kırklareli'nde ve Vize'de Ticaret ve Sanayi Odası olduğu bilgisi verilmektedir. Kırklareli'nde ticaretle uğraşanlar Araba İmalatçısı Püsküllü Mustafa Ağa; Bakkaliye Albert Baruh, Albert Franko, Eliya Behar, Pinhas Haleva ve Biraderi, Hekimoğulları'ndan Şükrü Ağa, Salomon Franko ve Derviş Süleyman, Vitali Ester İsrail Çiprut; Tuhafiyeye Tüccarları Ahmed Hüsameddin Bey, Ali Rıza Bey, Yusuf Ziya Bey; Hırdavatçılar Avram İsrail ve Magriso; Deri Tüccarları Buhor Menahem Franko; Un Tüccarı Abdullah ve Hüsnü Efendiler; Zahire Tüccarları İslam ve Hamza Efendiler, Behar Avoniti, Süleyman Sırrı Bey, Şabat (Şapat) Almaleh, Şevki Bey ve Polkaneti, Ragıb Bey Emil ve Ortakları, Sadri ve Kardeşi Tefvik Beyler, Abdullah ve Hüsnü Efendiler, Kara Hafızzade Hüseyin Bey, Kızılıcdereci Ahmet Efendi, Mehmet Emin Efendi, Mordo Behmoras, Salinas Efendi; Kavafiye Tüccarı Emin Efendi; Kereste Tüccarları İbrahim Aziz, Hacı Necati Beyler ve Ortakları, Ali Hamdi Bey; Manifatura Tüccarları Ahmet Hüsametdin Bey, Adato Behar, Avram İsrail ve Magriso, İzak Hazday Efendi, Hacı Ahmet Efendi, Hüseyin Fehmi Efendi, Şabat (Şapat) Arnito Efendi, Levana Hazday Efendi, Leon Baruh Efendi, Nesim Hazday Efendi, Mosse Levi ve Simanto Efendiler, Yuda David Hazday Efendi; Müskirat (Alkollü İçecekler) İmalat Tüccarları Azarya ve Yuda Polkar Efendi, İsak Behar Samuel'dir. Vize'de ticaretle

⁴²² Ali Rıza Dursunkaya, *Kırklareli Vilayetini Tarih*, c. 1, s. 186-187.

⁴²³ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-1928)*, s. 1027.

⁴²⁴ Şevki Akalın, "Hardaliye", *Ziraat Gazetesi*, Ziraat Mektebi Mezunları Cemiyeti Yayını, Sayı 1, Ankara, 1936, s. 10-11.

⁴²⁵ Ahmet Hamdi, *Türkiye'nin Sihhi*, s. 5-6.

uğraşanlar Bakkaliye İbrahim ve Ali Kardeşler, İbrahim, Celil, Ali, Faik, Fethi, Ahmet, Mehmet Ali, Mustafa, Veysel; Tuhafiyeciler Ahmet Münir, Ahmet Raşit ve Oğlu Hüseyin Tahsin; Fırıncılar, Hamit, Sadık, Mehmet; Kunduracılar, İbrahim, Arif, Ali, Molla Hüseyin, Yusuf; Manifaturacılar Ahmet Münir, Mehmet Raşit ve oğlu Hüseyin Tahsin, Mehmet Asım; Kömür Tüccarları Tartarlılı Numan, Midyeli Abdülhamit ve Midyeli Ali'dir.⁴²⁶

Hayvancılık ve hayvan ürünleri çevrenin diğer geçim kaynağını oluşturmaktadır. Bölgede nüfusun artışına paralel olarak beslenen kümes hayvanları, büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısında yıllara göre önemli artışlar olmuştur.⁴²⁷ İlin çevresinde mera ve ormanların bulunması nedeniyle çoğu yerli kıvırcık koyun ve keçi beslenmekte olup çok miktarda yapağı, süt, beyaz peynir ve kaşar sevkiyatı yapılmaktadır.

Kırklareli ve çevresinde, Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarıma dayalı bir sanayi göze çarpmaktadır.⁴²⁸ Merkez kazada, belediyeye ait bir buz fabrikası, Necati ve Ahmet Ziya Beylerin düz kırma un fabrikası, Musaki Yasef'in düz kırma un fabrikası, yün tarama ve şayak dolaplamak için bir fabrika ve bir şayak dolabı olmak üzere altı fabrika vardır. Bunların dışında Dokuzhöyük'te Minlaoğlu un fabrikası, Üsküp'te Murat Bey un fabrikası, Babaeski, Pavli, Kuleli, Mandra, Karahalil, Karaağaç ve Seyitler İstasyonunda birer un fabrikası, Sergen'de şahsa ait su ile çalışan bir un değirmeni, Lüleburgaz'da üç un fabrikası ve bir buz fabrikası halka hizmet vermektedir. Bu fabrikalar gazojen, buhar, petrol ve nef t yağıyla çalışmakta olup kuvvetleri 10-250 beygir gücü arasında değişmektedir. Senelik üretimleri de 3.000 ile 1.080.000 kilo arasındadır. Vize'de, Pınarhisar'da, Demirköy'de fabrika yoktur. Ancak bazı su değirmenleri bulunmaktadır. Osmanlı sınırları içine katıldığı andan itibaren Edirne'nin bir sancağı olan ve literatürde Edirne ile beraber anılan Kırklareli, 20 Aralık 1924 günü il olmuş ve kendi ekonomisine sahip olarak gelişmeye başlamıştır.

4. Sonuç

Sultan I. Murad'ın 1361 yılında Osmanlı topraklarına kattığı Kırklareli'nde Bulgarlar, Rumlar ve Yahudiler, Müslüman nüfusla kaynaşarak beş yüz yıl kadar huzur içinde kardeşçe yaşadı. Ancak Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ve hemen ardından da uygulanmaya başlamasıyla bölgede işgaller ve zor günler başladı. Mondros Mütarekesi'nin 15. maddesine dayanarak İtilaf devletleri adına Fransızların Uzunköprü-Sirkeci demiryolu hattını işgal etmeleri ve hattın işletilmesine el koymaları Trakya'daki işgallerin ilk habercisi oldu. Fransızların Kırklareli ve yöresini de kapsayan işgali çok uzun sürmedi; 14 Ocak 1919'da yerlerini Yunan askerlerine bırakarak bölgeden çekildiler. Yunanlılar bu tarihten itibaren resmen olmasa da fiilen Kırklareli ve yöresine yerleşmeye başladı. Yunan askerlerinin bölgeye gelişi, yüzyıllardır bir arada yaşayan Türkler ve Rumlar arasında huzursuzluk yarattı.

⁴²⁶ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927)*, İstanbul: Matbuat Müdüriyeti-i Umumiyesi Neşriyatı, 1927, s. 778-893.

⁴²⁷ Ahmet Hamdi, *Türkiye'nin Sıhhi*, s. 11.

⁴²⁸ *Türkiye Salnamesi*, 1927, s. 1028-1029.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Edirne'de kurulan Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi Cemiyeti'nin bir şubesi Kırklareli'nde açıldı. İlk önceleri silahlı mücadeleden yana olmadıkları için seslerini yayımladıkları gazete ile duyurmaya çalışan cemiyet, Millî Mücadele dönemi içinde beş kongre ile çalışmalarını sürdürdü. İstanbul'un işgalinden sonra 31 Mart 1920 tarihinde yapılan Lüleburgaz Kongresi ile de Doğu Trakya'nın savunulmasına doğru ilk büyük adım atıldı. 9-13 Mayıs 1920'de toplanan Büyük Edirne Kongresi'nde Trakya'nın silahla korunması planını uygulama ve seferberlik ilan etme kararı alındı. Aynı zamanda cemiyetin tamamen TBMM'ye bağlı olması ve programını Müdafaa-i Hukuk programı ile beraber yürütmesi de kabul edildi. Böylece bu kongre ile tam bir varlık ve bütünlük sağlayan cemiyet Anadolu ile kesin olarak birleşti; fakat Anadolu ile tam olarak ortak çalışma Edirne, Kırklareli ve yöresinin 1920 yılında Yunanlılar tarafından işgalinden sonra Bulgaristan'a geçen cemiyet üyeleri tarafından sağlandı.

Sıranın Trakya'ya geldiğinin ilk işareti olan İzmir'in işgali, Kırklareli ve yöresinde mitingler ve telgraflarla protesto edildi. 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında yapılan San Remo Konferansı kararlarıyla bütün Trakya Yunanistan'a terk edildi. Kısa bir süre sonra da Yunanistan'a resmen Anadolu'da ileri harekât ve Trakya'yı işgal izni verildi. Yunan Hükûmeti 3 Temmuz 1920 tarihinde Trakya'yı işgal kararını alarak işi resmileştirdi ve Yunan askerleri 20 Temmuz 1920'den itibaren Tekirdağ'dan başlayarak Trakya'yı işgal ettiler. 27 Temmuz 1920 tarihli Yunan resmî bildirisinde Trakya'da harekâtın bittiği, asayişin ve sükûnun sağlandığı yazıyordu. İşgale karşı koyulmuş ve mücadele edilmiş, fakat savunma alanının geniş, buna karşılık askerinin iyi disipline edilmemiş olması, halkın İstanbul'dan gönderilen zararlı yayınların etkisinde kalması gibi sebepler yüzünden başarısız olunmuştu.

20 Temmuz 1920'de Trakya'da başlayan Yunan işgali 25 Temmuz 1922'de Kırklareli'nin işgaliyle son buldu. Kısa sürede Trakya'nın Yunanlılar tarafından işgali üzerine burada kalarak bir şey yapamayacaklarını anlayan Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinin bir kısmı Kırklareli'ne gelerek buradaki üyelerle birlikte Dereköy üzerinden Bulgaristan'a geçti ve çalışmalarına Bulgaristan'da devam etti. Bulgaristan'da bir yıl kadar toparlanma dönemi geçiren cemiyet üyeleri Ankara'dan aldıkları talimatlar doğrultusunda güç kazanarak faaliyetlerine başladı. Yerinin stratejik konumu nedeniyle Kırklareli büyük bir önem kazandı ve Millî Mücadele içindeki kritik yerini aldı.

Bulgaristan'da geçirdikleri ilk yılda cemiyet üyeleri ancak mektuplaşmak suretiyle birbirlerinden haberdar oldular. Bir yılın sonunda kuvvetlerini toparlayarak, akıncı müfrezeleri oluşturarak, Trakya'da özellikle tren yolu hattı boyunca bulunan Kırklareli, Babaeski ve Lüleburgaz'da Yunanlıları oyaladılar ve Anadolu'ya asker ve yardım göndermelerini engellediler. Böylece hem Anadolu'da büyük zaferin kazanılmasına yardımcı oldular hem de yöre halkına rahat bir nefes aldirdılar.

Yunanlılar tarafından işgal edildiği günden beri adeta bir esir hayatı yaşayarak işkence ve çeşitli zulümlere dayanmaya çalışan Kırklareli halkı savaş döneminin sona ermesiyle tam rahatladık derken daha sıkıntılı bir döneme girdi. Özellikle Mudanya Mütarekesi

görüşmeleri sırasında yenilginin şokunu yaşayan Yunanlılar telaşa kapılarak, Trakya'da buldukları her şeyi Yunanistan'a kaçırma çabasına girdi. TBMM'nin diplomasi yoluyla bir tek Türk askerinin bile burnu kanamadan Trakya'yı savaşız kurtarmasının sevinci, Yunanlıların mal kaçırma gayretleriyle gölgelendi.

Doğu Trakya'nın TBMM'ye devir ve teslimi 31 Ekim 1922 günü Çorlu kazasının teslimi ile başlayarak 25 Kasım 1922 günü Edirne'nin Türk bayrağına kavuşmasıyla son buldu. Bu suretle Doğu Trakya için Misak-ı Millî'de tespit edilmiş olan millî sınır şartı gerçekleşti. Kırklareli'ndeki işgal kuvvetleri idaresinin TBMM Hükûmeti'ne devir ve teslim edildiği gün olan 10 Kasım 1922'de Kırklareli halkının bütün tahılları, hayvanları ve nakliye araçları ellerinden alınmış, evleri yıkılmış olmasına rağmen, bu durum halkın düşman işgalinden kurtuluş sevincini engellemedi.

Osmanlı sınırlarına katıldığı andan itibaren Edirne'nin bir sancağı olan ve literatürde hep Edirne ile beraber anılan Kırklareli; ancak Cumhuriyetin ilanından sonra vilayet olarak gelişmeye başladı. Nitekim Edirne'nin bütün tüccarları adına TBMM'ye çekilen bir telgraf Kırklareli'nin önemini açıkça ortaya koymaktadır. 18 Kasım 1923 tarihli *Vakit* gazetesinde "Edirne Mektupları" isimli makalede yer alan telgrafta "Son zamanlarda Kırkilise, Gelibolu, Tekfurdağ'ın valilik olması ile Edirne çok şeyler kaybetmiştir." denilerek bu üç ilin yeniden Edirne'ye bağlanması rica ve istihdam ediliyordu.

Kaynaklar / References

Arşiv Belgeleri

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE); K. 609, D. 1, F. 1-10; K. 1589, D. 9, F. 2; K. 1595, D. 28, F. 4; K. 1664, D. 169, F. 9-9/9; K. 1686, D. 50, F. 17; K. 1686, D. 50, F. 23; K. 2068, D. 24, F. 4-9; K. 1686, D. 50, F. 12-1; K. 1595, D. 28, F. 15, 16, 16-1; K. 2070, D. 25, F. 1-5, 1-6, 1-7; K. 1388, D. 22, F. 1,1-2; K. 2070, D. 25, F. 8-1,8-2; K. 2068, D. 24, F. 6; K. 1595, D. 28, F. 20; K. 1686, D. 50, F. 34-4, 34-5; K. 2087, D. 67, F. 1; K. 1595, D. 28, F. 18,18-2; K. 1595, D. 28, F. 19; K. 1595, D. 28, F. 38, 41; K. 1686, D. 50, F. 51.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Umûr-ı Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü Evrakı (BOA, DH. UMVM); nr: 42 /4-15-20-24-27-28-30-36-6-67-76; nr: 41/39-59-67-70-76; nr:15/26-5, ek 1 (3 Mart 1920).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Bâbîâli Evrak Odası Evrakı (BOA, BEO. MK. GE); nr: 85/3-34 (27 Mart 1918).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Belgeleri (BOA, DH. EUM. ADL); nr: 4/6 (13 Mayıs 1915); nr: 25/28 (19 Ekim 1916); nr: 35/2 (29 Ağustos 1917).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri (BOA, DH. KMS); nr: 60-3/16 (7 Eylül 1921); nr: 52-2/11, ek 7-1/1 (31 Mayıs 1919); nr: 5-2/3 (25 Temmuz 1919); nr: 52-3/ 76, ek 11 (3 Ağustos 1919); nr: 52-3/66, ek 2 (28 Temmuz 1919); nr: 53-3/74, ek 48/1, 49,50 (23 Kasım 1919); nr: 59-1/10, telgraf 3 (13 Mayıs 1920); nr: 59-1/9-1, ek 2 (12 Mayıs 1920); nr: 59-1/10, ek 3 (13 Mayıs 1920); nr: 52-5/41, ek 2-1/2-2 (24 Ocak 1920).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Vekâleti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalemî (BOA. DH. EUM. AYŞ,); nr: 7-69/3 (19-22 Mayıs 1919); nr. 17/27, ek 1 (31 Temmuz 1919); nr. 27/134, ek 1-2 (14 Aralık 1919); nr: 28/24, ek 1 (17 Aralık 1919); nr: 29/34 (29 Aralık 1919); nr: 30/11, ek 3 (10 Ocak 1920); nr: 30/40 (14 Ocak 1920); nr: 59/117, ek 1 (21 Mart 1922); nr: 59/95, ek 6 (14 Mart 1922).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Vekâleti Şifre Kalemî (BOA. DH. ŞFR); nr: 107 /111, ek 1 (21 Şubat 1338); nr:108/27, ek 1 (6 Mart 1338);nr: 108/83, ek 1 (22 Kasım 1919).

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA); FK. 272.0.0.14, Y. 73.13.21, 9 Mart 1918; FK. 272. 0. 0. 11, Y. 12. 36. 4, 29 Ocak 1918.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Zabıt Cerideleri (TBMMGZC), D. I, c. III, s. 165; I. Devre, c. 10, 16 Nisan-20 Haziran 1921, Ankara 1958, s. 195; c. XVIII; s. 514-523.

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE) , 17 Aralık 1919, Dosya 28, Gömlek 24; 31 Temmuz 1919, K. 17, B. 27; 9 Mayıs 1920, K. 27, B. 9;10 Nisan 1920, K. 28, B. 65; 9 Mayıs 1920, K. 27, B. 9; 25 Mart 1921, K. 95, B. 5; 27 Mayıs 1920, B. 28, V. 110; 22 Temmuz 1920, B. 28, V. 41; 28 Kasım 1920, K. 134, B. 20; 5 Aralık 1920, K. 95, B. 23; 10 Aralık 1920, K. 95, B. 5-1/5-2; 14 Aralık 1920, K. 95, B. 5; 17 Aralık 1920, K. 95, B. 8, K. 95; 12 Mart 1921, B. 5/5-3; 25 Mart 1921, K. 95, B. 5; 20 Nisan 1921, K. 95, B. 15; 23 Nisan 1921, K. 95, B. 8; 9 Şubat 1922, K. 40, B. 33; 3 Şubat 1922, K. 40, B. 9; 9 Nisan 1922, K. 40, B. 20; 18 Nisan 1922, K.

95, B. 5-17; 31 Ekim 1922, K. 95, B. 6; 14 Ekim 1922, K. 53, B. 41; 11 Ağustos 1922, K. 49, B. 152; 4 Ağustos 1922, K. 53, B. 168; 29 Ağustos 1922, K. 53, B. 147; 26 Ağustos 1922, K. 53, B. 160; 17 Eylül 1922, K. 53, B. 111; 17 Ekim 1922, K. 53, B. 34.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri (TBMMZC); c. III, s. 172-196; *TBMMZC*, c. XVIII, s. 523; c. XXIII, 11 Ekim 1338 (11 Ekim 1922), Ankara 1960, s. 349-352; c. XXIII, 11 Teşrinievvel 1338/1922, s. 341; c. XXV, 20 Teşrinievvel 1922, s. 1073-1075; c. XXIII, 11 Teşrinievvel 1922, s. 341-342; c. XXV., s. 64.

Gazeteler

Akşam, (nr.) 1487.

Alemdar, (nr.) 1426, 2833, 2790, 2791, 2801, 2886, 2887, 2891, 2895. 2901

Anadolu'da Yenigün, (nr.) 793-406.

İkdam, (nr.) 7923, 7938, 7851, 7968, 8353, 8320, 8353, 8374, 8375, 8388, 8407, 8410, 8412, 8416, 8417, 8421, 8422, 8424, 8428, 8429, 8535, 8738, 8753, 8760, 8778, 8780, 9101, 9106, 9138, 9162, 9171, 9177, 9179, 9185, 9187, 9188, 9189, 9191, 9194, 9196, 9197, 9198, 9201, 9203, 9205, 9206, 9208, 9205, 9213-9214, 9217, 9219.

İleri, (nr.) 440, 848, 862, 864, 879, 890, 894, 902, 906, 907, 916, 937, 951, 1713, 1715, 1718.

Milliyet, 13 Haziran 1965-21 Haziran 1965, 3. 8. 9. tefrikalar.

Renin, (nr.) 2, 4, 12, 14, 15, 18, 20, 21, 22, 34, 36, 40.

Tasvir-i Efkâr, (nr.) 2710, 2732, 2736, 2738, 3318, 3510, 3538, 3540,

Trakya Paşaeli, (nr.) 1, 7, 9, 14, 25, 32, 41,

Vakit, (nr.) 540, 545, 747, 748, 754, 756, 762, 768, 777, 902, 905, 931, 933, 938, 939, 943, 990, 1067, 1288, 1541, 1566, 1575, 1593, 1601, 1664, 1678, 1695, 1697, 1719, 1724, 1727, 1728, 1732, 1734, 1736, 1737, 1738, 1740, 1741, 1747, 1752, 1756, 1757, 1764, 1766, 1770, 1782.

Kitaplar

Ahmet Hamdi. *Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyesi Kırkkilise (Kırklareli) Vilayeti*. İstanbul: Kâğıtçılık ve Matbaacılık A.Ş., 1925.

Akın, Veysi. *Trakya'nın Türklere Teslimi*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1996.

Akşin, Sina. *İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1983.

Anadolu ve Rumeli'de Gerçekleştirilen Ulusal ve Yerel Kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası. c. V, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 63, 1994.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*. Ankara: İş Bankası Yay., 1991.

Arsan, Nimet. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV (1917-1938)*. Ankara: TİTE Yayını, 1964.

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi I Balkanlar'da Yunan Mezalimi. Ankara: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., 1995.

Atatürk, Mustafa Kemal. *Nutuk*. c. I, 2. Baskı, Ankara: TTK Yay., 1986.

- Aydın, Hüseyin. *Acı Hatıralar*. İstanbul: Sinan Matbaası, 1965.
- Belen, Fahri. *Türk Kurtuluş Savaşı Askeri ve Siyasi ve Sosyal Yönleriyle*. Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yay., 1973.
- Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938)*. Ankara: T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., 2002.
- Bıyıklıoğlu, Tefik. *Trakya'da Millî Mücadele*. c. 1, Ankara: TTK Yay., 1992.
- Bıyıklıoğlu, Tefik. *Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*. Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yay., 1962.
- Çankaya, Ali. *Son Asrın Türk Tarihinin Önemli Olayları ile Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler 1860-1908*. c. III, Ankara: Mars Matbaası, 1968-1969.
- Çankaya, Ali. *Son Asrın Türk Tarihinin Önemli Olayları ile Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler 1860-1949 Meclisi Mebusan ve Siyasal Bilgiler Okulu Mezunları*. Ankara: Örnek Matbaası, 1954.
- Cebesoy, Ali Fuat. *Millî Mücadele Hatıraları*. İstanbul: Vatan Neşriyat, 1953.
- Çelebi, Mevlut. *Heyet-i Nâsiha Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri*. İzmir: Akademi Kitapevi, 1992.
- Devrin Yazarlarının Kalemile Millî Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal*. yay. haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman, c. II. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay., 1981.
- Dursunkaya, Ali Rıza. *Kırklareli Vilayetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik*. C. 1, Kırklareli: Yeşilyurt Basımevi, 1948.
- Dursunkaya, Ali Rıza. *Kırklareli Vilayetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik*. Basılmamış 2. cilt.
- Duru, Orhan. *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*. İstanbul: İş Bankası Yayını, 1978.
- Erdeha, Kamil. *Millî Mücadelede Vilayetler ve Valiler*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1975.
- Erendil, Muzaffer. *Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, 1976.
- Ergeneli, Adnan. *Çocukluğumun Savaş Yılları*. İstanbul: İletişim Yayınevi, 1993.
- Erim, Nihat. *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri*. C.1, Ankara: TTK Yay., 1976.
- Evans, Laurence. *Türkiye'nin Paylaşılması*. Yay. Haz. Tefik Alanay. Ankara: Milliyet Yayınları, 1972.
- Galanti, Avram. *Türkler ve Yahudiler Tarihi Siyasi Tetkik*. İstanbul: Tan Matbaası, 1947.
- Gökbilgin, Tayyip. *Millî Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Sivas Kongresine*. C. I, Ankara: TTK Yayınları, 1959.
- Gülmez, Nurettin. *Kurtuluş Savaşında Anadolu'da Yeni Gün*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1999.

- Güner, Zekai. *Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1 Aralık 1918-13 Mayıs 1920)*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası, 1998.
- Güner, Zekai ve Orhan Kabataş. *Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, 1990.
- Gönlübol, Mehmet ve Cem Şar. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*. Ankara: Siyasal Kitapevi, 1996.
- Görgülü, İsmet. *Ana Hatlarıyla Türk İstiklal Harbi*. İstanbul: Kastaş Anonim Şirketi Yay., 1983.
- Haker, Erol. *Bir Zamanlar Kırklareli'nde Yahudiler Yaşardı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Harp Mntıkları, Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayını, 1940.
- Hatemi, Nilüfer. *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*. c. II, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.
- "İstiklal Harbinin Son Safhası", *Türk İstiklal Harbi*. c. I, Ankara: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp tarihi Dairesi Resmi Yayınları, 1969.
- Jaeschke, Gotthard. *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*. Yay. Haz. Cemal Köprülü. Ankara: TTK Yay., 1986.
- Kansu, Mazhar Müfit. *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*. C. 1, Ankara: TTK Yay., 1986.
- Korkut, Refik ve Sevim Yiğitbaş. *Cumhuriyet Takvimi*. Ankara: Ege Matbaası, 1963.
- Kutay, Cemal. *Mehmet Şeref Aykut 1874-1939*. İstanbul: Teknografik Matbaacılık, 1985.
- Mahmut Muhtar, *Balkan Harbi "Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusu'nun Muharebeleri"*. Yay. Haz. M. Ziyaettin Engin. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1979.
- Pavloviç, Mihail. *Revolütsionnaya Turtsiya*. Moskova: Gosudarstvennoe İzdatel'stvo, 1921.
- Sarıhan, Zeki. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*. C. I, Ankara: TTK Yay., 1982.
- Sarıhan, Zeki. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*. C. III, Ankara: TTK Yay., 1995.
- Selek, Sabahattin. *Anadolu İhtilali*. İstanbul: Doyuran Matbaası, 1975.
- Sezen, Tahir. *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 2006.
- Smith, Michael Llewellyn. *Anadolu Üzerindeki Göz*. Yay. Haz. Halim İnal. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1978.
- Soysal, İsmail. *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*. C. I, Ankara: TTK Yay., 1980.
- Söylemezoğlu, Galip, Kemali. *Başımıza Gelenler, Yakın Bir Mazinin Hatıraları, Mondros'tan Mudanya'ya 1918-1922*. İstanbul: Ülkü Basımevi, 1939.
- Söylemezoğlu, Galip Kemali. *Hariciye Hizmetinde 30 Sene (1892-1922)*. C. IV, İstanbul: Ülkü Basımevi, 1955.
- Şarki Trakya'da Yunan Zulümleri. İstanbul: Trakya Cemiyeti Neşriyatı, 1922.
- Tansel, Selahattin. *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*. C. I, Ankara: MEB Yayını, 1977.

Tuğlacı, Pars. *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*. İstanbul: Pars Yayın ve Ticaret Limitet Şirketi, 1984.

Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yay., 1952.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1991). Ankara: TBMM Genel Sekreterliği Yayınları, 1994.

Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri. Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yay., 1989.

Ulagay, Osman. *Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı*. İstanbul: Yelken Matbaası, 1974.

Üçok, Coşkun. *Siyasal Tarih (1789-1960)*. 3. Baskı. Ankara: Çağ Matbaası, 1980.

Yalazan, Talat. *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)*. Ankara: Genelkurmay Askeri ve Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., 1994.

Yannakopulu, S. İoannu. *Saranta Ekleşies*. Selanik: Pahuli-Yapuli Anonim Ortaklığı, 1994.

Makaleler

Akalın, Şevki. "Hardaliye". *Ziraat Gazetesi*. 1 (1936):10-11.

Andreev, Stoyan. "Mustafa Kemal Atatürk-Aleksandr Stamboliyski Döneminde Türkiye-Bulgaristan İlişkileri". *Atatürk ve Stamboliyski Türk-Bulgar İlişkileri*. (2001): 25-29.

Atamer, Hamdi. "Millî Direnme". *BTTD*. 9 (1968): 10-14.

Aybars, Ergün. "Millî Mücadele'de İngiliz Basını". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. VII/19 (1990): 45-73.

Belen, Fahri. "İstiklal Harbinde Trakya Harekâtı". *Askeri Mecmua*. 101 (1936): 275-281.

Çapa, Mesut. "Cafer Tayyar Bey'in Esareti ve Yunanistan'da Türk Esirleri". *Toplumsal Tarih*. 31 (1996): 13-18.

Ergeneli, Ahmet Hilmi. "1919'da Ayvalık Savunması İle İlgili Anılar". *Bellekten*. XCVIII/ 189-190 (1984): 167-200.

Grozdev, Grazdü. "Bulgaristan ile Türkiye Arasında 1920-1922 Dönemindeki Askeri Politik İlişkiler". *Atatürk ve Stamboliyski Türk Bulgar İlişkileri*. (2001): 52-58.

Gülmez, Nurettin. "İzmir'in İşgaline Tepki olarak Gönderilen Telgraflar Üzerine Değerlendirme". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 20 (2022): 275-304.

Güner, Zekai. "Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (1 Aralık 1918-13 Mayıs 1920)". *İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı*. VIII (1996): 559-568.

Hakov, Cengiz. "Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı ve Aleksandr Stomboliyski Hükûmeti", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (2001): 33-39.

Hamit Sadi, "Paşaeli", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, 1 (1931): 71-104.

Harry, Howard N. "Paris - San Remo - Sevr'de Türkiye'yi Yok Etme Planları". *BTTD*. 35 (1970): 34-43.

İşım, Burçin. "Rumeli Hayet-i Nâsıhası'nın Raporu ve Edirne Valisi Salih Paşa'nın Cevabı". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*. 38 (2020): 113-136.

- İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Yay., VI/1967, "Kırklareli" maddesi.
- Karal, Enver Ziya. "Tevfik Bıynkloğlu'nun Trakya'da Millî Mücadele Adlı Eseri Hakkında". *Belleten*. XX (1956): 175-200.
- Keleş, Zülal. "Cafer Tayyar Paşa". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. XXV/44 (1999): 529-545.
- Malkoç, Nami. "1920 (336) Yılı'nın Kurtuluş Savaşları". *Askeri Mecmua (Tarih Kısmı)*. 48 (1937): 150-155.
- "Mustafa Kemal'in Telgrafı Üzerine Edirne'de Yapılan Toplantı", *BTTD*, 14 (1968): 23-25.
- Özkaya, Yücel. "Ulusal Kurtuluş Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Dernekler". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. IV/10 (1987): 129-175.
- Sakaoğlu, Necdet. "Kırklareli'nde Gelenek Bolluğu". *Tarih ve Toplum*. 137 (1995): 34-37.
- Sonyel, Salahi R. "Yunan Millet Meclisi Gizli Tutanaklarında Mustafa Kemal ve Türk Kurtuluş Savaşı". *BTTD*. 49 (Ekim 1971): 10-19.
- Türk Ansiklopedisi*, İstanbul: MEB Devlet Kitapları, 1982, "Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" maddesi.
- Velikov, Stefan ve Darina Vasileva. "Bulgar Diplomatların Raporlarında Mustafa Kemal Atatürk ve Kültür Devrimleri". *XI. Türk Tarih Kongresi*.VI (1994): 2581-2589.

Salnameler

- Salname-i Vilayet Edirne*. "Kırkkilise Sancağı". 28.def'a, Edirne: Edirne Vilayet Matbaası, 1903.
- "Kırklareli Vilayeti". *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-1926)*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1926.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927)*, İstanbul: Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi, 1927.
- "Kırklareli Vilayeti". *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-1928)*. İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaası, 1928.
- "Kırklareli Vilayeti". *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı 1928-1929*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1929.

EK 1. Kırklareli'nin Yunan ordusu tarafından işgali, Kırklareli, 24 Temmuz 1920.

EK 2. Kırklareli'nin Yunan ordusu tarafından işgali, Kırklareli, 24 Temmuz 1920.

Yazar Hakkında / About Author

**Doç. Dr. V. Türkan DOĞRUÖZ | Kırklareli Üniversitesi |
turkan.dogruoz[at]klu.edu.tr | ORCID: 0000-0001-9401-7126**

Doç. Dr. V. Türkan Doğruöz, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yakınçağ Kürsüsü'nden Prof. Dr. Ahmet Cevat Eren danışmanlığında hazırladığı "Kore Harbi ve Kore'de Türkler" konulu tez ile mezun oldu. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında, Yrd. Doç. Dr. Nilüfer Bayatlı'nın danışmanlığında hazırladığı "1990-1994 Bosna-Hersek Olayları" konulu tezi ile Yüksek Lisansını tamamladı. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde Prof. Dr. Sabahattin Özel danışmanlığında hazırladığı "Millî Mücadelede Kırklareli" konulu tezi ile doktor unvanını aldı. 2009 Yılında Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Yrd. Doç. Dr. olarak göreve başladı. 2011-2017 yılları arasında Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekan Yardımcısı olarak görev yaptı. 18 Aralık 2018 tarihinde Doçent unvanını aldı. 31.01.2022 tarihinde Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Haberleşme üyeliğine seçildi. 01.03.2015 tarihinden itibaren de Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığına atandı. Akademik çalışmalarına Kırklareli, Trakya ve Millî Mücadele Tarihi alanında ulusal ve uluslararası yayınlarla devam etmektedir.

**Assoc. Prof. Dr. V. Türkan DOĞRUÖZ | Kırklareli University |
turkan.dogruoz[at]klu.edu.tr | ORCID: 0000-0001-9401-7126**

Associate Professor V. Türkan Doğruöz graduated from Istanbul University Faculty of Letters, Department of History, Chair of Modern Ages with the thesis on "Korean War and Turks in Korea", which she prepared under the supervision of Prof. Dr. Ahmet Cevat Eren. She completed her master's degree with the thesis on "1990-1994 Bosnia-Herzegovina Incidents" prepared under the supervision of Assistant Prof. Nilüfer Bayatlı at Trakya University Institute of Social Sciences, Department of History. She got her phd degree with her thesis on "Kırklareli in the National Struggle", which she prepared under the supervision of Prof. Dr. Sabahattin Özel at Istanbul University Atatürk's Principles and Revolution History Institute. In 2009, she started her career as an assistant professor at Kırklareli University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History. Between 2011 and 2017, she served as the Deputy Dean of the Faculty of Arts and Sciences at Kırklareli University. She received the title of Associate Professor on December 18, 2018. On 31.01.2022, she was elected as the Communication Member of the Atatürk Research Center Presidency. Since 01.03.2015, she has been working as the Head of the Department of Republican History, Department of History, Faculty of Arts and Sciences, Kırklareli University. She continues her academic studies with national and international publications in the field of Kırklareli, Thrace and the History of the National Struggle.